

Johanna Hakkarainen

KUNTOUTTAVAN TYÖTOIMINNAN ASIAKKAIDEN NÄKEMYKSIÄ JA KOKEMUKSIA HYVINVOINNISTA

Opinnäytetyö
Järjestö- ja nuorisotyön koulutus, ylempi AMK

Toukokuu 2017

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

KUVAILULEHTI

 <p>Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu</p>	<p>Opinnäytetyön päivämäärä</p> <p>24.4.2016</p>	
<p>Tekijä(t) Johanna Hakkarainen</p>	<p>Koulutusohjelma ja suuntautuminen Järjestö- ja nuorisotyön koulutus, ylempi AMK</p>	
<p>Nimeke Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden näkemyksiä ja kokemuksia hyvinvoinnista</p>		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Kuntouttava työtoimintaa määrittelevät lait ja paikalliset käytännöt ovat viime vuosina muuttuneet. Siksi tarvitaan tietoa, joka auttaa kehittämään kuntouttavaa työtoimintaa sosiaalihuoltolain hengen mukaisesti asiakaslähtöiseen suuntaan. Sosiaalipalveluna sille asetetuista tavoitteista katsottiin opinnäytetyössä keskeiseksi hyvinvoinnin turvaaminen. Siksi haluttiin selvittää, kuinka kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat määrittelevät hyvinvoinnin, minkä tekijöiden he katsovat vaikuttavan omaan hyvinvointiinsa ja kuinka he katsovat kuntouttavan työtoiminnan vaikuttaneen hyvinvointiinsa.</p> <p>Hyvinvointia lähestyttiin eudamonisen hyvinvointikäsitteen kautta, kiinnittäen huomiota yksilön mahdollisuuksiin vaikuttaa omaan toimintamahdollisuuksien kenttäänsä. Aineisto kerättiin teema-haastattelulla seitsemältä työpajatoiminnassa kuntouttavassa työtoiminnassa olevalta valmentautujalta. Heidän käsitystään hyvinvoinnille tutkittiin heidän onnellisuudelle, hyvinvoinnille sekä hyvän elämän käsitteille antamiensa määrittelyjen kautta. Tätä täydennettiin haastateltujen näkemyksillä omaan hyvinvointiinsa vaikuttavista tekijöistä sekä yleisesti, että kuntouttavaan työtoimintaan liittyen. Kuntouttavan työtoiminnan vaikutuksia hyvinvointiin tarkasteltiin eudamonian osatekijöiksi määriteltujen sosiaalisen ja psykologisen hyvinvoinnin osa-alueisiin toiminnan aikana kohdistuneiden muutosten kautta.</p> <p>Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat liittivät hyvinvoinnin positiivisiin tunteisiin sekä negatiivisten tunteiden puuttumiseen. Hyvinvoinnin kokemiseen katsottiin kuitenkin voitavan vaikuttaa myös omalla ajattelulla. Hyvä elämä näyttäytyi harkinnan tuloksena syntyneenä, muutokselleen pidemmän ajan vaativana kokemuksena. Yksilön toimintakyvyn nähtiin vaikuttavan mahdollisuuksiin työstää elämästä oman näköinen hyvä elämä. Hyvinvointiin vaikuttavina tekijöinä kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat toivat esiin sosiaaliset suhteet, fyysisen ja psyykkisen toimintakyvyn sekä toimimisen mahdollisuudet. Merkittävässä roolissa näyttäytyi arjen sujuminen, jonka katsottiin tuottavan myös onnellisuutta.</p> <p>Haastattelujen perusteella kuntouttava työtoiminta oli toiminut sosiaalipalveluna, joka lisäsi asiakkaiden eudamonista hyvinvointia. Sen lisäksi, että tämä oli aidon kohtaamisen kautta mahdollistanut asiakkaille konkreettisen avun elämäntilanteensa eteenpäin viemiseksi, oli se auttanut heitä laajentamaan toimintamahdollisuuksien kenttäänsä. Se oli auttanut valmentautujia saavuttamaan myös valmiuksia, joiden tukemana he pystyvät jatkossa hakeutumaan uusiin toimintaympäristöihin.</p>		
<p>Asiasanat (avainsanat) Kuntouttava työtoiminta, hyvinvointi, sosiaalipalvelut</p>		
<p>Sivumäärä 73</p>	<p>Kieli Suomi</p>	<p>URN</p>
<p>Huomautus (huomautukset liitteistä) 1 liite</p>		
<p>Ohjaavan opettajan nimi Katja Komonen</p>	<p>Opinnäytetyön toimeksiantaja Tukeva-työvalmennussäätiö</p>	

DESCRIPTION

 <p>Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu</p>	<p>Date of the bachelor's thesis</p> <p>24.4.2016</p>
<p>Author(s) Johanna Hakkarainen</p>	<p>Degree programme and option Degree programme in NGO and youth work</p>
<p>Name of the master's thesis Notions and experiences of the customers of rehabilitative work related to well-being</p>	
<p>Abstract The national laws and local practises of rehabilitative work have been changing in recent years. That is why there is a need for information that helps to develop customer oriented approach in rehabilitative work. In this research the goal of rehabilitative work, as a social service, is defined to be to secure well-being. We wanted to find out how the customers of rehabilitative work define well-being, which things they think have an impact on well-being and how they think that rehabilitative work affects well-being. In this research well-being is defined through eudamonia and the focus is on a person's capability to broaden his or her personal operational possibilities circle. The data for the research was collected via a focused interview. The informants were rehabilitative work customers in workshop environment. Definition of customers' well-being was researched through analysing their descriptions of well-being, happiness and good life. This was deepened by researching what things they think have an impact on well-being in general and in rehabilitative work. The impact that rehabilitative work has on well-being was studied through analysing the changes in social well-being and psychological well-being, which both are defined to be components of eudamonia. Rehabilitative work customers related well-being to positive emotions and to lack of negative feelings. They thought that people can influence their experience of well-being through their own thoughts. The notion of good life seemed more stable. Functional ability was seen to have an impact on how a person can develop his or her life to be one's own good life. The factors of well-being were defined to be social affairs, physical and psychical functional ability and possibilities to take part in activities. Successful management of one's own daily life has an important role, and it was also seen as a source of happiness. Rehabilitative work had functioned as a social service that helped its customers to achieve eudamic well-being. Through genuine encounter it had made it possible for customers to get concrete help and it had enabled them to broaden their personal operational possibilities circle. Rehabilitative work had also helped customers to gain strengths which can support them to gravitate to new operational environments.</p>	
<p>Subject headings, (keywords) Rehabilitative work, well-being, social services</p>	
<p>Pages 73</p>	<p>Language Finnish</p>
<p>URN</p>	
<p>Remarks, notes on appendices 1 attachment</p>	
<p>Tutor Katja Komonen</p>	<p>Master's thesis assigned by Tukeva-työvalmennussäätiö</p>

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	1
2	KUNTOUTTAVAN TYÖTOIMINTA	3
2.1.	Kuntouttavan työtoiminnan määrittelyä	3
2.2.	Kuntouttavan työtoiminnan asiakkuus ja sen tavoitteet	5
2.3.	Kuntouttavan työtoiminnan jakson merkityksellisyys.....	7
2.4.	Kuntouttava työtoiminta osana sosiaalipalvelujen markkinoita	9
2.5.	Työpajatoiminta kuntouttavan työtoiminnan toimintaympäristönä.....	13
3	HYVINVONTI	15
3.1.	Hyvinvointi käsitteenä	15
3.1.2	Hyvinvointi, onnellisuus ja tyytyväisyys	17
3.3.	Eudamonia hyvinvoinnin lähteenä.....	19
3.4.	Oman näkökulman rajaus.....	25
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	29
4.1.	Tutkimuksen kohde ja kohdejoukko	29
4.2.	Tutkimuskysymykset	30
4.3.	Tutkimusmetodiset valinnat.....	30
4.4.	Aineistonkeruuprosessin eteneminen	32
4.5.	Aineisto ja analyysi.....	34
5	KUNTOUTTAVAN TYÖTOIMINNAN ASIAKKAIDEN NÄKEMYKSIÄ JA KOKEMUKSIA HYVINVOINNISTA	35
5.1.	Näkemyksiä hyvinvoinnista.....	35
5.2.	Näkemyksiä hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä.....	38
5.2.1.	Sosiaalinen kanssakäyminen.....	38
5.2.2.	Toimintakyky ja toiminnan mahdollisuudet	39
5.3.	Kuntouttavan työtoiminnan vaikutuksia hyvinvointiin	41
5.3.1.	Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat palvelunsa suunnittelijoina..	41
5.3.2.	Valmentautujana yhteisössä.....	44
5.3.3.	Kohti työelämäosallisuutta.....	50
5.3.4.	Osana yhteiskuntaa	55
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	59

1 JOHDANTO

Aloitin vuoden 2015 alussa työskentelyn kuntouttavan työtoiminnan yksilövalmentajana. Olin työskennellyt samassa työyhteisössä, Tukeva-työvalmennussäätiössä Kuopiossa, toisissa tehtävissä jo useamman vuoden, joten muutos ei sinällään ollut suuri. Kuntouttavan työtoiminnan kenttä oli kuitenkin muutoksessa. Saman vuoden aikana kuntouttavaa työtoimintaa asiakkaidensa palveluvalikoimassa hyödyntävien työtyövoiman palvelukeskusten toimintaa säätelevä laki astui voimaan ja sekä kuntouttavaa työtoimintaa säätelevä laki, että sosiaalihuoltolaki uudistettiin. Uusi sosiaalihuoltolaki korosti entistä voimallisemmin ajatusta asiakkaan edun toteutumisesta, hyvinvoinnin edistämisestä sekä asiakaskeskeisyydestä sosiaalipalveluissa. Samaan aikaan paikallistasolla kuntouttava työtoiminta siirtyi asiakkaalle sosiaalitoimen myöntämän palvelusetelin kautta hankittavaksi.

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2012) määrittelee kuntouttavan työtoiminnan kunnan järjestämäksi toiminnaksi, jonka tarkoitus on parantaa henkilön elämänhallintaa sekä luoda edellytyksiä työllistymiselle. Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja (Terveys- ja hyvinvoinnin laitos 2014) tarkentaa tavoitteiksi henkilön toimintakyvyn lisäämisen sekä edellytysten luomisen asiakkaan työllistymiselle, koulutukseen hakeutumiselle tai osallistumiselle TE-hallinnon työllistymistä edistäviin palveluihin. Laki määrittelee kuntouttavan työtoiminnan tarkoituksen, mutta määritelmässä esiintyvät käsitteet elämänhallinta sekä toimintakyky ovat sekä monitulkintaisia, että sisältävät käytännöllisesti katsoen kaikki ihmisen elämän osa-alueet.

Sami Ylistö (2006) esittelee Roosin (1987) määrittelyn elämänhallinnasta sisäisenä ja ulkoisena elämänhallintana. Sisäinen elämänhallinta kuvaa henkilön sisäistä kykyä sopeutua dramaattisiin elämäntilanteisiin. Ulkoinen elämänhallinta taas ruumiillisten tekojen kautta konkretisoituvaa kykyä edetä päämäärien ja tarkoituksien ketju ehjänä säilyttäen. Ylistö pitää tärkeänä jäsentää elämänhallinta myös positiiviseen päämäärien tavoitteluun tähtäävään elämänhallintaan sekä ongelmakeskeiseen, ongelmien ratkomisen keskiössään pitävään negatiiviseen elämänhallintaan. (Ylistö 2006, 6) Terveys- ja hyvinvoinnin laitos puolestaan määrittelee toimintakyvyn ihmisen fyysisiksi, psyykkisiksi ja sosiaalisiksi edellytyksiksi selviytyä itselleen merkityksellisistä ja välttämät-

tömistä jokapäiväisen elämän toiminnoista siinä ympäristössä, jossa hän elää. Oikeanlaisessa ympäristössä henkilön toimintakyky auttaa häntä voimaan hyvin, löytämään paikkansa yhteiskunnassa, jaksamaan työelämässä eläkeikään asti sekä selviytymään myös vanhana arjesta itsenäisesti. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014)

Sekä positiivisen elämänhallinnan että toimintakyvyn käsitteet kietoutuvat mielestäni yhteen ihmisen hyvinvoinnissa. On vaikea kuvitella yksilön pystyvän saavuttamaan tai ylläpitämään positiivista elämänhallintaa ilman hyvinvoinnin kokemusta. Hyvinvoinnin kasvaessa edellytykset elämänhallinnalle ja olosuhteisiin nähden optimaalisen toimintakyvyn löytymiselle puolestaan mitä todennäköisimmin lisääntyvät. Tästä näkökulmasta työllistymisen edellytysten paraneminen jää kuntouttavan työtoiminnan tavoitteista alisteiseksi hyvinvoinnin turvaamiselle. Tätä katsontakantaa tukee myös uusi sosiaalihuoltolaki. Sen mukaan asiakkaan etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimintatavat ja ratkaisut turvaavat asiakkaan ja hänen läheistensä hyvinvoinnin, asiakkaan itsenäisen suoriutumisen ja omatoimisuuden vahvistumisen, sekä mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan. (Sosiaalihuoltolaki 2014) Näkemykseni mukaan kuntouttavan työtoiminnan tavoite on siis tuottaa hyvinvointia siihen osallistuville asiakkaille, sekä tämän kautta koko yhteiskunnalle.

Onko työpajatoiminnassa kuntouttavan työtoiminnan palvelussa olevien asiakkaideni näkemys hyvinvoinnista kuitenkaan samanlainen kuin omani? Ja jos ei, pystynkö tuottamaan sellaista yksilö- tai ryhmävalmennusta, jonka myös asiakas kokee hyvinvointiaan lisääväksi? Hyvinvoinnin käsite on monisyinen ja tapoja sen määrittelyyn ja tutkimiseen on lukuisia. Opinnäyteyössäni pyrin teemahaastattelun kautta nostamaan esiin kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden näkemyksiä hyvinvoinnista ja siihen vaikuttavista tekijöistä sekä yleisesti, että kuntouttavan työtoiminnan kontekstiin liittyen. Tämän tiedon tukemana toivon pystyväni kehittämään työtäni asiakaslähtöisempään suuntaan. Toikon (2012, 66) mukaan ammatillisen tiedon ja ammattityön kehittäminen vahvistaa asiakaslähtöistä toimintatapaa. Selvittämällä työpajaympäristössä toteutuvan kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden näkemyksiä hyvinvoinnista uskon pystyväni lisäämään työssä tarvitsemaani tietopohjaa ja toivottavasti tarjoamaan myös työni lukijoille oivalluksia omien näkökulmiensa tarkasteluun.

Ennen opinnäytetyöni toteutuksen esittelyä, taustoitan sen kontekstia esitellen kuntouttavaa työtoimintaa sekä sen toimintaympäristönä työpajatoimintaa. Esittelen myös erilaisia lähestymistapoja hyvinvointiin ja sen tutkimiseen, sekä tutkimukseni aineistonkeruu- ja analyysiprosessin. Lopuksi esittelen opinnäytetyöni tuloksien kautta näkemyksiä siitä, millaisia seikkoja kuntouttavan työtoiminnan käytäntöjä kehitettäessä tulisi hyvinvoinnin näkökulmasta ottaa huomioon.

2 KUNTOUTTAVAN TYÖTOIMINTA

2.1.Kuntouttavan työtoiminnan määrittelyä

Iiris Sandelin (2014) kuvaa yhteiskunnan tunnustaneen pitkäaikaistyöttömien takaisin työelämään hakeutumisen vaikeuden ja havahtuneen avoimille työmarkkinoille sijoittumisessa vaikeuksia kokevien ihmisten määrän kasvuun. Myös huoli työttömien yhteiskunnallisesta osallisuudesta ja syrjäytymisestä on lisääntynyt. Osana työttömien kannustimia työmarkkinoille lisäävää aktivointipolitiikkaa on Sandelinin mukaan tähän ongelmaan pyritty vastaamaan kuntouttavalla työtoiminnalla. (Sandelin 2014, 4)

Niemelä (2011, 41) mieltää kuntouttavan työtoiminnan yhdeksi sosiaalityön muodoksi. Laki määrittelee sen kunnan järjestämäksi toiminnaksi, jonka tarkoitus on parantaa siihen osallistuvan henkilön elämänhallintaa sekä luoda edellytyksiä työllistymiselle. Näin ollen sen tulee olla työmarkkinoille pääsyn kannalta myös mielekäästä ja riittävän vaativaa. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta, 2012/937) Kuntouttavan työtoiminnan jakso kestää kerrallaan 3–24 kuukautta ja henkilön tulee osallistua siihen yhdestä viiteen päivään viikossa vähintään neljä tuntia päivässä. (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain 13 §:n muuttamisesta 142/2015). Kuntouttavan työtoimintaan osallistumisen matka kustannuksista saa korvauksen ja osallistuja on myös vakuutettu mahdollisten tapaturmien varalta (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain 22 §:n muuttamisesta 751/2002).

Kuntouttavaa työtoimintaa on tutkittu runsaasti. Asiakasnäkökulmaa tähän ovat valaisseet muun muassa Iris Sandelin ja Sirpa Tervo. Sandelin (2014, 4) on lähestynyt aihetta kirjallisuuskatsauksella pureutuen kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden asiakaskokemuksiin sekä heidän kuntouttavalle työtoiminnalle antamiinsa

merkityksiin. Tervo (2012) on puolestaan pyrkinyt selvittämään kuntouttavan työtoiminnan vaikutuksia Kainuulaisten 17-29-vuotiaiden nuorten elämään sekä kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden, että ohjaajien haastattelujen kautta. Tervo rinnastaa kuntouttavan työtoiminnan näkökulmasta kuntoutumisen voimaantumisen ja tähän liittyen tietyn päämäärän saavuttamiseen, muutokseen motivoitumiseen ja muutoksen toteuttamiseen ryhtymiseen. Hänen mukaansa kuntouttavan työtoiminnan yhteydessä korostetaan kuitenkin työvoimapolitiittista näkökulmaa ja ”kirkkaimmaksi tähdeksi” nostetaan aktivoituminen avoimille työmarkkinoille. Tervo peräänkuuluttaaakin kuntouttavaan työtoimintaan liittyen sosiaalityön näkökulman, voimavarakeskeisyyden ja asiakaslähtöisen työtteen voimakkaampaa esiin tuomista. (Tervo 2012, 2, 15-16, 24, 69)

Leena Luhtasela (2009) tarkastelee lisensiaattitutkimuksessaan yhteiskunnan ja yksilön tavoitteiden välistä jännitettä ja tuo esiin työttömien kokemuksia osallisuudestaan aktivointipolitiikan toimijoina. Hän kuvaa kuntouttavan työtoiminnan kuntouttava työtoiminta - lain mukaiseksi toiminnaksi, jonka yhteydessä ei synny virka- eikä työsuhdetta henkilön ja toimintaa järjestävän tai toteuttavan tahon välille. Luhtaselan mukaan se on eräänlainen hengähdyspaikka työttömille jotka eivät ole löytäneet paikkaansa työelämästä. Palkkatyöstä sen erottaa stressitön luonne sekä taloudellinen riskittömyys. Siitä saatava korvaus on pieni, mutta saatuja korvauksia ei ulosmitata. Lisäksi erilaiset sosiaaliturvaetuudet jatkuvat samaan aikaan säännöllisinä. (Luhtasela 2009, 9, 13-14, 59)

Kuntouttavassa työtoiminnassa olevien ihmisten määrä on kasvanut viime vuosina. Pekka Moliisin (2015) mukaan vuonna 2010 kuntouttavan työtoiminnan piirissä oli keskimäärin 5000 henkilöä kuukaudessa ja neljä vuotta myöhemmin yli 12 000. Myös tämän jälkeen siihen osallistuvien henkilöiden määrä on hänen mukaansa jatkanut kasvamistaan. Oman näkemykseni mukaan suuri osa kuntouttavan työtoiminnan asiakkaista haluaisi kuitenkin siirtyä avoimille työmarkkinoille. Luhtaselan (2009) mukaan suurin osa pitkäaikaistyöttömistä on työttömänä vasten tahtoaan. Työhaluttomuuteen liittyvien seikkojen sijaan työllistymistä vaikeuttavat työn tekemisen taloudellinen kannustamattomuus, markkinoiden tarve palkata koulutettua

työvoimaa sekä hoidon ja osatyökykyisyyden palkkatyöhön yhdistämisen vaikeudet. (Luhtasela 2009, 16, 60-61)

Jarno ja Vappu Karjalaisen (2010) mukaan myös kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvat asiakkaan haluaisivat työllistyä. Karjalainen ja Karjalainen tuovat omassa tutkimuksessaan esiin kuntouttavan työtoiminnan yhteiskunnallista vaikuttavuutta mielenkiinnon kohteenaan kuntouttava työtoiminta -jakson jälkeen sen asiakkaille tapahtuneet työllisyys- ja sosiaalipoliittiset siirtymät. Näihin liittyen kuntouttava työtoiminta näyttäisi toimivan valtaosalle asiakkaistaan ennemmin toimintakykyä ylläpitävänä sosiaalipoliittisena, kun nopeaan työhön siirtymiseen tähtäävänä työvoimapolitiittisena toimenpiteenä. Se on hyvinvoinnin ja osallisuuden edistämistä ja tällaisena asiakkaan hoidon ja kuntoutumisen apuväline. Ensisijaisesti siis työttömyydestä työelämään siirtymän sisälle asettuva ”osittaissiirtymä”, jossa heikentyneestä työ- ja toimintakyvystä kuntoudutaan kohti työkuntoa. (Karjalainen ja Karjalainen 2010, 4, 13, 18)

2.2. Kuntouttavan työtoiminnan asiakkuus ja sen tavoitteet

Sandelinin (2014) mukaan kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat ovat pääasiassa yli 25-vuotiaita, matalan koulutustason omaavia pitkäaikaistyöttömiä. Heissä on keskimäärin yhtä paljon miehiä ja naisia, he kokevat yleisesti terveydentilansa heikoksi ja heistä useilla on ongelmia päihteiden ja talousasioiden kanssa. Sandelin kuvaa kuntouttavaan työtoimintaan osallistuneissa ihmisissä olevan samankaltaisuuksia myös opintojen kesken jäämisen, pätkätyöläisyyden ja nuorilla työkokemuksen puutteen suhteen. Masennus ja mielenterveysongelmat sekä motivaatioon ja elämänhallintaan liittyvät ongelmat ovat hänen mukaansa myös suhteellisen yleisiä. Sandelin nostaakin kuntouttavassa työtoiminnassa tärkeään rooliin asiakkaan kokonaisvaltaisen tilanteen huomioimisen ja muistuttaa tähän liittyen asiakasjoukon olevan yhtäläisyyksistään huolimatta varsin heterogeeninen. Esimerkiksi usean päihteiden ongelmakäyttööä omaavan rinnalla on joukossa myös useita jolla ei tätä ole. (Sandelin 2014, 5, 10-11, 13)

Asiakkaan kanssa kuntouttavan työtoiminnan jaksosta sovitaan aktivointisuunnitelmalla, joka laaditaan pitkään työttömänä olleelle henkilölle työ- ja elinkeinotoimiston, kunnan ja asiakkaan välisenä yhteistyönä. Aktivointisuunnitelmaprosessin käynnistää

työmarkkinatukea saavien asiakkaiden kohdalla TE-toimisto ja toimeentulotukea saavien asiakkaiden kohdalla kunta. Laki kuntouttavasta työtoiminnasta määrittelee aktivointisuunnitelman tekemisen velvoittavuuden ehdot erikseen alle 25-vuotiaille ja yli 25-vuotiaille asiakkaille muun muassa heille laaditun työllistymissuunnitelman sekä maksetun työttömyys- ja sosiaaliturvan kestoon perustuen. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014)

Karjalainen ja Karjalainen (2010, 2011) kuvaavat aktivointisuunnitelman toimivan molempien osapuolien allekirjoittamana sopimuksena asiakkaan ja viranomaisen välillä. Mikäli asiakas kieltäytyy sen laadinnasta tai siinä sovitusta toimenpiteestä, seuraa sanktiona työmarkkinatuen katkaiseminen määräajaksi tai toimeentulotuen alentaminen. Yleensä ensimmäinen kuntouttavan työtoiminnan jakso on lyhyt, mutta sitä voidaan jatkaa tarpeen mukaan. Lain mukaisesti kuntouttavassa työtoiminnassa voi olla yhteensä kaksi vuotta, mikä pitkäaikaistyöttömien kohdalla on Karjalaisen ja Karjalaisen mukaan myös yleisin kuntouttavan työtoiminnan kesto-aika. Tämän jälkeen voidaan tiettyin ehdoin sopia myös uusi kuntouttavan työtoiminnan jakso. (Karjalainen & Karjalainen, 2010, 10, 16; 2011, 26)

Sandelinin (2014) mukaan kuntouttavaan työtoimintaan hakeutuvien ihmisten ikä sekä käsitys omasta työkyvystään ja työttömyytensä syistä vaikuttavat heidän työtoiminnalle asettamiinsa tavoitteisiin. Jotkut hakeutuvat toimintaan omatoimisesti, mutta yleisimmin ohjautuminen tapahtuu ulkoisen tahon kautta. Osalla tähän vaikuttavat osallistumatta jättämisestä uhkaavat sanktiot. Asiakkaiden tavoitteet toimintaa kohtaan vastaavatkin Sandelinin mukaan usein viranomaisten tavoitteita. (Sandelin 2014, 5, 11)

Karjalaisen ja Karjalaisen (2010, 3) mukaan aktivointitoimenpiteille asetetaan yleensä vain työllisyyspoliittisia tavoitteita ja niitä myös arvioidaan näiden mukaisesti. Tällaisiksi tavoitteiksi he kuvaavat työelämään siirtymisen valmistelun ja työelämään totuttelun, mielekkään sisällön tuomisen arkeen, työkyvyn arvioimisen ja päivärytmin vakiinnuttamisen. Luhtaselan (2009, 17) mukaan kuntouttavassa sosiaalityössä tavoitteena tulisi kuitenkin olla heikkojen tai osattomien asiakkaiden valtauttaminen. Tämän yhteydessä puhutaan hänen mukaansa, työllisyyspoliittisten tavoitteiden sijaan yleensä elämänhallinnan lisääntymisestä, itsetunnon kohenemisestä ja asiakkaan omatoimisuuden vahvistumisesta. Tervon (2012) näkemyksen mukaan kuntouttavan työtoiminnan

lähtökohdaksi tulisi asettaa kunkin yksilön omat voimavarat ja toimintakyky. Ilman riittäviä voimavaroja asetetun tavoitteen toteuttamisen lopputuloksena voi hänen mukaansa olla asiakkaan toimintakyvyn heikkeneminen. (Tervo 2012, 66, 68)

Koska aktivointisuunnitelman teko on aktivointiehdon täyttäneille asiakkaille pakollista, he voivat Luhtaselan (2009) mukaan kokea sen ylivalentana. Suunnitelman laadinta kontrolloitu, tavoitteiltaan jo ennalta määritelty järjestelmä. Ikään kuin elämänsuunnitelma, jolla pitkään työttömänä olevien tulisi suunnitella tulevaisuuttaan ilman aitoa valinnan mahdollisuutta. Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat voivat Luhtaselan mukaan kokea työntekijöiden ylivallan käyttöä myös palvelun päättymisvaiheessa. Viranomaiset eivät aina perustele päätöksiään esimerkiksi toiminnan lopettamisesta eikä asiakkailla ole tietoa, kuinka kauan kuntouttava työtoiminta voi kestää tai kuinka siinä jatkaminen olisi mahdollista. (Luhtasela 2009, 16-17, 89, 95)

Ylivallan kokemusta välittää myös Sandelinin (2014) selvitys, jonka mukaan osa kuntouttavan työtoiminnan asiakkaista ei tiennyt laatuineensa aktivointisuunnitelmaa, ymmärtänyt sen tarkoitusta tai ollut pystynyt tuomaan siinä omaa näkemystään esiin. Myös muutoin siihen saatettiin suhtautua negatiiviseksi ja sen hyödyllisyyttä kyseenalaistaa. Asiakkailla oli kuitenkin myös voimakkaan positiivisia kokemuksia aktivointisuunnitelmasta. Sandelin näkeekin mahdollisena, että kuntouttavaan työtoimintaan osallistuneet olisivat tämän ansiosta muihin työllistämispalveluihin osallistuneita tietoisempia erilaisista toiminnan vaihtoehtoista ja kokisivat oman tilanteensa otetun paremmin huomioon. Aktivointisuunnitelman tekotilanne oli saanut osan asiakkaista tuntemaan, että heistä välitetään ja oli kokenut sen aktivoineen työllisyyteen liittyvien asioiden lisäksi myös muutoin. Tyytyväisyys suunnitelman hyödyllisyyttä kohtaan laski kuitenkin toiminnan kestänyt pidemmän aikaa tai jos tavoiteltu työllistyminen ei ollut toteutunut. (Sandelin 2014 10-12)

2.3. Kuntouttavan työtoiminnan jakson merkityksellisyys

Karjalaisen ja Karjalaisen (2011) mukaan kuntouttavan työtoiminnan yksilökohtaiset tulokset ovat riippuvaisia mm. työtoimintajakson kestosta sekä sen aikana saadusta ohjauksesta ja tuesta. Vaikutuksensa siihen on myös kuntouttavan työtoiminnan jakson

aikana järjestetyillä terveydenhoito - ja kuntoutuspalveluilla sekä työtoimintajaksolta seuraavaan ratkaisuun siirtymien valmistelulla. (Karjalainen ja Karjalainen 2011, 26)

Sekä Tervon (2012, 59, 66) 2012) että Sandelinin (2014, 5, 15-59) mukaan asiakkaat ovat keskimäärin tyytyväisiä kuntouttavaan työtoimintaan osallistumisestaan. Merkittäväksi toiminnassa koetaan muun muassa työn mielekkyys, sekä mahdollisuus edetä omaan tahtiin. Tervon (2012) tutkimustaan varten haastatteleminen nuorten mielestä mielekkääseen tekemiseen liittyi luova vapaus itsensä toteuttamiseen omaan tahtiin, mutta siten että tekemistä on koko ajan. Arvokkaana kokemuksena näyttäytyi myös oppiminen, omien taitojen näkeminen ja tunne siitä, että oli työpäivän aikana saanut aikaiseksi jotain hyödyllistä. Yksilön arkeen ja hyvinvointiin liittyen merkitykselliseksi katsottiin myös arjen rytmittyminen ja työyhteisön tuki. (Tervo 2012, 59-60, 66) Myös Närhen ym. (Närhi ym. 2013, 139-140) 2013) tutkimustansa varten haastattelemat kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat olivat korostaneet sekä vertaistuen merkitystä, että mahdollisuutta päästä työntekijöiden kanssa vuorovaikutukseen kasvotusten.

Luhtasela (2009) kuvaa työyhteisöön kuulumisen, arjen rytmittymisen samaan rytmiin muun yhteiskunnan kanssa sekä omaan elämään aktivoitumisen olevan osa niin kutsuttua osallistumiskierrettä. Siinä ulkopuolisuuden tunteen väheneminen johtaa kokemukseen laajempaan yhteisöön ja yhteiskuntaan kuulumisesta. Osallisuutta Luhtaselan mukaan tukevat myös kuntouttavan työtoiminnan tuomat taloudelliset etuudet, kuten liikumista helpottava kunnan myöntämä bussilippu. Luhtasela muistuttaa osallisuuden kannalta olevan kuitenkin oleellista, että henkilö kokee toiminnan tarpeelliseksi, tarkoituksenmukaiseksi ja hyödylliseksi suhteessa omaan elämäänsä. Tätä voi vaikuttaa se, ettei kuntouttava työtoiminta välittömästi poista suuria ongelmia, kuten riippuvuutta sosiaaliturvaetuksista, velkakierrettä ja palkkatyön puutetta. Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat voivatkin Luhtaselan mukaan kokea turvattomuutta oman jatkotilanteensa ja tulevaisuutensa suhteen. (Luhtasela 2009, 39, 41-42, 55, 62-63, 65-66, 70, 126-127. Katso myös Närhi ym. 2013, 145).

Karjalaisen ja Karjalaisen (2010) selvityksen mukaan kuntouttavan työtoiminnan jakson jälkeen toteutuneista siirtymistä työllisyyspoliittisten sijaan toteutui enemmän sosiaalipoliittisia siirtymiä. Vähiten siirtymiä tapahtui työelämään ja yleisimpiä olivat paluu takaisin työttömäksi työnhakijaksi, uusi kuntouttavan työtoiminnan jakso sekä hoito,

kuntoutus tai vastaava palvelu (Karjalainen ja Karjalainen 2010, 3). Tervo (Tervo 2012, 53) korostaa kuntouttavan työtoiminnan jatkopolkujen löytyminen olevan vaikeaa, jos työ- ja koulutuspaikkoja ei ole tarjolla ja nostaa esiin yhteiskunnan taholta tarjottavien yksilöllisten vaihtoehtojen tarpeen.

Myös Sandelin (2014) tuo esiin kuntouttavan työtoiminnan haasteita. Hänen mukaansa se vaikuttaa positiivisesti osallistujien itsetunnon kehittämiseen, aktivoitumiseen sekä työ- ja toimintakykyyn. Muun muassa työllisyyspoliittisten siirtymien vähäisen määrän vuoksi se kuitenkin näyttöä kaikille asiakkaille mielekkäänä tai hyödyllisenä. Sandelin katsoo kuntouttavan työtoiminnan kehittämistarpeiden kietoutuvan sen ympärille, mikä motivoi asiakkaita osallistumaan toimintaan, kuinka toiminnan hyödyt kohdistuisivat oikein ja kuinka sen tarkoitetut vaikutukset toteutuisivat asiakkaiden elämässä. Tässä yhteydessä hän muistuttaa myös kuntouttavan työtoiminnan kentän muutoksista, joiden myötä toiminnan rooli, tavoitteet, sisältö ja asiakaskunta tulevat hänen mukaansa muuttumaan. (Sandelin 2014, 9, 14-15, 20)

2.4. Kuntouttava työtoiminta osana sosiaalipalvelujen markkinoita

Kunta voi järjestää kuntouttavan työtoiminnan itse tai tehdä sen järjestämistä sopimuksen toisen kunnan tai kuntayhtymän, rekisteröidyn yhdistyksen, rekisteröidyn säätiön, valtion viraston tai rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan kanssa (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2001). Kuopiossa kuntouttavaa työtoimintaa tuotetaan sekä kaupungin omana toimintana, että ostopalveluna. Palvelun ostajana on aikuissosiaalityön työllistymisen yksikkö, joka on linjannut kuntouttavan työtoiminnan asiakkaalle sosiaalitoimen myöntämän palvelusetelin kautta hankittavaksi. Palvelun sopimuskirjan mukaan sosiaalityön prosessien on oltava tarkoituksenmukaisia sosiaalipalveluita ja tällaisena myös tuotettavan kuntouttavan työtoiminnan palvelujen sekä palvelutuotteen mukaisia, asiakaslähtöisiä että asiakkaiden tarpeita vastaavia. Palvelusetelissä puolestaan määritellään työn mitoitusta sen suhteen, kuinka monta päivää viikossa/tuntia päivässä asiakas voi osallistua toimintaan, kuten myös kuinka monta tuntia kaupunki ostaa hänelle kuntouttavan työtoiminnan ohjaajan tarjoamaa yksilövalmennusta. (Kuopion kaupunki 2015)

Laki sosiaali- ja terveyshuollon palvelusetelistä (Laki sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä 569/2009) määrittää kunnan päätettäväksi minkä sosiaali- ja terveystalouden järjestämisessä se käyttää palveluseteliä. Palvelusetelin saanut asiakas tekee palvelujen tuottajan kanssa sopimuksen palvelun antamisesta. Tämän kautta asiakkaan ja palveluntuottajan välille muodostuu sopimussuhde, jota koskevat sopimuksen sisällön mukaan määräytyvät kuluttajaoikeuden ja sopimusoikeuden säännökset ja oikeusperiaatteet.

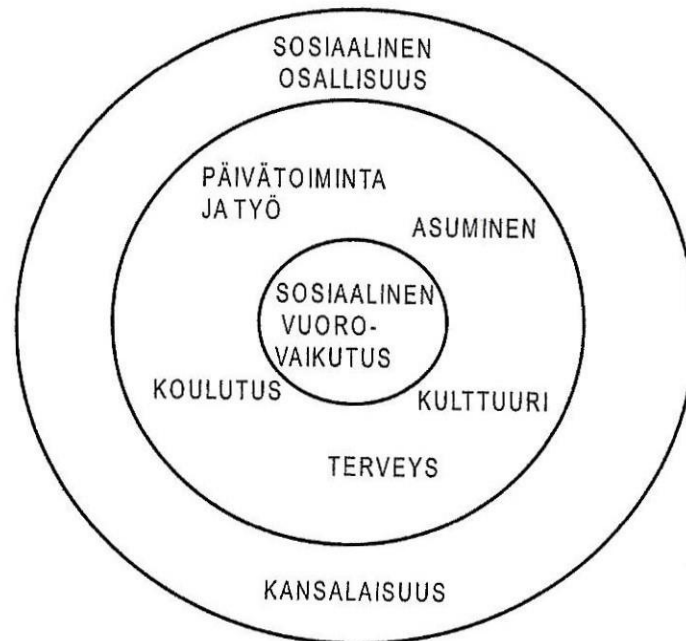
Kuntouttavan työtoiminnan kehitys on Kuopiossa viime vuosina seurannut Toikon (2012) ajankohtaisiksi sosiaalipalveluiden kehityskuluiksi hahmottamia prosesseja. Sosiaalipalvelut ovat paikallistuneet ja valtion sijaan kunnista on muodostunut keskeisin sosiaalipalvelujen määrittelijä ja tuottaja. Kehitystrendinä on pyrkimys tuottaa sosiaalipalveluja markkinoilla ja niiden asiakkuuden arviointia on ryhdytty tekemään kuluttajan näkökulmasta. Tämä haastaa Toikon mukaan perinteisen näkemyksen sosiaalipalveluista. Keskiöön nostetaan asiakkaiden tekemät valinnat, joiden ajatellaan tukevan palveluntuottajien välistä kilpailua. Sosiaalihuollon järjestelmä on kuitenkin laajentunut ja monimutkaistunut, eivätkä asiakkaat Toikon mukaan välttämättä saa tarvitsemaansa palvelua oikea-aikaisesti tai oikeasta paikasta. (Toikko 2012, 11-12, 37)

Vuoden 2015 alusta voimaan astunut sosiaalihoitolaki (Sosiaalihoitolaki 2014) nostaa voimallisesti esiin asiakkaan mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan, sekä hyvinvoinnin aseman osana sosiaalipalveluja. Sen mukaan asiakkaan etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota mm. siihen, miten eri toimintatavat parhaiten turvaavat asiakkaan ja hänen läheistensä hyvinvoinnin, asiakkaan itsenäisen suoriutumisen ja omatoimisuuden vahvistumisen. Ilmari Rostila ja Jukka Vinnurva (2013) kuvaavat sosiaalityön profession muotoutuvan auttamisen ja heikoimman puolustamisen työn lähtökohdaksi asettamisen kautta. Heidän mukaansa markkinaideologiassa markkinat esitetään välineenä, jolla asiakkaiden riippuvuus ammattilaisista voidaan katkaista, epätydyttävän palvelu vaihtaa ja jossa kilpailu huolehtii palvelun laadusta. Kilpailu ei kuitenkaan välttämättä koidu heikoimmassa asemassa olevien hyödyksi, kun kilpailussa vahvoille nousee taho, joka tarjoaa palveluja määrällisesti suuremmalle ja näin vahvemmassa asemassa olevalle joukolla. (Rostila ja Vinnurva 2013, 199)

Järjestelmän tavoite kaikille asiakkaille tasa-arvoisista ja yhtäläisistä palveluista voi Närhen ym. (2013) mukaan paradoksaalisesti tuottaa asiakkaan yksilöllisistä tarpeista piittaamatonta palvelua. Palvelujärjestelmän joustamattomuus, monimutkaisuus ja yksisuuntainen kommunikointi puolestaan voivat johtaa vastikkeellisen aktivointipolitiikan sekä ammatillisen kohtaamattomuuden ohella yhä syvempään riippuvuuteen palvelujärjestelmästä sekä kokemuksiin osattomuudesta. (Närhi ym. 2013, 136) Toikko (2012) kuvaa tilannetta näennäismarkkinoiksi joissa julkinen sektori seuraa ja ohjaa palveluiden tuotantoa, palvelu perustuu kunnan ja palveluntuottajan väliseen sopimukseen, eikä asiakkaalla lopulta ole mahdollisuutta valita. Toikon mukaan on vaarana myös, että asiakkaat jakautuvat kuluttaja-asiakkaisiin jotka voivat tehdä valintoja, sekä huollonsaaja-asiakkaisiin jotka syrjäytyvät sosiaalipalveluiden tuotantoprosesseista. (Toikko 2012, 96, 104, 109, 112-113)

Myös Kirsi Juhilan ja Suvi Raitakarin (2013) mukaan valinnan periaate haastaa palveluiden järjestämistä, asiakkaan toimintamahdollisuuksia sekä asiakkaan ja ammattilaisen suhdetta. Keskusteluissa asiakas kuvataan itselleen sopivia palveluita valitsevana yksilönä, mutta toisaalla valinnanmahdollisuudet keinona modernisoida, korjata ja tehostaa palvelujärjestelmää. Korostaessaan vallan siirtämistä ammattilaisilta asiakkaille diskurssi sisältää myös professio- ja byrokratiakritiikkiä. Kansalaisisten oletetaan olevan asiakkaina valveutuneita ja sekä osaavan että haluavan tehdä valintoja ”palvelumarkkinoilla”. Näin luovutetaan vastuu asiakkaan hyvinvoinnista yhteiskunnalta asiakkaalle ja hänen läheisilleen. Jos ihminen ei tee ”oikeita valintoja”, kohdistetaan häneen julkisen vallan taholta kuitenkin moraalaisia epäilyjä ja sanktioita. (Raitakari ja Juhila 2013, 169-172)

Sosiaalipalvelujen asiakkuus on Toikon (2012) mukaan kuluttajan roolia monitasoisempi kysymys. Usein sosiaalipalvelujen kehittämisessä huomio kohdistetaan asiakkaan arkitilanteisiin, palvelutapahtuman taakse tai ulkopuolelle. Toikon mukaan palvelua tulisi kuitenkin tutkia myös tässä ja nyt tapahtumana. (Toikko 2012, 160)

KUVA 1. Sosiaalipalvelujen sisältöä kuvaavat kehät Toikon (2012) mukaan

Toikko jäsentää sosiaalipalveluita kehä rakenteella (kuva 1), jossa sijoittaa sisimmäiseksi palvelujen ytiminen, ihmisen kohtaamisen. Tämän hän kytkee toisena kehänä vuorovaikutukseen perustuvaan tapauskohtaiseen asiakassuhteeseen, johon liittyy konkreettisten palveluiden kautta tuotettavan avun ja tuen sekä asiakkaan sosiaalisen osallisuuden edistämisen ja ylläpitämisen. Sosiaalipalveluiden tavoitteena, kahden edeltävän kehän toiminnan tukevana toimivana kolmantena kehänä, voidaan hänen mukaansa pitää täysivaltaisen kansalaisuuden toteutumista. Näin sosiaalipalveluille määrittyy myös yhteiskunnallinen funktio. Tässä sosiaalinen osallisuus voi tarkoittaa mahdollisuutta osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan, osallisuutta kansalaisyhteiskunnan toimintaan tai osallistumista informaalisiin yhteisöihin, kuten perheeseen, sukuun ystäviin ja tuttaviiin. Osallisuuteen katsotaan kuuluvaksi myös osallisuus materiaaliseen hyvinvointiin, kuten riittävään toimeentuloon, sekä mahdollisuus vaikuttaa yleisesti elinolosuhteisiin. Nykyisen materiaalisen hyvinvoinnin ilmentymäksi ja tätä kautta osallisuuteen kuuluvaksi Toikko katsoo myös osallistumisen ”kuluttamiseen”. (Toikko 2012, 172-176)

2.5. Työpajatoiminta kuntouttavan työtoiminnan toimintaympäristönä

Toikon (2012) mukaan sosiaalipalveluja voidaan hahmottaa yleisellä tasolla palveluina, joilla on sosiaalinen sisältö. Lainsäädäntö muodostaa sosiaalipalveluille kehyksen, mutta palvelurakenteet joissa niitä tuotetaan määrittelevät niiden käytäntöjä. (Toikko 2012, 10) Yhtenä sosiaalipalvelujen tuottajana toimivat myös erilaiset työpajatoimintaa tarjoavat organisaatiot. Marniemen ym. (2004) kuvaavat näitä sosiaaliseen työllistämiseen, valmennukseen, sekä näihin molempiin keskittyviksi yksiköiksi, joissa valmennusasiakkaat työskentelevät erilaisin sopimuksin. Yhdistävänä elementtinä työpajatoiminnan eri yksiköillä on niiden asiakkailleen tarjoama mahdollisuus saada sekä kokemusta eri alojen töistä, että tukea elämänhallinnan eri osa-alueisiin. (Marniemi ym. 2004, 6)

Tapio Kuuren (Kuure 2010, 14) mukaan työpajat ovat ajan kuluessa muuttuneet nuorille ensimmäisiä kosketuksia työelämään tarjoavista yksiköistä monipuolisia valmennuspalveluita tarjoaviksi organisaatioiksi, joilla on yhteneviä auki kirjoitettuja tavoitteita, periaatteita ja käytänteitä. Työpajatoiminta sai alkunsa 1980-luvulla nuorisotyön muotona, mutta yhteiskunnallisten tilanteiden muuttuessa se on Marniemen ym. mukaan laajentunut laajemmin palveluksi työvoimahallinnon sekä sosiaalitoimen eri asiakasryhmille. Tavoitteeksi toiminnalle on vakiintunut valmentautujien elämänhallinnan ja työvalmiuksien parantaminen työ- ja yksilövalmennuksen keinoin. Se nähdään osana sosiaalisen työllistämisen toimialaa ja tällaisena tavoitteellisena toimintana, jolla pyritään parantamaan heikossa koulutus- ja työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden työkykyä ja kouluttautumisvalmiuksia. (Marniemi ym. 2004, 6-9)

Närhen ym. (Närhi ym. 2013, 144) mukaan palveluissa, joissa asiakas voidaan kohdata vapaammissa kehyksissä, on enemmän edellytyksiä ”rakentaa demokratiaa” sekä tukea vastavuoroista kohtaavaa kansalaisuutta ja aktiivista toimijuutta. Tuija Hämäläisen ja Susanna Palon (2014) mukaan työpajatoiminnan yhteydessä voidaankin puhua hyvinvoinnin edistämiseen tähtäävästä sosiaalisesta vahvistamisesta sekä syrjäytymisen ehkäisystä. Kokonaistavoitteena toiminnalla on mahdollistaa valmentautujalle onnistumisen kokemuksia sekä mahdollisuus oman osaamisensa kartuttamiseen. Siinä valmennusprosessin tavoitteet ja keinot muotoillaan yhdessä valmentautujan kanssa. Toimintaa myös arvioidaan, suunnitelmaa tarkennetaan ja tarvittaessa toimintatapoja muutetaan.

Työn teon ohella valmentautujalle tarjotaan yksilövalmennuksellisin keinoin tukea arjenhallinnan taitojen ja toimintakyvyn parantamiseen. Tarvittaessa prosessiin osallistetaan myös monialainen- ja ammatillinen verkosto. Näin valmentautujaa tuetaan ja rohkaistaan löytämään oma polkunsyrjäytymiskiirteen katkaisemiseen. (Hämäläinen ja Palo 2014, 25, 44, 46, 51, 53)

Marniemi ym. (Marniemi ym. 2004, 21). kuvaavat vuosituhaten alussa työpajatoiminnan suurimmaksi ongelmaksi koetun toiminnan ulkoapäin ohjautuvuuden eli työpajoille valmennusasiakkaita lähettävien organisaatioiden määräävän aseman toiminnan sisältöön nähden. Yli kymmenen vuotta työpajatoiminnan maalimaa seuranneena olen myös itse huomannut ympäröivän yhteiskunnan muutosten heijastuvan nopealla aikataululla työpajatoiminnan kentälle. Vaikka työpajatoiminnan valmennuspalveluita on vuosien myötä tuotteistettu ja toimintaa yhtenäistetty, se millaista työpajatoimintaa ja mille kohderyhmälle sitä tarjotaan, vaihtelee edelleen paljon. Toiminnan suuntaa määrittelee muun muassa työntekijöiden ammattitaidon, työpajan laitekannan ja pajatuotteiden markkinoiden ohella myös toiminnan rahoitus.

Toikko (2012) kuvaa kilpailuttamisen ja palvelutuotannon ulkoistamisen tuoneen uusia elementtejä sosiaalipalveluihin. Tuotetut palvelut ovat usein kansalaisten tarpeita rajoittavia, eivätkä asiakkaiden kanssa työskentelevät asiantuntijat enää välttämättä pysty määrittelemään työnsä sisältöä yhtä joustavasti kuin ennen. Myös ajatus asiakkaan mahdollisuudesta valita palvelun tuottaja ja sisältö on Toikon mukaan lähinnä hypoteettinen, eikä palvelunkäyttäjien kuluttajanrooli näin ollen toteudu. Kun palveluja suunnitellaan yksilöille ja useimmiten vielä ilman palvelun käyttäjiä, voi Sosiaalipalvelujen yhteisöllinen ulottuvuus voi jäädä toteutumatta ja asiakas jäädä vain toimenpiteiden kohteeksi. (Toikko 2012, 69-70)

Edellä esitetty sosiaalipalvelujen palvelutuotannon kritiikki kuvaa hyvin tilannetta, mihin ilman aktiivista kehittämistoimintaa myös työpajatoiminnalla on vaara ajautua. Uskon kuitenkin sen muuntautumiskykyyn ja pyrin myös omalta osaltani vaikuttamaan siihen, että sen kautta pystyttäisiin myös jatkossa tuottamaan laadukkaita ja asiakaslähteisiä sosiaalipalveluja. Tehtäessä työtä palvelumarkkinoiden ehdoilla ja tämän kautta asiakkaan kohtaamisen suhteen rajatulla tuntimäärällä nousee sen suunnittelussa tavoitteiden kirkastaminen entistä keskeisempään asemaan.

Karjalaisen ja Karjalaisen (2011, 29) mukaan kuntouttavan työtoiminnan laadullisen kehittämisen taustalla ovat asiakkaiden tarpeet. Oman näkemykseni mukaan kuntouttavan työtoiminnan tavoite on tuottaa hyvinvointia siihen osallistuville asiakkaille, sekä tämän kautta myös koko yhteiskunnalle. Sen määrittelemiseksi, kuinka tähän tavoitteeseen päästään tarvitaan siis tietoa siitä, mikä on hyvinvointia kuntouttavan työtoiminnan asiakkaille.

3 HYVINVONTI

3.1. Hyvinvointi käsitteenä

Reino Hjerppe (2011) määrittelee hyvinvoinnin, hyvä elämän ja onnellisuuden positiivisiksi yhteiskunnallisiksi arvoiksi, joista jokaisella on oma näkemyksensä ja joiden mittareiksi on monia ehdokkaita. Hyvinvointia voidaan Hjerppen mukaan tarkastella yksilön näkemysten, tunteiden ja kokemusten pohjalta mikrotason näkökulmasta, tai yhteiskunnan tasolla makrotason näkökulmasta. (Hjerppe 2011, 211-212) Topias Pyykkönen (2012) huomauttaa suomessa hyvinvointi-sanana viittaavan kuitenkin sekä englannin kielen ilmaisuun 'welfare', hyvinvointiin sosiaaliturvan tason kautta, kuin myös ilmaisuun 'well-being', jolla kuvataan ihmisen hyvinvointia. Tämä, monen tieteenalan piiriin kuulumisen sekä tutkittavan kentän laajuus vaikeuttavat hyvinvointiin liittyvää tutkimusta. Yksinkertaistukset sekä rajaaminen ovatkin Pyykkösen mukaan välttämättömiä ja hyvinvointitutkimuksen jäsentäminen järkevää tieteenalojen sijaan siinä käytettyjen käsitteiden kautta. Näiden kautta hyvinvoinnille annetut merkitykset voidaan tulkita kannanotoiksi hyvästä elämästä. (Pyykkönen 2012, 19, 22, 75-76)

Kvalitatiivisia tai kvantitatiivisia ihmisen elämiseen ja sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyviä tekijöitä kutustaan Hjerppen (2011) mukaan sosiaali-indikaattoreiksi. Näinä hyvinvoinnin mittareina on käytetty mm. bruttokansantuotetta sekä elintason ja elämän laadun indikaattoreita. Muu muassa YK:n kehitysohjelma (UNPD) on panostanut hyvinvointi-inhimillisen kehityksen indeksin (Human Development Index) kehittämiseen, jossa hyvinvoinnin taso koostetaan keskimääräisen eliniän, koulutuksen ja henkeä kohti kertyvän bruttokansantuotteen pohjalle. Elintasoa kuvaavat mittarit käsittelevät ihmisen käytössä olevia resursseja, kun taas elämisen laadun mittarit ottavat huomioon

myös elämän laadullisia tekijöitä. Monet elämän laatua kuvaavat käsitteet ovat Hjerppen mukaan kuitenkin mielivaltaisia. Joidenkin niitä kuvaavien indikaattorien mukaan esimerkiksi monet maailman köyhimmät maat näyttävät hyvinvoinnin kärkimaina. (Hjerppe 2011, 214, 216)

Pohjoismainen hyvinvointitutkimus on Pyykkösen (2012) mukaan perinteisesti määritellyt hyvinvointia eri ulottuvuuksien tai osa-alueiden kokonaisuutena. Hyvinvoinnin tutkiminen on ollut yhteydessä hyvinvointivaltioon ja -politiikkaan. Suomessa tätä on toteutettu elinolotutkimuksella, jossa on elinolojen ohella käytetty myös kokemuksen, terveyden, sosiaalisten suhteiden ja aineellisen tai materiaalisen hyvinvoinnin käsitteitä. Elinolot on nähty osana hyvinvointia tai edellä esitetyt käsitteet sisälleen sulkevana tottaalisena hyvinvoinnin käsitteenä. Hyvinvointitaloustieteen näkökulmasta hyvinvointia on puolestaan tarkasteltu kuluttamisen tuottamana hyötynä, johtaen sen merkitykset tarpeiden, halujen tai resurssien tapaisista ihmisen tilaa kuvaavista käsitteistä. Ympäristötaloustiede ja uudempi tutkimus on Pyykkösen mukaan nostanut tarkasteluun myös ekologisen näkökulman, jossa hyvinvointi liitetään yksilön tilan ohella myös ympäristön kestävykseen ja -tilaan nyt ja tulevaisuudessa. (Pyykkönen 2012, 69, 74, 77-78)

Pyykkönen kuvaa 2000 luvulla siirrytyn elinolojen tutkimisesta hyvän elämän käsitteen sekä positiivisten ilmiöiden tarkastelun. Tästä näkökulmasta hyvinvointia jäsenetään mm. kokemuksen, tyytyväisyyden ja onnellisuuden kautta. Kun aiemmin on ajateltu kokemuksen kautta saatavan tietoa hyvinvoinnista, nähdään hyvinvointi nyt itsessään kokemuksena. (Pyykkönen 2012, 22, 32, 35-36, 76) Hjerppe (2011) katsoo tutkimustradition muutoksen alkaneen 70-luvulla ihmisen valintojen perustaksi voiton maksimoinnin asettaneiden valintateorioiden kritiikistä ja halua korostaa ihmisen hyvinvointiin liittyen hänen kykyään ja vapauttaan valita erilaisten toimintamahdollisuuksien välillä. Lähtökohtana oli, että samanlaiset toiminnot tuottavat erilaista tyydytystä eri henkilöille. Tutkimustradition muuttumiseen vaikutti 1970-1980 -luvulla myös suomalainen sosiologi Eerik Allard, joka korosti subjektiivisten ja objektiivisten seikkojen samanlaisen mittauksen tärkeyttä. Hän sisällytti Hyvinvoinnin ulottuvuuksia -indikaattoriinsa myös sosiaaliset suhteet sekä ihmisen mahdollisuudet itsensä toteuttamiseen jakamalla mittarin elintason, yhteisyyssuhteisiin sekä itsensä toteuttamisen muotoihin (having, loving ja being). (Hjerppe 2011, 217-218, 220. 228).

Hyvinvoinnin tutkimuksessa on viime aikoina siirrytty yksittäisten hyvinvoinnin tekijöiden mittaamisesta laajemmin yhteiskunnassa ja yhteisöissä hyvin voimista kuvaaviin teorioihin. Toikko (2012) selittää tähän liittyen hyvinvointia kuvaavia termejä sosiaalipalvelujen näkökulmasta. Hän esittää well-being -hyvinvoinnin viittaavan yleisesti hyvin voimisen tilaan, hyvin elämiseen ja niihin olosuhteisiin joissa hyvä elämä toteutuu. Tämä kattaisi kokemuksellisen onnellisuuden, terveyden sekä aineellisen hyvinvoinnin. Welfare-hyvinvoinnin kentässä rakentuvat sosiaalipalvelut kohdistuvat hänen mukaansa myös well-being-hyvinvointiin. Welfare state, hyvinvointivaltio, puolestaan kuvaa järjestelmiä ja toimenpiteitä joiden avulla pyritään luomaan kansalaisille edellytyksiä elämässään pärjäämiseen. Toikon mukaan viime aikoina on alettu puhumaan myös workfare-hyvinvoinnista, hyvinvoinnin perustumisesta kansalaisten aktiiviseen työpanokseen. (Toikko 2012 21-22)

Eri aikojen käsitykset hyvinvoinnista kuvaavat mielestäni kussakin ajassa vallinneita arvoja. Mitään edellä esitetystä hyvinvoinnin määreistä ei oman näkemystäni mukaan, niitä kohtaan eri aikoina esitetystä kritiikistä huolimatta, sinällään voi osoittaa paikkaansa pitämättömäksi, tai välttämättä edes toisiaan pois sulkeviksi. Esimerkiksi welfare hyvinvoinnin yhteys aineellisen hyvinvoinnin ja terveyden ylläpidon kautta myös well-being hyvinvointiin on Toikon (2012) mukaan todennettu tutkimuksin. Käsitettäessä subjektiivinen hyvinvointi ihmisen onnellisuuden kuvaajana ei well-being- ja welfare-hyvinvoinnin yhteys kuitenkaan ole enää niin yksiselitteinen. Vauraus ei ole onnellisuuden ehto, eikä sen karttuminen kuje käsi kädessä onnellisuuden lisääntymisen kanssa. Sosiaalipolitiikan keinoin ihmisen onnellisuuteen vaikuttaminen on siis vaikeaa. Onnellisuus (happiness), tyytyväisyys elämään (life-satisfaction) ja subjektiivinen hyvinvointi muodostavat Toikon mukaan kuitenkin perustan sosiaaliselle hyvinvoinnille, yhdessä hyvin elämiselle. (Toikko 2012, 25-27)

3.1.2 Hyvinvointi, onnellisuus ja tyytyväisyys

Panu Niemelän (2011) mukaan hyvinvointia, kuten muitakin arvoja koskeva tutkimus jakautuu sen mukaan, lukeutuuko tutkija subjektivismiin vai objektivismiin kannattajiin. Arvosubjektivismiin mukaan arvoista ei voisi saada objektiivista tietoa, sillä ne ovat olemassa vain tunteina ja tuntemuksina. Objektivismi puolestaan näkee arvojen olevan ole-

massa olionkaltaisina ideoina tai objektin ominaisuuksina, kuten Platon Niemelän mukaan on esittänyt. Myös Aristoteleen hän kertoo pitäneen arvoja luonnollisina ominaisuuksina ja katsoneen niiden tutkimisen olevan mahdollista järjen ja intuition kautta. (Niemelä 2011, 15, 21)

Pyykkösen (2012) mukaan hyvinvointiin liittyvät käsitteet saavat tutkimuksissa merkityksensä suhteessa toisiinsa. Subjektiiivinen hyvinvointi, tyytyväisyys ja kokemukset, liitetään usein elämänlaatuun. Hyvinvointi voidaan kuitenkin ymmärtää myös ilman elämänlaadun tai tyytyväisyyden käsitteitä. Elämänlaadulla on myös yhteytensä fysiologiaan, terveystutkimukseen sekä elinolojen käsitteeseen, mikä liittyy sen objektiivisen hyvinvoinnin alle. Koska käsitteet ovat kietoutuneet toisiinsa, tulisi hyvinvointia ja kysymystä hyvästä elämästä Pyykkösen mukaansa tarkastellakin sen kautta, kuinka onnellisuus tai tyytyväisyys määritellään. (Pyykkönen 2012, 62, 77-78)

Hyvinvointi, onnellisuus ja tyytyväisyys liitetään tutkimuksissa usein yhteen, mutta toisaalta niiden käsitteellistä eriävyyttä myös korostetaan. (mm. Ryff ja Singer 2008, 13; Korhonen 2010, 21; Wolff 2014, 487; ja Pyykkönen 2012, 61) Raibleyn (2011) mukaan sekä onnellisuutta että hyvinvointia ilmaistaan onnellisena olemisen käsitteen kautta. (Raibley 2011, 1107) Lääketieteen puolella fysiologinen aivotutkimus on Hjerppen (2011) mukaan liittänyt onnellisuuden serotoniinin tuotantoon ja psykologinen onnellisuustutkimus ihmisen persoonallisuuden piirteisiin. Psykologisen onnellisuustutkimuksen Hjerppe kuvaa nostavan onnellisuuden suhteen avainasemaan myönteisen elämäntilanteen ja -ajattelutavan kehittämisen sekä tähän liittyen myös sosiaalisen ympäristön merkityksen. (Hjerppe 2011, 225-226)

Decin ja Rayanin (2008) mukaan hyvinvointia on psykologian kentällä lähestytty perinteisesti kuitenkin lähinnä subjektiivisena ilmiönä. Hyvinvoinnin on tulkittu tarkoittavan korkeaa positiivisten tunteiden ja alhaista negatiivisten tunteiden määrää, sekä voimakasta tyytyväisyyttä omaa elämää kohtaan. Subjektiiivisen hyvinvoinnin tila on nähty onnellisuuden synonyymina ja hyvinvoinnin vahvistamista on alettu pitää keinoon onnellisuuden tunteen maksimointiin. Ihmisten kertomukset omasta onnellisuudesta eivät kuitenkaan välttämättä tarkoita, että he voisivat psykologisesti hyvin. (Deci ja Rayan 2008, 1)

Onnellisuuden ja subjektiivisen hyvinvoinnin merkityseroja voidaan Pyykkösen (2012) mukaan tarkastella sen perustella, nähdäänkö onnellisuus tunteena vai tietoisena arviona. Onnellisuustutkimuksessa onnellisuus ja hyvinvointi vastaavat toisiaan ja tunteet liitetään osaksi itse ilmiötä. Koetun hyvinvoinnin tutkimuksessa tunteet puolestaan nostetaan indikaattorin asemaan. Hyvinvointia ei kuitenkaan usein liitetä suoraan tunteisiin, eikä suomalaisessa tutkimuksessa onnellisuutta ole juurikaan tarkasteltu puhtaasti tunteiden kautta. Sen sijaan käytössä on ollut subjektiivisen hyvinvoinnin käsite, joka on mielletty niin teoriaksi, kuin myös tutkimukselliseksi ja mitattavaksi käsitteeksi. Subjektiivisen hyvinvoinnin alle on määritelty kuuluviksi tyytyväisyys, onnellisuus, koettu hyvinvointi sekä joissain merkityksissään myös elämänlaatu. Myös onnellisuus voidaan joko rinnastaa subjektiiviseen hyvinvointiin, nähdä se yhtenä hyvinvoinnin osa-alueena tai yhtenä siihen vaikuttavana tekijänä. Subjektivistä hyvinvointia käsittelevässä tutkimuksessa käsitteet ja mittarit menevätkin usein sekaisin, kun ne samaistetaan keskenään. (Pyykkönen 2012, 47, 59-61, 62-63, 77-78)

3.3. Eudamonia hyvinvoinnin lähteenä

Käsitteiden sekavuus hyvinvointia koskevassa tutkimuksessa ei ole sattumaa. Korhonen (2012) muistuttaa jo Aristoteleen aikalaisineen tarkastelleen hyvinvointia sekä hedonian että eudamonian käsitteiden kautta. Hedonisen hyvinvointikäsitteen synty liitetään Aristippuksen sekä Epikuroksen pohdintoihin hyvinvoinnista. Epikuros esitti hyvinvoinnin olevan nautinnollisuutta ja vain nautinnon olevan todella hyväksi ihmiselle (Korhonen 2010, 14). Veronica Huta ja Richard Ryan (2009) kuvaavat puolestaan Aristippuksen nostaneen ihmisen elämän tavoitteeksi nautinnon hakemisen lainkaan sen lähteestä välittämättä. He kertovat Aristoteleen kuitenkin pitäneen nautinnon hakemista elämäntapana vulgaarina ja nimenneen hyvinvoinnin lähteeksi eudamonian. Siinä ihminen tavoittelee hyvinvointia omiin sisimpiin periaatteisiinsa yhteydessä olevien kykyjensä etsimisen ja kehittämisen kautta (Huta ja Ryan 2009, 735- 736).

Ryff ja Singer (2008, 13) kuvaavat Aristoteleen nimenneen 350 ekr. Nikomakhoksen etiikka teoksessaan eudamonian vahvimaksi ihmisen tavoiteltavissa olevaksi hyväksi. Hjerpe (2011) kuvaa Aristoteleen pyrkineen tällöin määrittelemään myös keskeiset universaalit ihmiselämän ulottuvuudet, joihin liittyen voitaisiin kehittää hyvän elämän

perusteita, hyveitä, moraalisesti kestävä elämän peruskiviksi. Moraalifilosofit jatkoivat Hjerppen mukaan Arsitoteleen työtä 1700-luvulla. (Hjerppe 2011, 219) Väittely antiikin ajan kirjoitusten merkityksistä on monen tutkijan mukaan jatkunut kuitenkin näihin päiviin saakka. (Waterman ym.2008, 41; Huta ja Rayan 2009, 735)

Bayer ym. (2011) kuvaavat Arsitoteleen tekstien pohjalta syntyneissä eudamonisen hyvinvoinnin teorioissa osan liitävän eudamonian ja hyvän elämän samaksi käsitteeksi ja osan erottavan nämä toisistaan. Kaikki eudamoniaa koskevat näkemykset erottavat kuitenkin eudamonisen hyvinvoinnin hedonisesta. (Bauer ym. 2006, 81) Decin ja Rayanin (2008) mukaan hedoninen lähestymistapa näkee ihmisen lähtökohtaisesti suhteellisen tyhjänä ja hänelle sellaisenaan mahdollisena oman tarkoituksensa saavuttamisen sosiaalisen ja kulttuurillisen kasvatuksen myötä. Eudamonisesta näkökulmasta ihmisen katsotaan kuitenkin lähtökohtaisesti omaavan tietynlaisen luonnon, jonka sisällön vahvistamisen ja heikentymisen ehtoja hän pyrkii elämässään tutkimaan ja paljastamaan. Eudamonian kokeminen ei Decin ja Rayanin mukaan rajaisi kuitenkaan pois hedonista nautintoa, vaikkei kaikenlainen hedoninen nautinto Eudamoista hyvinvointia tuottavasta elämästä heidän mukaansa kumpuakaan. (Deci ja Rayan 2008, 1-2)

Hjerppen (2011) mukaan eudamonia on ajoittain, antiikin kirjoitusten käänkösvirheestä johtuen, mielletty onnellisuudeksi. Onnellisen sijaan hän kertoo Aristoteen kuvanneen eudamonian omaavan ihmisen kukoistavaksi, omaa potentiaaliaan hyödyntäväksi yhteiskunnan toiminnassa hyvänä jäsenenä toimivaksi yksilöksi. Tällaisena ihmisen tehtävä olisi hyve, eli toimiminen hyvän elämän kannalta keskeisten toiminta-alueiden edistämiseksi. Eudamonia olisi siis dynaaminen ja toimintaa sisältävä sekä hyvinvointia edistävän toiminnan suhteen määriteltävissä oleva käsite. (Hjerppe 2011, 223, 228)

Niemelä (2011) katsoo Aristoteleen määritelleen jokaisen olion tehtäväksi ja tarkoituksiksi kukoistuksen, ”luonnollisen” päämääräänsä tavoittelemisen hyvään pyrkien ja pahaa välttäen. Ihmisenkin tulisi siis löytää omaan ylimpään päämääräänsä, eudamoniaan, johtavat hyvät, täydelliset ja itseriittoiset päämäärät. Sellaiset joiden tavoittelu olisi tärkeää vain niiden itsensä vuoksi. Keinot hyvän elämän ja toiminnan toteuttamiseksi Aristoteles jättää Niemelän mukaan ihmisen vapaavalintaiseen harkintaan, nos-

taen näin keskiöön kysymyksen siitä, mikä on hyvää ihmiselle nimenomaisesti toiminnallis-sosiaalisena olentona. (Niemelä 2011, 15, 22-23, 27) (Katso myös Korhonen 2010, 21 sekä Ryff ja Singer 2008, 15-17)

Ernst Wolff (2014) esittää ihmisen oppivan vuorovaikutuksessa sosiaalisen ja teknisen ympäristönsä kanssa ymmärtämään inhimillisiä realiteetteja sekä oman ja toisten elämänlaatua. Tekninen tekeminen avaa ihmiselle mahdollisuuksia saada tietoa olemisestaan ja identiteetistään, sosiaalisesta roolistaan, kulttuuristaan, sekä omista toiminta tavoistaan ja -mahdollisuuksistaan. Ihminen myös liittyy maailmaan oppimalla ”voimaan hyvin” erilaisissa paikoissa ja olemaan niiden asettamissa rajoissa ”kuin kotonaan”. Se onko kulloinenkin olemassa olemisen laatu merkityksellistä hyvinvoinnin suhteen, riippuu Wolffin mukaan pitkälti ihmisen oman toiminnan laadusta. Tätä puolestaan määrittelevät henkilön kyvykkyyden alueet sekä ympäristö joka eriasteisesti joko tarjoaa hänelle mahdollisuuksia kykyjensä käyttöön, ja tätä kautta maailmaan liittymiseen, tai rajoittaa näitä. (Wolff 2014, 487-488, 492-493)

Myös hedonisesti motivoitunut toiminta voi Hutan ja Rayanin (2009) mukaan edistää eudamoniaa toimimalla suoraan tunteisiin vaikuttavana eräänlaisena kognitiivis-emotionaalisen itsesäätelyn välineenä. Hedonisesti motivoituneen toiminnan herättämä tunne olisi heidän mukaansa kuitenkin vahvimmillaan välittömästi tai lyhyen ajan kuluessa toiminnasta. Näin ollen se ei tukisi positiivisen tunteen pidempiaikaista ylläpitämistä tai eudamonian tavoin nostaisi ihmisen perusonnellisuudentasoa. Eudamonisesti motivoituneita toimintojen ei niitä toteutettaessa koettaisi miellyttävänä tai epämiellyttävänä. Eudamoniaan liittyvät tunteet kumpuaisivatkin välittömän tyydytyksen sijaan yksilön kokemuksesta omasta merkityksellisyydestään ja kunnioitetuksi tulemisesta. Eudamonisesti motivoituneet toiminnat auttaisivat myös viemään huomion negatiivisista tunteista, tarjoaisivat mahdollisuuden liittyä laajempiin hyvinvointiin liittyviin kokemuksiin sekä toistettuna rakentaisivat uusia voimavaroja elämässä selviämiseen. (Huta ja Rayan 2009, 735, 738, 756-758)

Conti ym. (2008) paneutuvat hedonian ja eudamonian merkitykseen toimintaan motivoitumisessa. He kuvaavat näiden kokemisen, näitä tuottavien seikkojen sekä näiden herättämien tunteiden keston olevan yksilöllisiä. Eudamoniaan liittyvät tunteet heräävän ihmisen lähestyessä itsenä toteuttamista. Pelkästään hedonista nautintoa tuottaviin

toimintoihin motivoituminen vaatii kuitenkin ulkoisen palkkion. Contin ym. mukaan ihminen harjoittaisi pitkäjänteisemmin toimintoja, jotka herättäisivät sekä hedoniaa että eudamoniaa. Tällaisissa toiminnoissa ihminen pääsisi heidän mukaansa todennäköisimmin toteuttamaan myös sisäisen motivaation tunnusmerkiksi määriteltyä itsemääräämisoikeuttaan. Muita sisäisen motivoitumisen tunnusmerkkejä olisi, että toimintaa suoritetaan sen itsensä vuoksi, tehtävän haasteet ja ihmisen taidot olisivat tasapainossa, tehtävä koettaisiin sekä henkilökohtaisesti että laajemmassa mittakaavassa tärkeäksi, se herättäisi mielenkiintoa, siihen paneuduttaisiin huolellisesti ja että se tarjoaisi mahdollisuuden flow-kokemuksiin. (Conti ym. 2008, 41-43, 45, 47, 62, 68-70, 72)

Itsemääräämisoikeuden tehtävää kohtaan Conti ym. kuvaavat olevan tarpeellista, muttei välttämätöntä, kun tehtävä tuottaa sekä hedonista nautintoa että eudamoniaa. Jos toimintoja tehdään ulkoa tulevan painostuksen vuoksi, voi henkilön autonomian ja valinnanvapauden palauttamisen tarpeesta johtuva psykologinen vastustus kuitenkin aiheuttaa nautinnollisuuden häviämisen tätä aiemmin tuottaneista toiminnoista. Aiemmat kokemukset myös vaikuttavat siihen, josko toimintoja sovelletaan nautinnon saavuttamiseksi myös jatkossa. Itsemääräämisoikeus linkittyisikin Contin ym. mukaan voimakkaammin eudamoniaa kuin hedoniaa tuottavaan toimintaan. Ihmiselle hyvinvointia tuottavaa voisi siis olla myös toiminta, joka ei olisi sisäisesti motivoitunutta, mutta ei toiminta joka vähentää hänen eudamonista hyvinvointiaan. (Conti ym. 2008, 62, 71-72)

Niemelä (2011) rakentaa eudamonian toiminnallisuuden kautta siltaa olemiseen ja elämiseen viittaavan well-being ja hyvin tekemiseen viittaavan well-doing hyvinvoinnin välille. Hän katsoo hyveen käyttöön oton tapahtuvan ihmisen kykyjä vastaavan toiminnan, taitojen kehittämisen ja näin hyvän aikaansaamisen kautta. Onnellisuuden huipuksi muodostuisi tämän kautta teoreettisen järjen käyttö, eli ajattelu. Toiminnan ja sen kautta onnellisuuden mahdollistumiseksi vaadittaisiin Niemelän mukaan kuitenkin myös ulkoisten asioiden kunnossa oloa. (Niemelä 2011, 23-24; kts. myös Korhonen 2010, 21-22) Tämän perusteella Niemelä (2011) kuvaa ihmiselle hyvää tuottavaksi muotoutuvan sellaisen, joka on hyödyllistä hänen jonkin olemispuolensa, olemisen (well-being), tekemisen (well-doing) tai resurssiensa kannalta. Olemisen ja elämisen hyvään liittyvät tarpeet syntyisivät suhteessa sosiaaliseen-, fyysiseen- ja henkiseen hyvään. Toimintaan ja tekemiseen liittyvä hyvä linkittyisi toiminnan kautta tavoiteltaviin päämääriin. Re-

sursseista esim. ruoka, juoma ja suoja puolestaan tuottaisivat hyvää olemassaololle, sosiaaliset resurssit yhdessä elämisen ja olemisen muodolle, henkiset resurssit, kuten vapaus ja virikkeet taas ihmisen itsenä ja itsenäisenä olemiselle sekä itseksi kehittymiselle. (Niemelä 2011, 39-41).

Toiminnan vaikutuksia hyvinvoinnille kuvaa myös Jason R. Raibley (2011). Hän rinnastaa eudamoniseen hyvinvointiin liittyvän kukoistuksen mielenterveyteen kuvaten sen estymisen tuottavan ihmiselle pahaa. Hän liittää kukoistukseen itselle arvokkaaksi koettujen päämäärien tavoittelun ja saavuttamisen, omien arvojen mukaisesti toimimiseen sekä psyykkisen toimintakyvyn. Kukoistaakseen yksilön olisi siis tunnistettava arvonsa, omattava näiden mukaisen toiminnan mahdollistava keho ja mieli, toiminnallaan aktiivisesti tavoiteltava ja todennettava arvojaan sekä saatava prosessin aikana sopivaa emotionaalista palautetta. Kukoistuksen psykologisiksi ulottuvuuksiksi Raibley nimeää itsensä hyväksymisen, positiiviset suhteet toisiin ihmisiin, autonomian, ympäristön hallinnan, elämän tarkoituksellisuuden tunteen sekä henkilökohtaisen kasvun. Ihmisen arvio omasta hyvinvoinnistaan, autenttinen onnellisuus, antaisi tämän teorian mukaan henkilölle tietoa siitä, josko hän on pystynyt edistämään omien arvojensa mukaisen elämän toteutumista. (Raibley 2011, 1105-1106, 1114-1122, 1115-1116)

Ehtona kukoistukselle Raibleyn (2008) näkee sen, että ihmisen toteuttamat arvot olisivat aidosti hänen omiaan, eli ilmaisivat sekä sitä mitä ihminen on, että sitä mitä hän haluaisi olla. Kukoistukseen ihmisen tulisi siis olla valmis myös kohtaamaan vastoin käymisiä arvojaan tavoitellessaan. Raibleyn mukaan tämä vaatii kykyä nauttia hyvään psyykkiseen ja psykologiseen terveyteen liittyvistä normaaliuden tiloista. Tällainen rationaalisuus vahvistaisi kykyä arvojen havaitsemiseen ja tosiasioita kohtaan orientoitumiseen. Niin kutsutut merkitykselliset negatiiviset tunteet voisivat Raibleyn mukaan puolestaan häiritä omien arvojen tunnistamista ja ylläpitämistä. Parhaimmillaan tunteet auttaisivat kuitenkin toiminnan ja tavoitteiden vastaavuuden peilaamisessa sekä motivoisivat yrittämään uudelleen. Tämä mahdollistaisi Raibleyn mukaan muutosten tekemisen oman toiminnan prioriteetteihin ja toiminnan prosessiin. (Raibley 2011, 1115-1121)

Myös Ryff ja Singer (2008) korostavat resurssien ja ympäröivien tekijöiden vaikutusta ihmisen mahdollisuuksiin kehittää ja toteuttaa itseään, mutta korostavat Aristoteleen

katsoneen eudamonian mahdolliseksi myös vaatimattomissa olosuhteissa. He kuvaavat Aristoteleen todenneen että ” voimme tehdä jaloja eleitä ilman että hallitsimme maata ja meriä; jopa vaatimattomilla eduilla ihminen voi toimia hyveellisesti”. He korostavat psykologiseen hyvinvointiin liittyen elämän transitioiden sekä koulutuksellisen taustan kuitenkin vaikuttavan eudamonian osa tekijöihin. He nostavat esiin erityisesti näiden vaikutuksen henkilökohtaiseen kasvuun ja elämän tarkoitukselliseksi kokemiseen. Muiksi eudamonian osatekijöiksi, positiivisen hyvin eletyn elämän piirteiksi, he nimeävät ihmisten väliset suhteet, ympäristön hallitsemisen, autonomian sekä omaksi itsekseen kehittymistä kuvaavan individuaation. Näiden vaikutus psykologiseen hyvinvointiin näyttäytyy Ryffin ja Singerin mukaan erialaisena eri-ikäisillä ihmisillä. (Ryff ja Singer 2008, 13, 16, 24 - 26)

Antiikin ajoista lähtien käyty keskustelu hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä ei enää tänä päivänä keskity hedonian tai eudamonian puolustamiseen. Näitä ei tarkastella toisensa poissulkevinä tai toisilleen vastakkaisina ilmiöinä, vaikkakin tunnustetaan niiden hyvinvointiin vaikuttavien mekanismien erilaisuus. Kuten edellä on esitetty, on erilaisen eudamonian ja hedonian kuvaavien tulkintojen pohjalta rakennettu uudenlaisia hyvinvoinnin syntyä kuvaavia teorioita. Tällaisen esittää myös Jaakko Korhonen (2012), jonka mukaan ihmisen tulee kukoistaakseen voida hyvin sekä hedonisesti että eudaimonisesti. Hedonisen hyvinvoinnin hän mieltää subjektiiviseksi hyvinvoinniksi ja sisällyttää siihen niin onnellisuuden, tyytyväisyyden, nautinnon kuin myös positiivisten ja negatiivisten tunteiden suhteen. Eudaimonisen hyvinvoinnin Korhonen puolestaan jakaa edellä esitetyn Ryffin (1989) määritelmän mukaiseen psykologiseen hyvinvointiin sekä Keyesin (1998) kuvaamaan sosiaaliseen hyvinvointiin. (Korhonen 2012, 25-26, 30)

Korhonen (2012) kuvaa Ryffin (1989) liittäneen psykologista hyvinvointia koskevassa teoriassaan itsensä hyväksymisen yksiön myönteiseen suhtautumiseen itseensä ja positiiviset suhteet muihin ihmisen kykyyn luoda lämpimiä, luottamuksellisia ja syvällisiä ystävyssuhteita. Autonomiaa Ryffin teoriassa Korhosen mukaan kuvaisi ihmisen kyky päättää omista asioista, arvioida itseään omista arvostuksistaan käsin sekä olla riippumaton muiden hyväksynnästä. Ympäristön hallinta, Ryffin määrittelemä psykologisen hyvinvoinnin neljäs tekijä, puolestaan viittaisi Korhosen mukaan kykyyn valita tai luoda itselle sopiva ympäristö joko vaikuttamalla tai sopeutumalla. Elämän merkityksellisuuden kokemus taas kuvaisi tunnetta elämän tarkoituksesta ja päämäärästä, sekä

näin ollen myös tunnetta elämälle suunnan määrittymisestä. Henkilökohtainen kasvu tässä puolestaan merkitsisi kokemusta ja halua ihmisenä kasvamiseen sekä oman potentiaalinsa toteuttamiseen ja kehittämiseen. (Korhonen 2012, 22-23)

Keyesin (1998) sosiaalisen hyvinvoinnin määritelmän Korhonen (2010) puolestaan kuvaa viidestä ulottuvuudesta koostuvaksi kokonaisuudeksi. Näistä sosiaaliseen yhteenkuuluvuuteen liittyisivät yksilön suhteet yhteisöihin ja yhteiskuntaan ja sosiaalinen hyväksyvyys puolestaan kuvaisi hänen muodostamaansa kuvaa muista ihmisistä. Sosiaalinen kontribuutio (osallisuus) rakentuisi henkilön arviosta omasta arvostaan ja oman panoksensa tärkeydestä yhteiskunnassa. Sosiaalinen toteutuvuus taas liittyisi yksilön tapaan nähdä yhteiskunnan potentiaali ja kehitysmahdollisuudet ja sosiaalinen johdonmukaisuus yksilön käsitykseen omasta kyvystään ja halustaan ymmärtää yhteiskunnassa tapahtuvia asioita. (Korhonen 2012, 23-24)

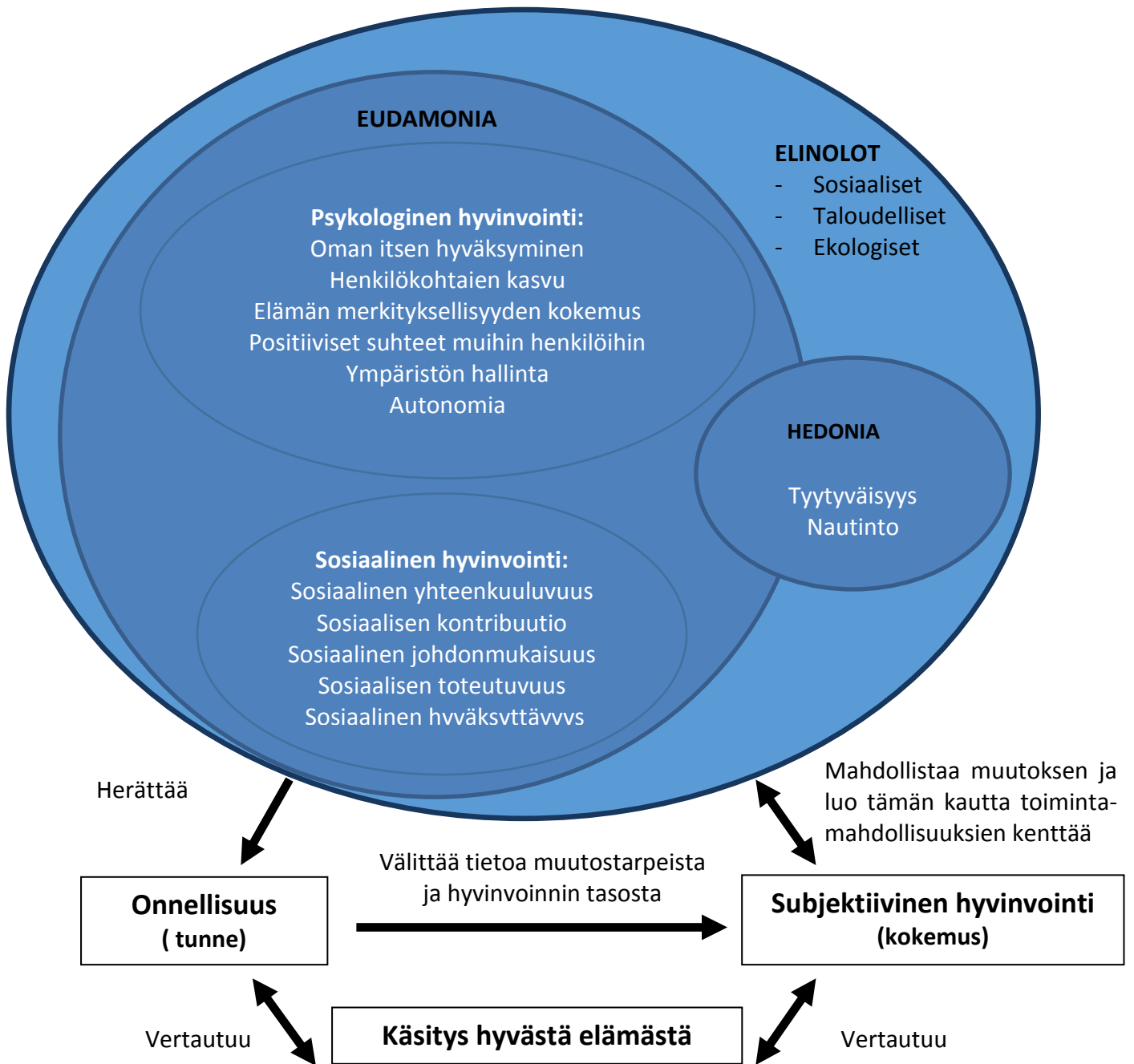
Jokaisen ihminen elämä on omanaliansa hänen omaamisensa sosiaalisten, fyysisten, henkisten ja taloudellisten resurssien suhteen. Meille jokaiselle voi elämässä tulla vastaan tilanteita, joista ylitse pääseminen voi tuntua haastavalta. Hyvinvoinnin määrittäminen eudamonian kautta voi kuitenkin oman näkemykseni mukaan auttaa pitämään yllä uskoa siitä, että jokaisella ihmisellä on mahdollisuus oman näköiseensä hyvinvointiin. Eudamonian ja hedonian käsitteiden varaan rakennettujen uusien teorioiden kautta välittyy myös yksi, omasta mielestäni tervetullut tapa, tarkastella hyvinvointia ja ajasamme vallitsevia arvoja.

3.4. Oman näkökulman rajaus

Hyvinvoinnin teoreettinen määrittely, sekä tätä kautta hyvinvointitutkimuksen viitekehysten muodostaminen, on todettu haasteelliseksi. Käsitteiden teoreettisen määrittelyn tekeminen on kuitenkin kaiken tutkimuksen tekemisen kannalta tarpeen ja perusteltua. Eskolan (2007, 39) mukaan teoreettisen käsitteen operationaalistamista tutkittavaan muotoon kannattaa soveltaa myös laadulliseen tutkimukseen. Johtamalla haastatteluteemat teoriasta tutkijalle muodostuu jonkinlainen käsitys siitä, miten haastatteluvastaukset liittyvät tutkimuskokonaisuuteen ja mitä niillä haetaan.

Opinnäytetyöni kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden näkemyksistä hyvinvointiin tiivistyy kolmeen tutkimuskysymyksen. Nämä ovat se, kuinka kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat määrittelevät hyvinvoinnin, minkä tekijöiden kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat katsovat vaikuttavan hyvinvointiinsa sekä kuinka he kokevat kuntouttavan työtoiminnan vaikuttaneen omaan hyvinvointiinsa.

Kuvassa 2 esän opinnäytetyön pohjana käyttämäni teoreettisen mallin hyvinvoinnin rakentumisesta. Mallini noudattelee osin edellä esitettyä Korhosen (2012) näkemystä hyvinvoinnin muodostumisesta ja myös omassa mallissani hyvinvointi ymmärretään eudamonisen hyvinvointikäsitteen tavoin, hyväksyen kuitenkin se, että eudamonisen hyvinvoinnin tila, kukoistus, sisältää myös hedonisen hyvinvoinnin piirteitä. Kaiken hedonisen hyvinvoinnin ei katsota sisältyvän eudamoniseen hyvinvointiin eikä hyvinvoinnin tekijöiksi lueta niitä hetkellistä hyvinvointia tai tyydytystä tuottavia seikkoja, joiden ei voida katsoa tuottavan ihmiselle tosiasiallisesti hyvää. Koska tavoitteenani on tarkastella kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden näkemyksiä hyvinvoinnista, pyrin aineistoa kerätessäni kuitenkin pysymään tämän niin kutsutun tosiasiallisen hyvän määrittelyn suhteen neutraalina. Tehty rajausta on mielestäni kuitenkin hyvä tuoda julki, koska sillä on oma vaikutuksensa tämän pohjalta tekemäni teema haastattelun toteutukseen.

KUVA 2. Teorettinen malli hyvinvoinnin rakentumisesta

Liitän omassa lähestymistavassani hedoniseen hyvinvointiin sekä nautinnon että tyytyväisyyden tunteet. Nostan positiivisten ja negatiivisten tunteiden suhteen, kuten myös subjektiivisen hyvinvoinnin, kuitenkin hyvinvoinnin tilaa arvottavaan rooliin. Tässä subjektiivinen hyvinvointi -käsitteellä kuvataan siis yksilön kokemusta omasta hyvin-

voinnistaan. Tämä kokemus muotoutuu yksilön arviosta eudamonisen ja hedonisen hyvinvointinsa sekä elinolojensa tilasta suhteessa käsitykseensä hyvästä elämästä. Eudamoninen ja hedoninen hyvinvointi luovat yhdessä yksilön elinolojen asettamien rajoitteiden ja mahdollisuuksien kanssa hänen toimintamahdollisuuksien kenttensä. Tämä on osin muutettavissa yksilön oman toiminnan kautta. Yksilön subjektiivisen hyvinvoinnin tilan katsotaan kuitenkin vaikuttavan siihen, kuinka ihminen pystyy hyödyntämään tarjolla olevia toimintamahdollisuuksia.

Onnellisuus on oman näkemykseni mukaan yhteytensä yksilön subjektiiviseen hyvinvointiin. Omassa mallissani se on asetettu kahdella tasolla hyvinvoinnin indikaattorin asemaan. Yksilön tunteena sen ajatellaan peilautuvan yksilön käsitykseen hyvästä elämästä ja antavan hänelle tämän kautta palautetta muutostarpeesta jollain elämänsä osialueella tai kokonaiselämäntilanteessaan. Pidempikestoisena tilana onnellisuuden puolestaan ajatellaan antavan viitettä myös yksilön hyvinvoinnin tasosta. Sekä subjektiivinen hyvinvointi, positiivisten ja negatiivisten tunteiden suhde, että onnellisuus nähdään siis tiloina, jotka kukin osaltaan luovat kuvaa yksilön hyvinvoinnin tilasta suhteessa hänen käsitykseensä hyvästä elämästä.

Opinnäytetyöni viitekehys ei ole puhtaasti rakennettavissa vain yhden tieteenalan konventioiden pohjalle. Eudamonian ja hedonian käsitteiden kautta se ammentaa osan lähtökohdistaan onnellisuuspsykologian tutkimuksesta. Sosiaalipalveluihin liittyvänä sekä hyvinvoinnin resurssinäkökulman huomioimaan pyrkivänä se sijoittuu myös yhteiskuntatieteiden kentälle. Tästä näkökulmasta aineiston keräämistä ja analysointia määrittävänä tekijän voidaan nähdä se, että hyvinvoinnin piiriin katsotaan sisältyvän niin subjektiivinen kuin objektiivinenkin hyvinvointi. Pyrin siis ottamaan huomioon niin ihmisen kokemuksen omasta psykologisesta ja sosiaalisesta hyvinvoinnistaan, kuin myös hänen arvionsa omista elinoloistaan ja resursseistaan joita hänellä on henkilökohtaisesti käytössään hyvinvointiinsa liittyen. Tässä elinoloilla viitataan sekä ihmisen lähiympäristöön, että siihen historiallisesti ja kulttuurisesti määräytyvään sosiaalisen, taloudellisen ja ekologisen ympäristön tilaan jossa ihminen elää. Elinolojen sekä ihmisen käytettävissä olevien henkisten, sosiaalisten ja taloudellisten resurssien ajatellaan asettavan raamit niille mahdollisuuksille joiden sisällä ihminen voi elämäntilanteessaan toimia tässä ajassa, paikassa, kulttuurissa ja yhteiskunnassa.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1. Tutkimuksen kohde ja kohdejoukko

Se kuinka hyvinvointi kulloinkin määritellään, vaikuttaa ratkaisuihin joiden varassa sitä edistämään suunniteltuja palveluja kehitetään. Asiakaslähtöisten hyvinvointia vahvistavien palveluiden kehittämiseksi tarvitaan näkemykseni mukaan tietoa myös palvelun käyttäjien omasta tavasta hyvinvoinnin määrittelemiseen. Opinnäytetyössäni hain tätä tietoa haastatellen seitsemää Tukeva-työvalmennussäätiön neljässä eri toimipisteissä kuntouttavassa työtoiminnassa olevaa valmentautujaa.

Tukeva -työvalmennussäätiö on verrattain suuri säätiöpohjainen työpajaorganisaatio. Sen tehtävänä on tukea työelämästä syrjäytyneiden ja syrjäytymisvaarassa olevien nuorten, pitkäaikaistyöttömien ja osatyökykyisten siirtymistä opiskelemaan tai avoimille työmarkkinoille. Tavoitteensa saavuttamiseksi se tuottaa monialaiseen työpajatoimintaan kytkeytyviä valmennuspalveluita, harjoittaa kierrätystoimintaa sekä ylläpitää kuudella pohjoissavolaisella paikkakunnalla Elävä kauppa -myymälöitä. Toimihenkilöitä organisaation palveluksessa oli vuonna 2015 noin 60 henkilöä ja eripituisia kuntouttavan työtoiminnan sopimuksia solmittiin lähes neljä sataa. (Tukeva-työvalmennussäätiön toimintakertomus vuodesta 2015, 3,6)

Opinnäytetyöhöni valikoitui haastateltavia jokaisesta Tukeva -työvalmennussäätiön neljästä alueyksilöstä. Haastatelluista kolme oli miehiä ja näljä naisia. Nuorin heistä oli 20- ja vanhin 48 -vuotias, keski-ään ollessa 29 vuotta ja miesten keski-ään jäädessä 26 vuoteen. Haastatteluun osallistuneet valmentautujat olivat olleet kuntouttavassa työtoiminnassa Tukeva-työvalmennussäätiöllä 4-12 kk, kesimääräisen ajan ollen 7 kk. Viidellä haastatelluista oli myös aiempaa kokemusta erilaisista työllisyystoimenpiteistä. Kuntouttavassa työtoiminnassa heistä oli aiemmin ollut kuitenkin vain yksi henkilö.

Työhistoriansa ja koulutustaustansa puolesta haastateltavat vastasivat yleistä kuvaa kuntouttavan työtoiminnan asiakkaista. Kahdella heistä oli ammatillinen perustutkinto, yhdellä ammattitutkinto ja yhdellä ylioppilastutkinto. Lisäksi kahdella valmentautujalla oli lähes valmiiksi suoritettu ammatillinen perustutkinto.

Yhtäjaksoista työttömyyttä heillä oli takanaan keskimäärin 21 kk. Kolmella heistä ei ollut lainkaan kokemusta avoimilta työmarkkinoilta. Muilla työhistoriaan kuului useampia eri pituisia työsuhteita ja yhden haastatellun kohdalla myös yrittäjyyttä. Pisin yhtäjaksoinen työsuhde oli kestänyt 7 vuotta ja lyhyemmät muutamia kuukausia.

4.2. Tutkimuskysymykset

Tutkimukseni taustalla vaikuttavat pohdinnat siitä, josko työpajatoiminnassa kuntouttavan työtoiminnan palvelussa olevien asiakkaideni näkemys hyvinvoinnista samanlainen kuin omani. Tavoitteenani oli nostaa esiin kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden näkemyksiä hyvinvoinnista ja siihen vaikuttavista tekijöistä sekä yleisesti, että kuntouttavan työtoiminnan kontekstiin liittyen. Tätä taustaa vasten tutkimukseni tiivistyi kolmeen tutkimuskysymykseen. Nämä ovat se, kuinka kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat määrittelevät hyvinvoinnin, minkä tekijöiden kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat katsovat vaikuttavan hyvinvointiinsa, sekä kuinka he kokevat kuntouttavan työtoiminnan vaikuttaneen omaan hyvinvointiinsa.

4.3. Tutkimusmetodiset valinnat

Näkemykseni mukaan vain ihminen itse pystyy omasta elämänpiiristään käsin määrittelemään omaa hyvänsä. Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan haluttaessa tietää mitä ihminen ajattelee tai miten hän toimii, tulisi tätä kysyä häneltä itseltään. Haastattelu on heidän mukaansa tiedonkeruun keinona joustava ja sen kuluessa voidaan tarvittaessa oikaista väärinymmärryksiä. Siinä ei myöskään ole oleellista, kuinka haastateltavat pystyvät tai osaavat ilmaista itseään kirjallisesti. Lisäksi haastattelijan toimiessa samalla myös havainnoitsijana, voi hän samalla kirjata ylös asian lisäksi sen, kuinka se sanotaan. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 72-73)

Omaksii tutkimusmetodiksieni valitsin teemahaastattelun, jota varten laadin ensin alustavan teemahaastattelurungon ja jota reflektoidakseni suoritin harjoitushaastattelun. Tämän kautta sain vahvistusta haastattelukysymyksieni toimivuudelle, sekä ajatuksia tee-

mahaastattelurungon syventämiseksi. Myös opinnäytteeni ohjaaja haastoi minua kehittämään haastattelurunkoani sen teemojen tiiviimmin käyttämäni teoriapohjaa liittämiseksi.

Moilasan ja Rähän (2007) mukaan haastattelujen kysymykset muotoutuvat kysyjän tiedosta ja omakohtaisista kokemuksista. Tutkijat tekevät oletuksia tutkimuskohteestaan, vastausten luonteesta sekä sisällöstä. Tutkijan esiyymmärryksen laajentuessa ja syventyessä myös tutkimusongelmat muuntuvat ja täsmentyvät. Uudesta näkökulmasta merkityksiä aiheeseen haettaessa myös tutkimuskysymykset muokkautuvat paremmin tarvetta vastaaviksi. (Moilanen ja Rähä 2007, 51)

Tutkimukseni teemahaastattelukysymykset kehittyivät pohdinnan, teorian tarkastelun ja itsereflektion kautta. Eudamonisen hyvinvoinnin perustava ajatus ihmisen itsensä toteuttamisesta ja tämän kautta kukoistamisesta kohdistivat mielenkiintoni kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvan asiakkaan kokemuksiin toiminnan vaikutuksista psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiinsa. Koska halusin tutkimuksesta saatavan tiedon palvelevan myös kuntouttavan työtoiminnan kehittämistä, halusin kysymyksieni mahdollistavan myös kuntouttavan työtoiminnan tarkastelemisen palvelutapahtumana. Prosessin myötä muodostunut haastattelurunko löytyy tutkimuksen liitteestä (Liite 1). Pääteemoiksi tähän muodostuivat

1. Taustakysymykset
2. Määrittely/ Hyvinvointi, hyvä elämä, onnellisuus
3. Kuntouttavan työtoiminnan rakenteeseen liittyvät tekijät
4. Arvio kuntouttavan työtoiminnan vaikutuksesta hyvinvointiin
5. Sosiaalinen ympäristö
6. Arvio kuntouttavan työtoiminnan vaikutuksista elämän eri osa-alueilla
7. Itsensä toteuttaminen
8. Oivallukset
9. Lopetus

4.4. Aineistonkeruuprosessin eteneminen

Tutkimukseni aineistonkeruu ajoittui kesälle ja syksylle 2015. Aloitin prosessin tutustumalla erilaisiin hyvinvoinnin teorioihin ja -tutkimustraditioihin sekä kuntouttavaa työtoimintaa käsittelevään tutkimukseen. Näin loin itselleni praktista näkökulmaa laajemman ymmärryksen tutkimukseni aihepiiristä. Tämän jälkeen laadin teemahaastattelurungon, ja suoritin haastattelut oman työnantaja organisaationi, Tukeva-työvalmennussäätiön, yksiköissä Leppävirralla, Siilinjärvellä, Nilsiässä ja Kuopiossa.

Ennen haastatteluja laadin organisaatiomme johtoryhmälle tutkimuksestani lyhyen esitelyn sekä tutkimuslupalomakkeen. Sain luvan tutkimuksen suorittamiseen ja johtoryhmään kautta myös ennakkotieto tutkimuksesta levisi organisaatiossamme. Tuomi ja Sarajärvi (2009, 73) näkevät haastattelussa tärkeimmäksi tekijäksi saada mahdollisimman paljon tietoa halutusta asiasta, jota silmällä pitäen he suosittelevat tiedonantajille etukäteen annettavaksi informaatiota haastattelun kysymyksistä, teemoista tai aiheesta. Laadin haastateltavien hakemiseksi ilmoituksen, sekä selvityksen joissa tiedotin haastateltavien tarkoituksesta ja aihepiiristä. Lähetin nämä sähköpostitse kuntouttavassa työtoiminnassa olevien valmentautujien yksilövalmentajille, jotka levittivät ilmoituksia eri pajoille. Kehotin heitä tiedottamaan asiakkailleen myös suullisesti mahdollisuudesta päästä haastatteluun, sekä keräämään listaa tähän halukkaista valmentautujista. Laadin lisäksi tutkimuslupa lomakkeen, jonka kautta sain haastateltaviltani luvan haastattelu-materiaalin käyttöön tutkimusaineistona.

Tiedonantajien määrään vaikuttavat Tuomen ja Sarajärven (2009) mukaan käytettävissä olevat tutkimusresurssit. Laadullisissa tutkimuksissa aineiston koko on heidän mukaansa verrattain pieni, sillä tarkoitus ei ole päätyä tilastollisiin analyyseihin. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 85) Myös käytettäväksi mietitty analysointitapa vaikuttaa haastateltavien määrään. Omaksi tavakseni valitsin teemoittelun, mikä ei Eskolan (2007, 41) mukaan aseta erityisiä kriteereitä aineiston koolle. Opinnäytetyössäni päätysin seitsemään haastateltavaan. Heidän tavoittamisensa yksilövalmentajien avulla ei ollut vaikeaa ja pystyin jonkin verran vaikuttamaan myös siihen, että haastateltavieni joukko olisi mahdollisimman heterogeeninen. Yhteen haastatteluun alun perin lupautunut henkilö ei kuitenkaan haastattelupäivänä saapunut töihin. Pystyin kuitenkin turvautumaan samassa yksikössä

työskennelleeseen toiseen haastateltavaan. Tästä johtuen haastatellut kolme miestä olivat kuitenkin keskimäärin hieman nuorempia kuin haastatellut neljä naista.

Suoritin tutkimukseni haastattelut siihen osallistuneille valmentautujille tutussa ympäristössä Tukeva-työvalmennussäätiön toimipisteissä, joista sain käyttöni muusta pajan toiminnasta rauhoitetut huoneet. Jari Eskola ja Jaana Vastamäki (2007) määrittelevät hyvän haastattelutilanteen rauhalliseksi sekä haastattelutilan ylimääräisistä virikkeistä karsituksi ja neutraaliksi. Huonekalujen asettelulla voidaan rentouttaa haastattelun tunnelmaa, jonka luomisessa on Eskolan ja Vastamäen mukaan hyvä ottaa huomioon haastateltavan näkökulma. Tilassa oleva välineistö voi luoda valta-asema olettamuksia ja liian muodollinen tila epävarmuuden tunteita. Liian julkisessa tilassa taas keskeytykset voivat häiritä haastattelua. (Eskola ja Vastamäki 2007, 28-30)

Pyrin ennakkotiedotuksella varmistamaan, etteivät haastattelut olisi tulleet keskeytyiksi. Haastattelutilanteessa pyrin puolestaan myös käytökselläni vaikuttamaan siihen, että haasteltavani olisivat pystyneet rentoutumaan ja tuntemaan olonsa kiireettömäksi. Tarjosin heille mehua, vettä ja pientä purtavaa ja pyrin näin erottamaan tilanteen normaalista pajalla tapahtuvasta ohjauskeskustelusta. Lisäksi aloitin haastattelut jutustellen vapaamuotoisesti esimerkiksi haastateltavan päivästä, sekä kertomalla haastattelun kuluista, tarkoituksesta ja tavastani käsitellä haastatteluaineistoa. Annoin haastateltavilleni myös mahdollisuuden kysymyksiin ennen kuin aloitimme haastattelut, joiden käyttöön tutkimusaineistona otin haastateltaviltani kirjallisen luvan. Haastattelut nauhoitin puhelimeni nauhurilla myöhempää litterointia varten.

Tuomi ja Sarajärvi (2009) määrittelevät teemahaastattelun puolistrukturoiduksi haastatteluksi, joka etenee keskeisten, etukäteen valittujen teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten varassa. Haastattelussa voidaan pitäytyä ennalta tiedetyissä kysymyksissä tai sallia vapaampi intuitiivinen lähestyminen teeman aiheeseen. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 75) Itse pyrin luomaan haastatteluista keskustelunomaisia ja rentoja, mutta halusin samalla myös varmistaa niissä tutkimusaiheen monipuolisen tarkastelun. Suoritin haastattelut laatimani rungon pohjalta, mutta kysymysten muoto, järjestys sekä eri teema-alueiden painotukset vaihtelivat luontaisen keskustelun kulun mukaisesti haastattelusta toiseen.

Haastattelujen jälkeen litteroin haastattelut lähes sanasta sanaan, sillä uskoin näin pääseväni paremmin kiinni merkityksiin myös sanojen takana. Aloitin haastattelujen litteroinnin välittömästi haastattelukierroksen alkaessa. Tämä vei kuitenkin aikaa siten, että osasta haastatteluja oli niitä litteroimaan ryhtyessäni kulunut jo joitakin viikkoja. Litteroidessani tein myös muistiinpanoja haastateltujen kertomusten herättämistä tunteista ja ajatuksista. Näin pystyin jo litterointia tehdessäni alustavasti tarkastelemaan sitä, kuinka ja mistä näkökulmasta kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat tutkimusaihetta tarkastelivat.

4.5. Aineisto ja analyysi

Kiviniemen (2007, 74) mukaan laadullinen tutkimus voidaan nähdä vähitellen tapahtuvana ilmiön käsitteellistämisenä, ei niinkään etukäteen hahmotetun teorian testauksena. Laine (2007) kuvaa tässä tarvittavan sekä kriittisiä että reflektiivisiä vaiheita. Näin tutkija pyrkii tekemään itsensä mahdollisimman tietoiseksi omista tutkimukseen liittyvistä lähtökohdistaan ja tarkastelee omia tulkintojaan asettaen ne tietoisesti myös kyseenalaisiksi. (Laine 2007, 34)

Tutkimuksessani jo aiheen valinta herkisti minut filosofisiin pohdintoihin, jotka jatkuivat työn viime metreille saakka. Matkan varrella kyseenalaistin useasti oma ajattelumallearani ja koin isoja ahaa-elämyksiä. Vaikka tutkimukseni tarkoitus ei ollut luoda teoriaa, päädyin moniselitteisen hyvinvointi käsitteen tarkastelun mahdollistaakseni vertaamaan tätä suhteessa siihen läheisesti liittyviin hyvän elämän ja onnellisuuden käsitteisiin. Poimin tekemieni haastattelujen litteroinneista erillisiin tekstitiedostoihin kohdat, joissa haastateltavani joko pyynnöstäni määrittivät hyvinvoinnin, onnellisuuden tai hyvän elämän käsitteitä, tai muutoin toivat haastatteluissaan esiin ajatuksia näihin liittyen. Etenin analyysissäni tarkastellen ensin kunkin käsitteen kuvauksia erikseen, muodostaen näin kuvaa siitä, millaisia ominaisuuksia kuhunkin käsitteen liitetään. Tämän jälkeen vertasin eri käsitteiden kuvauksia keskenään, tarkastellen näiden välille syntyneitä yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia.

Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden näkemyksiä omaan hyvinvointiinsa vaikuttavista tekijöistä hahmotin puolestaan poimimalla tekemieni haastattelujen litteroinneista

kuvauksia erilasisten tekijöiden vaikutuksista hyvinvointiin. Tiivistin löytämäni kuvaukset muutaman lauseen mittaisiksi toteamuksiksi sisällöistään. Näitä teemoitellen löysin 26 eri näkökulmaa, joiden kautta haastateltavani olivat kuvanneet hyvinvointiinsa vaikuttavia tekijöitä. Koodasin tiivistämäni toteamukset löytämiäni teemoja kuvaavin kirjaimin ja kokosin toteamukset omien teemaryhmiensä alle. Tämän jälkeen tarkastelin kuinka kattavasti ja mitä seikkoja korostaen haastateltavani olivat nostaneet kuhunkin teemaan liittyneitä asioita esiin hyvinvointiinsa vaikuttaneina tekijöinä.

Kolmanteen tutkimuskysymykseeni, kuinka kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat kokevat kuntouttavan työtoiminnan vaikuttaneen hyvinvointiinsa, liittyvää analyysia ohjasi hyvinvoinnista eudamonisten hyvinvointikäsitteiden tukemana muodostamani teoreettinen näkökulma. Lähtökohta aineistona toimivat edellisen tutkimuskysymykseni analyysia varten koostamani kuvaustiivistelmät hyvinvointiin vaikuttaviksi koetuista tekijöistä. Jaottelin tiivistelmät sisältönsä mukaisesti psykologisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin osa-alueita kuvaaviin ryhmiin. Tässä sijoitin kunkin kuvaustiivistelmän kaikkiin niihin hyvinvoinnin osa-alueita kuvaaviin ryhmiin, joihin liittyviä asioita niissä oli tuotu esiin. Jatkoin analyysia teemoitellen kuvaustiivistelmiä kunkin osa-alueen sisällä, pyrkien varmistamaan aineiston monipuolisen tarkastelun valitusta teoreettisesta viitekehystä. Lopuksi yhdistin löytämäni teemat kuvaukseksi kuntouttavan työtoiminnan valmennusprosessista ja sen vaikutuksista kuntouttavan työtoiminnan asiakkaan hyvinvointiin.

5 KUNTOUTTAVAN TYÖTOIMINNAN ASIAKKAIDEN NÄKEMYKSIÄ JA KOKEMUKSIA HYVINVOINNISTA

5.1. Näkemyksiä hyvinvoinnista

Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat liittivät sekä hyvinvoinnin, hyvän elämän kokemuksen että onnellisuuden erilaisiin mielentiloihin ja tunteisiin. Onnellisuuden kuvattiin olevan yhteydessä sekä hetkiin jolloin ihmisellä ei ole huolia, että elämään tyytyväisyyteen. Hyvinvointiin puolestaan katsottiin kuuluvaksi niin kiitollisuus, hyvä mieli,

hyvä olo, iloisuuden kokeminen kuin myös negatiivisten tunteiden puuttuminen. Hyvinvointiin liittyvien tekijöiden katsottiin yleisesti kuuluvan hyvään elämään, jonka kokemisen kuvattiin hyvinvoinnin tapaan olevan yhteydessä henkilön mielialaan. Kaksi valmentautujaa kuvaisi tätä henkiseksi ja fyysiseksi oman itsen kanssa sinut olemiseksi.

Jyri: No, että on itellänsä semmonen, tota, hyvä olo. Että asiat on niinku kohillaan. Niinku pyssyy. Henkisesti ja fyysisesti että on sinut ittensä kanssa.

Onnellisuus, hyvinvointi sekä hyvän elämä näyttäytyivät valmentautujien haastattelussa dynaamisina, jatkuvasti liikkeessä olevina ilmiöinä. Poiketen puhtaasti hedonistista, olosuhteisiin reagoinnin kokemuksen heräämisen lähteenä näkevän hyvinvoinnin käsitteestä viisi kuntouttavan työtoiminnan asiakasta kuvasi ihmisen pystyvän itse vaikuttamaan hyvinvointiinsa oman toiminnan ohella myös omalla ajattelullaan.

No. Se voi olla vähä omastakin päästä kiinni. Että siihen voi itekin vaikuttaa. Että päättää vaan että nyt on positiivinen, ja ei anna asioiden vaikka vaivata, niin sekin saattaa auttaa tuohon hyvinvointiin.

Hyvä elämä näyttäytyi hyvinvointia ja onnellisuuden tunnetta voimakkaammin harkinnan tuloksena syntyneenä kokemuksena. Siinä missä onnellisuuden tunteen katsottiin äärimmillään voivan vaihdella jopa kesken päivän, kuvattiin hyvää elämää muun muassa vertaamalla omaa elämää muiden ihmisten elämäntilanteeseen, omaan menneeseen elämään, tai kuvaan tavoiteltavasta tulevaisuudesta.

Oili: Kyllä mulla koostuu sillä tavalla että, tai sanotaan että mulla ois tulevaisuudessa toive, sanotaan että se ois toiveena enemmänkin se hyvä elämä. Että mä pääsisin töihin ja saisin palkan ja voisin myöskin maksaa laskuja ja että ne ei kaikki jäis mun miehen niinku kontolle - - -

Vaikka käsitys hyvästä elämästä näyttäytyi vakaampana, ei senkään koettu olevan täysin muuttumaton tila. Kolme haastatelluista kuntouttavan työtoiminnan asiakkaasta kertoi elämäntilanteen vertautuvan mielikuvaan siitä mitä elämältä odottaisi. Odotuksen tämän suhteen koettiin muuttuvan ajan myötä. Yksi valmentautujista kuvaisi myös tekemänsä elämänmuutoksen vaikuttaneen tapaansa mieltää hyvää elämää.

Antti: - - Että silloin kun olin työttömänä, mullahan on niinku alkoholismi tuossa, että mä oon saanu olla nyt viime lokakuusta asti melkein vuoden ihan täysraittiina. Niin se on niinku muuttanut tota hyvinvoinnin, tota hyvän elämän semmosta käsitettäkin - - -

Yksi valmentautujista toi puolestaan esiin toimintakyvyn vaikutuksen siihen, josko ihminen pystyy työstämään elämästään oman näköisensä hyvän elämän.

Leena: No varmaan että ite tekee minkä pystyy, totta kai. Että on niinku ulkosesti ja sisäisesti hyvä olo ja, ja ,ja jotenkin että koittas niinku nauttia siitä elämästä ja tehdä siitä semmosen niinku oman näkösen. Ja sitten totta kai, jos on jotakin mihin voi vaikuttaa, niin sitten vaikuttas siihen. Ettei jotenkin, mulla on ollu aina vähän huono, tapa, et jos mä nään että jossakin on vähä silleen parantamisen varaa, niin mä lykkään aina niitä asioita hirveesti. (joo). Että pitäis osata niinku tarttua siihen hetkeen ehkä enemmän.

Käsitys hyvinvointia elämään tuottavista ja hyvää elämään rakentavista seikoista näyttäisi siis kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden näkemyksen mukaan muuttuvan elämän muutosten myötä. Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden elämäntilanteet asettavat rajoitteita heidän mahdollisuuksiinsa muokata elämäänsä haluamanselaisekseen. Tämä ei kuitenkaan estä heitä kokemasta onnellisuuden tai hyvinvoinnin tunteita. Seuraavassa tarkastellaan, millaisten asioiden kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat katsovat vaikuttavan hyvinvointiinsa.

5.2. Näkemyksiä hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä

5.2.1. Sosiaalinen kanssakäyminen

Kaikki haastatellut kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat kuvasivat hyvinvointiin vaikuttavina tekijöinä monipuolisesti erilaisia sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyviä seikkoja. Näitä kuvattiin itselle hyvinvointia ja onnellisuutta tuottavina sekä hyvään elämään kuuluvina tekijöinä. Ihmisten kanssa toimiminen liitettiin hyvinvointiin sekä yleisesti, tuoden esiin muun muassa mahdollisuuden omien mielipiteiden esiin tuomiseen, että mainiten erilaisia ihmisten kanssa toimimisen foorumeita. Yksi valmentautujista korosti tähän liittyen seurakunnan ja yksi vertaistukiryhmän merkitystä hyvinvointinsa edistäjänä. Nämä olivat tarjonneet mahdollisuuksia sekä erilaiseen toimintaan toisten kanssa, että omien ajatusten jakamiseen.

Antti: Riittävä lepo ja uni ja mä käyn kans kertaa viikossa niinku noissa vertaistukiryhmissä, eli AAs. Se jotenkin auttaa tätä pään sisältöä silleen että kuulee muilta tarinoita ja saa puhua omaa niinku päätä auki siellä. Siellä on niinku semmosia ihmisiä joilla on niinku samanlaisii, ja erilaisiaiki elmänkokemuksia. Niin se on niinku käydä terapia, ryhmäterapia tavallaan se vertaistuki.

Kuusi nosti hyvinvoinnin kuvauksissaan esiin ystävien tai kavereiden merkityksen, neljä suhteet lähiomaisiin. Viisi haastateltavista toi ihmissuhteisiin liittyviä seikkoja esiin myös hyvinvointia vähentävinä ja hyvän elämän kokemusta heikentävinä tekijöinä. Tällaisina koettiin elämänkumppanin puuttuminen, ero, kompleksiset suhteet lähiomaisiin, huoli toisten hyvinvoinnista, tarve tulla kuulluksi, sekä kaipuu myös yksinolon mahdollisuuteen.

Oili: Ystävät. Ne pitää olla lähellä, mutta myöskin niin, ettei mun tarvii ripustautua niihin eikä ne ripustaudu muhun. Joo, niin kyllä. Ja se on vuorovaikutussuhde. Et se ei oo vaan niin että minä annan, vaan että se toinenkin antaa. (Joo). Et ne on ne hyvinvointi. - - - Ja myös se että saa olla välillä yksin. Sekin on hyvinvointia et mun ei tarvii kenestäkään olla huolissani. Et mä saan aivan rauhassa olla yksin.

Vaikka sosiaaliset suhteet nostettiin merkittävään asemaan hyvinvointiin vaikuttavana tekijänä, ei kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden voida siis kuitenkaan katsoa pitävän kaikenlaista sosiaalista kanssakäymistä automaattisesti hyvinvointia lisäävänä.

5.2.2. Toimintakyky ja toiminnan mahdollisuudet

Sosiaalisen suhteiden ohella haastatellut kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat toivat omaan hyvinvointiinsa vaikuttavina tekijöinä yleisesti esiin erilaisia toimintakykyyn ja toiminnan mahdollisuuksiin liittyviä asioita. Näitä toi hyvinvoinnin määrittelyissään esiin viisi valmentautujaa ja ne sisältyivät osana kaikkien haastateltujen kuvakusiin hyvästä elämästä.

Terveydentilaan sekä terveyden ylläpitämiseen liittyviä seikkoja hyvinvoinnin kuvauksissaan toi esiin viisi ja hyvän elämän kuvauksissaan kolme vastaajaa. Neljä haastatelluista erotteli terveyden fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen ja osa liitti osaksi hyvää elämää myös kipujen puuttumisen ja yleisen jaksamisen.

Leena: No varmaan just siitä just fyysisestä mulla on, just paljon oon sairastellu ja on vaikka minkä näköstä vaivaa. Mut sitten kans tää henkinen puoli niinku on resitaillu. Niin tuota, ja ollu tosi pitkiä masennuskausia.

Psyykkiseen hyvinvoinnin kategorian alle liitettävistä tekijöistä omaan hyvinvointiinsa vaikuttavina tekijöinä haastatellut kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat toivat esiin sekä elämässä vastaan tulleista pettymyksistä selviämisen, yleisen jakamisen sekä asioiden aikaan saamisen. Merkittävään rooliin useammassa haastattelussa nousivat, myös näihin liittyen, tavallisen arjen sujumiseen liittyvät asiat. Viidessä haastattelussa kuvattiin vuorokausirytmien, lepäämiseen ja unen määrään liittyviä tekijöitä. Nämä koskivat heräämisen kannalta oikeanlaiseen energiataso saamista, riittävään levon määrään sekä unirytmien säännöllisyyttä. Kolme haastatelluista kuntouttavan työtoiminnan asiakaista kuvasi arjen sujumista kuvaaviin seikkoihin liittyen syömisen sekä ruokailun säännöllisyyttä.

syyden osuttaa hyvinvointiin ja yksi toi esiin myös oman kodin ja puhtauden merkityksen. Arjen sujuminen nostettiin neljässä haastattelussa merkittävään rooliin myös onnellisuuden tunteen syntymiseksi.

Pirkko: No - - - kyllähän jo ajatelleen että ihmisellä on, kaikki perustarpeet täytetään: ruoka, puhtaus, tämmöset, niin sitten on. Tulloo se. Eihän ihminen voi olla onnellinen, jos se on jatkuvasti nälissään ja on likasissa vuatteissa. Kyllähän siis, perustarpeista-han se lähtöö- - -

Ihmisen fyysinen ja psyykinen toimintakyky sekä näihin liittyen arjen sujuminen vaikuttavat kokonaisvaltaisesti ihmisen hyvinvointiin. Nämä ovat ratkaisevassa asemassa myös suhteessa siihen, josko ihminen pystyy hyödyntämään ympäristönsä tarjoamia toimintamahdollisuuksia. Haastatellut kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat kokivat omaan hyvinvointiinsa vaikuttaviksi tekijöiksi sekä sen, että heillä on erilaisia mahdollisuuksia toimintaan. Kolme haastatelluista toi esiin liikunnan merkityksen. Osalla tämä liittyi harrastamisen ohella myös oman kunnon kohottamiseen. Muista toiminnan mahdollisuuksia tarjoavista harrastuksista yksittäisiä mainintoja saivat kädentaidot, pelaaminen kavereiden kanssa, marjojen poimiminen, sukututkimus sekä mökkeily. Kolme haastateltavista toi esille myös yleisesti itsestä hyvältä tuntuvien asioiden tekemisen merkityksellisyyden. Kaksi valmentautujista liitti tämän myös työntekoon.

Saara: No siis varmaan sellanen, että niinku tekee sitä mikä niinku tuntuu itestä hyvältä. Niinku just että on semmosessa työssä esim. mistä tykkää.

Vaikka hyvinvoinnin kuvauksissa korostuivat erilaiset toimintaan, toimintamahdollisuuksiin ja toimintakykyyn liittyvät seikat, vain yksi haastatelluista otti haastattelussaan esiin työn tekemisen yhteyden hyvinvointiin. Tähän liittyvät teemat nousivat kuitenkin esiin kolmen haastatellun kuvauksissa hyvästä elämästä. Kaksi valmentautujaa kuvaisi työn pysyvän tarjoavan paikan minne mennä. Kaksi korosti työtä myös säännöllisten tulojen turvaamisen keinona. Tähän liittyne tuotiin esille työn myös mahdollistavan kokemuksen normaalista yhteiskunnan jäsenyydestä.

O: Että mä pääsisin töihin ja saisin palkan ja voisin myöskin maksaa laskuja. Ja että ne ei kaikki jäis mun miehen niinku kontolle ja niinku tämmöstä näin. (Joo) Et kyl ne niinku, kyl se on se hyvä elämä mikä on et normaali. (Joo,) Et se on se normaali. Et se ei oo, ei oo semmonen. Että ei tarvii aina olla niinku silleen. Siis kyllähän siis täällä on. Missään tapauksessa en väheksy sitä, älä siitä saa semmosta kuvaa, tykkään. Vaan se ois kuitenkin että en oisi työkkäristä kiinni enkä sosiaalivirastosta kiinni. (Joo). Pääsisi niinku omille jaloilleen.

Fyysisen ja psyykkisen toimintakyvyn ja arjen sujumisen ohella kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat nostivat haastatteluissaan voimallisesti esiin erilaiset toiminnan mahdollisuudet. Ympäristö voi kuitenkin asettaa eriasteisia esteitä sille, kuinka siinä elävät ihmiset pääsevät toiminnan kautta hyödyntämään ja kehittämään omia tietojaan, taitojaan ja kykyjään. Siis toimimaan osana yhteisöään. Työnteko ei näyttäytynyt merkittävässä roolissa kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden elämässä hyvinvointia lisäävänä tekijänä. Tästä voisi päätellä, etteivät kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat vielä kokee työn kuuluvan omaan toiminnan mahdollisuuksien kenttäänsä. Kuntouttava työtoiminta tähän kuitenkin kuului ja se koettiin yleisesti yhdeksi hyvinvointiin vaikuttavaksi tekijäksi. Seuraavassa tarkastellaan tarkemmin, millaisina sen hyvinvointiin kohdistuvat vaikutukset haastatteluaineiston perusteella näyttäytyvät.

5.3. Kuntouttavan työtoiminnan vaikutuksia hyvinvointiin

5.3.1. Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat palvelunsa suunnittelijoina

Kuntouttavaan työtoimintaan palveluun hakeutuvat ovat yleensä työttömiä työnhakijoita, joiden työllistymisessä avoimille työmarkkinoille on haasteita. Myös opinnäytesyötäni varten tekemiin haastatteluihin osallistuneet henkilöt toivat esiin ennen pajajaksoa elämässään vaikuttaneita negatiivisia tekijöitä. Mainituiksi tulivat muun muassa alkoholin käytön aiheuttama elämän rikkinäisyys, terveydentilan muutosten mukanaan tuomat haasteet elämän suunnittelulle, sosiaalinen jännittäminen, aiemmin koettu burn out ja pelkotilat. Useampi haastatelluista kertoi kokeneensa joiltain osin myös epäonnistuneensa elämässä.

Leena: No ehkä se on just, että ite ois oottau että mulla olis jo ammatti ja olisin ehkä jopa semmosessa työssä mistä tykkäisin. Ja tämmösiä niinku, mitkä yleensä liitetään että normielämää ellää. Että ne on mulle niinku semmosia, mistä ei hirveen mielellään niinku jos joku tuntematon tulee ja että missä oot töissä ja---

Kaikkia haastateltuja yhdisti tunne siitä, että ennen kuntouttavaa työtoimintaa elämä oli pitkälti ollut vain kotona olemista. Muutosta tilanteeseen oli lähdetty hakemaan joko omatoimisesti tai viranomaisten avustuksella kuntouttavaan työtoimintaan ohjautuen.

Saara: - - - Et mä olin niinku syrjäytynyt. Tai niinku olin vaan kotona. En oikein liikkunu missään ja tarvitsin niinku semmosta osallistumista- - - .

- - - Haastattelija: Mistä sä keksit, tai ohjasko joku sut tai?

Saara: Joo mun sosiaalityöntekijä ohjas mut tänne. (Joo.) Kerto mulle tästä ja sit mä kävin sen kanssa juttelemassa ja sillä tutu, kävin tutustumassa ja sitte, sitten mä niinku päätin sen, että mä alotan täällä.

Sopimus kuntouttavasta työtoiminnasta oli tehty yhteistyössä pajan sekä työvoima- ja sosiaaliviranomaisten kanssa. Kaikki haastatellut olivat sopimusta tehdessään päässeet valitsemaan mille pajalle menisivät sekä suunnittelemaan valmennusjaksonsa tavoitteita ja työtehtäviä. Valmennuksen alussa tavoitteet olivat kuitenkin usein olleet varsin suurpiiteisiä. Useammin kuin kerran mainittuja olivat vuorokausirytmien vakiinnuttaminen, työtaitojen ylläpito ja kehittäminen, elämänhallinnan vahvistaminen, työ- tai opiskelupaikan hakeminen, sosiaalisten taitojen kehittäminen ja itsenäistyminen omien asioiden hoitamiseen.

Jyri: No, varmaankin tuo työtaitojen ylläpito ja semmonen tietynlainen elämänrytmi. Niinku joku paikka missä käydä. Ettei se oo, että kotona vaan maataan.

Pajan valintaa olivat ohjanneet mieltymykset eri työtehtäviä kohtaan, terveydelliset rajoitteet, olemassa oleva osaaminen tai ajatus uuden ja mahdollisesti työllistävemmän alan kokeilemisesta. Valmentautujat kokivat, yhtä lukuun ottamatta, pystyneensä vaikuttamaan varsin joustavasti myös päivittäin tekemänsä työn suunnitteluun. Muutosta työn suunnitteluun osallistumisen suhteen ei myöskään kaivattu.

Haastattelija: Oot sä päässy vaikuttamaan sen sisältöön. Sen kuntouttavan työtoiminnan sisältöön, että mitä siinä on?

Antti: No en nyt hirveesti. Että sitä työtä tehdään mille on tarvetta, että ei siihen mun mielestä hirveesti voi vaikuttaa että. Ja mun mielestä me ollaan kaikki työntekijät siinä samassa tilanteessa. Tehdään vaan sitä mitä, mitä niinku tarvii tehdä.

Kuntouttavan työtoiminnan jaksoa suunniteltaessa oli pohdittu pajan ja töiden ohella myös työpäivien määrää ja niiden sijoittumista työviikkoon. Työpäivien ja -tuntien määrään viranomaistaholta asetettujen rajoitusten koettiin kuitenkin vaikuttaneen suunnitteluun.

Pirkko: Niin se jotenkin tuntuu, että se on hirmu pitkä aika. Minä oon neljä päivää kotona. Perjantai, lauantai, sunnuntai, maanantai. Sitten oon kolme päivää täällä. Ois mukavampi, kun minä oisin neljänä päivänä. Kun viitenä päivänä ei sua ennee olla kuntouttavassa työtoiminnassa. Eikä työkokeilussa. Valtio säästää. (Nauraa).

Kuntouttavan työtoiminnan aikana valmennuksen etenemistä oli tarkasteltu ja suunniteltu valmennus- ja arviointikeskusteluissa. Näistä osa oli käyty valmentajien ja valmentautujan välisinä ja osaan mukaan oli kutsuttu myös valmennusjaksoon liittyneiden yhteistyötahojen edustajia. Arviointia kuvattiin muun muassa sanoilla asiallinen, rehellinen ja hyvä. Sen kautta oli päästy miettimään omaa elämäntilannetta, sekä saatu tietoa muutosta kaipaavista tekijöistä. Oman jakson ja omien työtehtävien suunnittelun ohella haastatellut olivat päässeet vaikuttamaan myös yleisemmin työyhteisönsä toimintaan.

Osa kertoi pajapalavereista, joissa valmentajat ja valmentautujat olivat pohtineet pajatoimintaan liittyviä käytäntöä. Osa valmentautujista oli pääsyt suunnittelemaan myös päivittäisen työntekemiseen ulkopuolista toimintaa.

Antti: No meil on ollu niitä pajapalavereita missä puhutaan niinku yleisesti et tarviisko jotain muuttaa. Niitä on ollu muutama. Ja sit viimeviikolla me käytiin porukalla ulkoilemassa. Käveltiin tuolla Särki, mikä se on Särki, Särkilahti, eiku mikä. No tota.

Haastattelija: Lahti tai niemi, jompikumpi.

Antti: Niemi. Ja sitä käveltiin ja sen jälkeen käytiin syömässä.

Kuntouttavan työtoiminnan sisältöön tai toteutustapoihin vaikuttamisesta valmentautujat eivät kuitenkaan kokeneet omaavansa kokemusta oman pajan toiminnan suunnittelua laajemmin. Tällaiselle ei myöskään osattu nähdä tarvetta.

Haastattelujen perustella näytti siltä, että kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden tavoitteet kuntouttavalle työtoiminnalle olivat ajan kanssa muotoutuneet vastaamaan heidän todellisia tarpeitaan. Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat olivat myös jossain määrin päässeet vaikuttamaan pajan toimintaan.

5.3.2. Valmentautujana yhteisössä

Kuntouttavassa työtoiminnassa olemisen kuvattiin mm. olevan mukavaa ja tuntuvan hyvältä. Kuntouttavan työtoiminnan kuvauksissa nostettiin yleisesti esille myös sen positiivinen vaikutus sekä omaan että muiden elämään. Osalla valmentautujista pajatoiminta oli ennestään tuttua jo pajalle tullessa. Kaksi haastatelluista oli ollut pajayhteisössä toisessa palvelussa ja yksi oli työskennellyt joitakin vuosia aiemmin myös samalla pajalla. Neljä haastatelluista kertoi pajatoiminnan kuitenkin olleen itselleen aiemmin vierasta ja jännittäneen kuntouttavaan työtoimintaan tulemistä. Alun jännittämisen kerrottiin kuitenkin väistyneen pian.

Saara: No jännitti se alussa, mutta tuolla pajalla on ainakin niin hyvä se työyhteisö, että ei se niinku.

Haastattelija: Siitä sitten?

Saara: Niin ehkä se ensimmäisen ja toisen päivän jännitti, mutta ei sitten niinku enää.

Yksi valmentautujista kertoi alkuun suhtautuneensa tämän kaltaiseen toimintaan epäilevästi.

Oili: Mä aattelin että kauheeta miten mä oon menny näin, että kuntouttavaan työtoimintaan pitää mennä. Kun mä en oo niitä ihmisiä, että mä oisin kauheen niinku semmonen leväperäinen tai semmonen. Et mä oon niinku, tosi tarkkaan otan kaikki asiat ja oon semmonen niinku yritteliäs ja tämmönen näin. Niin se oli shokki mulle. Mut sitten, sekin niinku, sitten mä aloin ymmärtämään sen, että mitä se on se kuntouttava työtoiminta ja mä aattelin että joo, kyllä se käy.

Kaikki haastatellut keroivat saaneensa kuntouttavassa työtoiminnassa kokemuksen joukkoon kuulumisesta. Pajaa kuvattiin yhteisönä sekä ”yhtenä suurena perheenä” ja valmentautujien kesken koettiin vallitsevan hyvä yhteishenki. Omat mielipiteet oli otettu huomioon yhtä tärkeinä kuin muiden asiat ja sosiaalisesta ahdistuksesta kärsivää oli ymmärretty. Osa haastatelluista valmentautujista kertoi tämän kautta myös ryhmätilanteissa olemisen tulleen itselleen helpommaksi.

Leena ..Ja itelläkii oli jossain silloin alkuvaiheessa, muistan että sanoin, että jos minun pitää lähteä tästä ryhmästä, niin älkää ihmetelkö. Että en niinku lähe kenenkään takia. Et se itellä jos tulee semmonen ahistuneempi olo, että sitäkää ei niinku yhtään väheksyty. Ja senkään takia ei ikinä tarvinnu lähteä siitä ryhmästä, kun tuli semmonen olo että ei, ei siinä oo mittään hättää.

Pajalla valmentautajat olivat päässeet sekä tekemään työtä, että keskustelemaan erikäisten, ulkonäöltään erilaisten sekä erilaisissa elämäntilanteissa olleiden ihmisten kanssa. Pajalla oli pystynyt juttelemaan kaikkien kanssa, mutta tähän ei ollut pakotettu. Työnteon ohella kaikki olivat päässeet osallistumaan myös muunlaiseen yhdessä tekemiseen. Eri yksiköissä oli järjestetty muun muassa erilaisia ryhmävalmennuksia sekä yhteistyöprojekteja kuten lehtien haravointia, rentoutus- ja venyttelyhetkiä tai yhteisiä ulkoilupäiviä. Kaikki valmentautajat kokivat yhteisen tekemisen positiiviseksi ja sitä toivottiin järjestettävän myös jatkossa.

Antti: ..oliko se pari viikkoa sitten oli semmonen niinku rentoutushetki. Mentiin tohon viereiseen huoneeseen, ja CD:tä tuli jotain semmosta rauhottavaa musiikkia. Ja sit yks, yks näistä ohjaajista luki semmosen, niinku rentoutustekstin. Että semmonen oli.

Haastattelija: Joo. Mitä mieltä sä oot tällasesta ryhmätoiminnasta?

Antti: Ja sitten on ollu joku semmonen venyttely parikertaa kuussa kanssa tuolla työpaikalla. Ne on ihan hyvii. Joskus se on kyllä hyvin fyysistä, jos menee paikat jumiin tai silleen, niin se on ihan hyvä.

Kuntouttavaan työtoimintaan katsottiin kuuluvaksi myös avun saaminen ja antaminen. Kuusi haastelluista kertoi liittävänsä tämän osaksi pajatyöskentelyä. Kolme myös kuvasi tilanteita joissa olivat päässeet auttamaan toisia joko työtehtäviin opastamisen, yhdessä tekemisen tai valmentautujien kahdenkeskisen keskustelun kautta. Kokemukset toisten kanssa työn tekemisestä, kuulluksi tulemisesta sekä toisten auttamisesta olivat osalla haastelluista vahvistaneet kokemusta omasta merkityksellisyydestä.

Pirkko: - - - tietysti minä pystyn auttamaan tiällä aika paljon. Siten että täällä on hirveen paljon semmosia, sanonko minä rumasti, semmosia uusavuttomia nuoria.

Haastattelija: Etkä, ihan näin, tämmöstähän sitä käytetään termiä.

Pirkko: Niin tuota, sitten pystyn ohjoomaan ja ohjaan. Ja on tämä johtoporrasakin sanonu että niitä ohjonn niitä, kun yhdessä tehdään töitä. On mulla kova elämäkokemus-

- -

Osa haastatelluista kiinnitti huomiota valmentautujien vaihtuvuuteen. Kaikki kokivat pajajaksonsa aikana, työn tekemisen ohella, kuitenkin sekä tutustuneensa uusiin ihmisiin, että saaneensa hyvänpäiväntuttuja. Kolme haastatelluista kertoi ystäväystyneensä toisen valmentautujan kanssa niin, että olivat tekemisissä myös pajatoiminnan ulkopuolella ja arvelivat yhteydenpidon jatkuvan myös kuntouttavan työtoiminnan päätyttyä.

Haastattelija: Oletkos saanut uusia ystäviä?

Jyri: No kyllä ihan, muutamia.

Haastattelija: Joo. Ootteko ihan vapaa-ajallakin tekemisissä vai?

Jyri: No kyllä. Yhen henkilön kanssa oon varsinaisesti.

Haastattelija: Joo. Entäs aatteletko että pidät yhteyttä niihin ihmisiin, kehenkä oot tutustunu täällä, niin tämän kuntouttavan työtoiminnan jakson jälkeen?

Jyri: Kyllä.

Vaikka yhteinen tekeminen pajalla pääsääntöisesti sujui hyvin ja mahdollisti ystävyys suhteiden luomisen, toi kolme haastatelluista esiin, ettei yhteistyö pajalla kaikkien kanssa sujunut yhtä hyvin kuin toisten. Mahdollisista erimielisyyksistä oli kuitenkin selvitty puhumalla. Vain yksi haastatelluista kuvaisi tilannetta, jossa toisen valmentautujan käytös oli aiheuttanut ongelmia pajalla. Tässä tapauksessa tilanne oli rauennut vaikeuksia tuottaneen valmentautujan pajajakson päätyessä.

Pirkko:- - - semmonen työntekijä oli tiällä, että sen työsopimusta ei jatkettu ennee. Sen takia että se ol, aika rumasti puhu kaikille. (Joo). Että minä en tykkee mistään semmosesta.

Yhteinen tekeminen ja toisten kanssa keskusteleminen oli neljän haastatellun mukaan auttanut ymmärtämään paremmin muita ihmisiä ja erilaisia elämäntilanteita. Omaa elämäntilannetta oli verrattu toisten tilanteisiin ja viisi seitsemästä haastatellusta toi esiin

huomionsa siitä, että myös toisilla voi mennä huonosti. Osa kertoi kuntouttavan työtoiminnan kautta tulleen hyväksyvämmäksi myös omaa itseä kohtaan. Omat ajatukset oli opittu näkemään merkityksellisinä ja niitä oli rohkaistuttu jakamaan muille.

Oili: - - - Ja minusta on kiva se, että jut se että oppii niinku näkee niistä ihmisistä. Saa vähän enemmän niinku ymmärrystä, että minkä takia joku toimii tällä tavalla tai mitä se ajattelee. Ja sitten huomaa, hei hetkinen, sillä on samoja ajatuksia kun mulla. (Joo) Ja sen elämäntilanne on sama. Ja sitten se, että mäkin oon uskaltanu alkaa sanomaan myöskin omia.

Haastattelija: Mielipiteitä?

Oili: Niin kyllä.

Valmentautujien keskinäisen yhteistyön ohella merkittävässä roolissa pajatoiminnassa tapahtuvassa kuntouttavassa työtoiminnassa on työskentely työpajan valmentajien kanssa. Osalle haastatelluista työ- ja yksiövalmennusta oli antanut sama henkilö, osalla oli ollut erikseen valmentaja kumpaankin tehtävään. Valmentajien työtä kuvattiin työ-kunnan katsomisena sekä apuna, tukena ja rohkaisuna työntekoon ja elämäntilanteen työstämiseen. Valmentajat koettiin helposti lähestyttäviksi, ”samalla aaltopituudella” oleviksi, ystävällisiksi ja yhden valmentautujan mukaan jopa osin ystäviksi. Valmentajille oli ollut helppo puhua, he olivat kiinnostuneita valmentautujien asioista ja toivat heidän tavoitteidensa mukaiset kehittämistarpeet rakentavasti esiin.

Työvalmentajia pidettiin työkavereina ja jokapaikanhöylinä, jotka tekivät työtä, antoivat työtehtäviä ja seurasivat työntekoa. Heidän kuvattiin antaneen työhön sopivassa suhteessa tukea ja vastuuta sekä auttaneen, neuvoneen, kannustaneen ja mahdollistaneen oppimista. Työn organisoinnin kerrottiin onnistuneen työvalmentajilta hyvin, joskin yhden haastatellun mukaan useamman valmentajan samanaikaiset lomat näyttivät tuoneen tähän välillä haasteita. Työvalmentajien työskentelyyn oltiin kuitenkin kaiken kaikkiaan tyytyväisiä.

Jyri: Minä nyt pääsääntöisesti teen työ, ne työt ja sitten hän niinku ohjeistaa mitä, mitä tulee tähän ja noin.

Haastattelija: Joo. Miltä se yhteistyö työvalmentajan kanssa on tuntunut?

Jyri: Kyllä onnistuu, että hyvin tullaan juttuun, että.

Haastattelija: Joo. Onkos siinä jotain mitä vois tai pitäis muuttaa?

Jyri: Ei, ei mitään. Ei tarvii omasta mielestä muuttaa mitään että se on. Välit on ihan kunnossa.

Yksilövalmentajien kanssa tehtyä työtä kuvattiin asioiden työstämisenä, palaveeraamisena, avun, neuvojen, vinkkien ja kannustuksen saamisena, asioista keskustelemisena ja niihin pureutumisenä. Osa valmentautujista kertoi myös joko saaneensa valmentajalta tehtäväksi tai tehneensä tämän kanssa yhdessä erilaisia valmennuksen tavoitteisiin liittyneitä tehtäviä.

Leena: - - - ollaanko me ihan puol vuottakii työstetty, näitä minun minäkuvia esim. Että ollaan vähä yritetty muuttaa sitä minun itsetuntoo ja käsitystä itestä. Ja oon saanu ihan semmosia vihkotehtäviä tuonne pajan puolelle. (Joo.) Et niitä on saanu sitten työajalla ratkoa - - -

Viisi seitsemästä haastatellusta kertoi saaneensa yksilövalmentajalta apua Kelan, työvoimatoimiston, terveydenhuollon sekä sosiaaliviranomaisten kanssa selviteltävien asioiden hoitamiseen. Yksilövalmennuksessa oli käsitelty myös mm. erilaisia arjen pyörittämiseen, minäkuvan työstämiseen, terveydentilaan, vapaa-ajan viettoon sekä, ihmissuhteisiin yleisesti asioiden hoitamiseen liittyneitä seikkoja.

Risto: No varmaan se itsenäistyminen on tässä. Sitä on just työstetty aika paljo että omaan asuntoon pääsis. Hoitais ite kaikki nämä tärkeet asiat. Just nämä raha-asiat ja tämmöset.

Haastattelija: Joo. Onko nää semmosia asioita, mitä nyt oot kertonu, mitkä vaikuttais sun hyvinvointiin.

Risto: Kyllä. Saa oman elämän niinku ite hoiettua.

Valmentautajat olivat saaneet apua myös koulutus- ja työnhaku suunnitelmien tekemiseen. Osa haastatelluista oli käynyt myös teemoja käsittelevissä ryhmävalmennuksissa, mutta tärkeässä osassa oli myös yhteistyö yksilövalmentajan kanssa. Valmentajat olivat motivoineet, kannustaneet ja antaneet ohjausta. Heidän kanssaan oli keskusteltu, suunniteltu, haettu tietoa ja opeteltu tekemään asioita myös konkreettisesti. Valmennuksessa oli mm. etsitty koulutusvaihtoehtoja- ja työpaikkoja, laadittu työhakemuksia ja ansioluettelaita, harjoiteltu työhaastattelutilanteita ja selvitelty palkkatukimahdollisuuksia.

5.3.3. Kohti työelämäosallisuutta

Kaikilla haastatelluilla kuntouttavan työtoiminnan asiakkailta oli aiemmin elämässään ollut vaikeuksia nähdä työntekoa- tai koulutusta osana elämäänsä. Osalla työn tekeminen ei ollut tuntunut mahdolliselta joko terveydentilan, puuttuvan osaamisen, sosiaalisten tilanteiden jännittämisen tai koetun työn saamisen vaikeuden vuoksi. Jotkut haastatelluista kertoivat myös itseään vaivanneista arvottomuuden kokemuksesta sekä ajattelumallista, jossa eivät kokeneet osallisuuden työelämästä kuuluneen itselleen.

Haastattelija: Jos vertaat kuntouttavaa työtoimintaa siihen aikaan ennen kuin tulit tänne. Aikaan ennen kuntouttavaa työtoimintaa tähän hetkeen. Niin onko se vaikuttanu sinun mahdollisuuksiin vaikuttaa siihen omaan elämääsi?

Leena: On varmaan. Kyllä, just että ennen tätäkään varmaan niin en mä tiedä, uskalsinko mä ees miettiä opiskelemaan lähtöö. Et jotenkii ite olin jollain tavalla hyvin turta jo sille et, et ei ehkä koskaan jaksa käydä koulua tai hankkia ammattia tai. Ja sit ehkä jotenkin ne, no ne minäkuvat ollu vähä semmoset väärät. Että ehkä sitä oli jotenkin tuominnu jo ittesä niin sanotusti loppuelämäkseen. Että en ainakaan muista, että oisin hirveesti uskaltanu ees haaveilla kouluun tai töihin lähöstä.

Kuntouttavan työtoiminnan aikana asiakkaat olivat päässeet tekemään itselleen mieluisia työtehtäviä ja näiden suhteen ainoaksi muutosehdotukseksi jäi yhden haastatellun toive mahdollisuudesta ATK taitojen oppimiseen. Pajojen työtehtäviä kuvattiin vaihteleviksi ja mielekkäiksi. Kaikki haastatellut olivat päässeet vahvistamaan työtehtäviin liittyneitä taitojaan. Yhtä lukuun ottamatta kaikki kertoivat myös päässeensä hyödyntämään sekä kerryttämään itsellä jo olemassa ollutta, joko koulutuksen tai harrastusten kautta kertynyttä osaamistaan.

Risto: No nyt on ollu aika paljo tommosta kastikkeen suurustamista. Sitä päässy vähän treenaamaan ja sit maustamista. Ja veitsitaidot kehitty, kun salaattia tulee pilkottua ja muita juureksia saattaa. Ja sitten saa aika paljon semmosia käteviä neuvoja tässä, että miten voi tehdä jotain vähän nopeemmin, sitten jos sattuu olemaan työelämässä kiiretilanne.

Oman osaamisen hyödyntämisen ja itselle mieluisten ja mielekkäiden työtehtävien tekemisen nähtiin vaikuttaneen siihen, että kokemus kuntouttavasta työtoiminnasta oli muodostunut positiiviseksi. Viisi seitsemästä haastatellusta kertoi oppineensa työpaikalla myös uusia työtaitoja, minkä kuvattiin tuoneen onnistumisen kokemuksia. Neljä haastatelluista kertoi lisäksi pajatoiminnan kautta päässeensä toteuttamaan itseään.

Haastattelija: Onkos kuntouttava työtoiminta vaikuttanut sin mahdollisuuksiisi päästä toteuttamaan itseäsi?

Pirkko: Kyllä.

Haastattelija: Minkälaista? Mitä on?

Pirkko: Tuolla ompelupuolella justinsa ja. Näytän... (Pirkko näyttää kuvaa puhelimestaan ja kuvailee tarkasti tekemäänsä työtä ja tämän työvaiheita) ... Tuo kangas löyty. Pilikku kangas ja tuomasin että tuosta tulee hieno leppäkerttu.

Haastattelija: Hmm. Hyvä. Miltäs se tuntu, kun pääsit toteuttamaan itseäsi?

Pirkko: Olihan se ihana. Ja sitten kun siitä tuli vielä niin hieno sitten.

Kaksi haastatelluista valmentautujista oli kuitenkin tyytyväisiä siihen, etteivät kuntouttavassa työtoiminnassa niinkään toteuttaneen itseään, vaan työskentelivät toisten tekeminen suunnitelmien mukaan.

Jyri: --- No--- siinä kuitenkin, naita asiakastöitä kun tehdään, niin asiakashan ite tietysti päättää, että minkälainen käsittely sille tuotteelle tehdään. Että miten se maalataan ja lakataan tai.

Haastattelija: Joo. Että enemmän niinku toisten, toisten visioita tehdään?

Jyri: Niin niinku teen.

Haastattelija: Onkos siinä jotain mitä vois muuttaa?

Jyri: No, minun mielestä se on ihan, ihan hyvä näin, että.

Valtaosa haastatelluista kertoi kuntouttavan työtoiminnan kautta uskonsa omien taitojensa riittävyteen sekä työn tekemisen ja työn saamisen mahdollisuuteen vahvistuneen. Viisi seitsemästä kertoi huomanneensa pystyvänsä työhön, vaikka ennen kuntouttavaan työtoimintaan tulemistaan eivät olleet kokeneet tätä itselleen mahdollisena.

Pirkko: Onhan minullekin sanottu, niin sanotut ystävät, tämmöset tuttavat, että käy jatkuvasti hakemassa lääkärissä sairasloma, niin pääset eläkkeelle. En minä nää siinä mittään järkee semmosessa, koska minä pystyn jotain käsillä tekemään. Niin kun nyt täällä mitä minä pystyn tekemään - - -

Kolme haastatelluista kertoi myös ryhtyneensä uudella tavalla pohtimaan työn tekemisen tärkeyttä ja huomanneensa ettei ihmisen kannata jäädä toimeettomaksi.

Haastattelija: Joo. Onkos kuntouttava työtoiminta auttanu sua selkeyttämään sun tavoitteita?

Saara: Joo.

Haastattelija: Miten. Mitä on tullu tai?

Saara: Mmmm. Esim. se että jaksas ehkä aloittaa sen koulun. (Joo.) Ja silleen, että tuota elämässä pitää olla muutakin kun vaan nukkumista. Et sun pitää herätä johonkin tiettyyn asiaan et sä meet sinne. Just vaikka töihin.

Jokainen haastatteluun osallistunut kertoi pystyneensä kuntouttavan työtoiminnan aikana työstämään virokasirytmiaan tasaisemmaksi. Osa oli tarvinnut tämän harjoitteluun pidemmän aikaa.

Leena: - - - Että mulla tahto vähä silloinkin vielä, kun oli tässä joka toinen päivä töitä, niin mulla oli se välipäivä sit vähän semmosta torkkumista. Että sitä jotenkin alitajuisesti ehkä sumpli silleen, että nyt ei ole mitään tuona päivänä, niin voin nukkua. Niin sit ne meni sit ne yörytmikii ihan sekasi. Että nyt oon niinku jollain tavalla pakottanu itteni, että teen jotakin ees niillä välipäivillä, että ei tuu sitten nukuttua. Niin on sitten yöunetkin ollu paljon tasasempia.

Säännöllisemmän vorkasirytmien saavuttaminen oli luonut uskoa omiin mahdollisuuksiin tehdä asioita elämäntilanteen eteenpäinviemiseksi.

Haastattelija: Entäs ootko oivaltanut jotain itsestäsi tai omasta elämästäsi?

Risto: No että on, aika hyvin on itseluottamusta kummiski löytyny noihin työtehtäviin.

Haastattelija: Työtehtäviin?

Risto: Niin.

Haastattelija: Joo. Entäs muuten? Omasta itsestäsi tai omasta elämästä?

Risto: Varmaan että pystyn just sitoutumaan työhön. Työaikoihin ja tämmösiin. Joo. Semmonen havainto on tullut, oivallus siitä, että tähän on mahdollista kyllä.

Haastattelija: Miltä se on tutunut?

Risto: No hyvältä. En oo niinku tavallaan pettäny itteeni. Että oon pystyny just tavoitteisiin ja tämmösiin. Pysyny hyvin hommat hallussa

Osa valmentautujista kertoi kuntouttavan työtoiminnan kautta oppineensa paremmin tietämään, millaisissa tehtävissä viihtyvät ja muutamat kokivat löytäneensä elämäänsä myös uusia mielenkiinnonkohteita. Uusista taidoista sekä itsetuntemuksesta töiden suhteen uskottiin olevan hyötyä myös tulevaisuudessa. Uusi tieto omista mieltymyksistä sekä uskon saamisen oman elämäntilanteen muuttamisen mahdollisuuteen, olivat tehneet myös työskentelystä työ- ja opiskelusuunnitelmien eteenpäinviemiseksi suunnitelmallisempaa. Haastatelluista viisi oli aloittanut valmistautumisen työnhakuun joko laatien työnhaun asiakirjoja tai ryhtyen aktiivisemmin seuraamaan avoimien työpaikkojen tarjontaa. Neljä oli ryhtynyt pohtimaan ammatinvalintaa ja osa työstänyt myös opintoihin hakeutumisesta.

Saara: Ollaan me puhuttu tosta, siitä kauneudenhoitoalasta. Siitä koulusta. (Joo.) Nyten vähän ajan sisällä ollaan puhuttu siitä, et ruetaan kattomaan et millon sitä järjestetään ja onko aikuiskoulutusta ja semmosta.

Kaksi valmentautujaa kuvaisi kuntouttavassa työtoiminnassa olemisen myös sinällään edistäneen työnsaantimahdollisuuksiaan, sillä työnantajat näkisivät, että he olivat olleet töissä. Kaikki haastatellut kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat eivät kuitenkaan edelleenkään kokeneet työnteon tai opintoihin hakeutumisen olevan omalla kohdallaan ajankohtaista. Neljä valmentautujaa kertoi halavansa edelleen kehittää sosiaalisia taitojaan ja kolme kuvaisi tarvetta vahvistaa itsetuntoaan. Myös työtaitojen sekä fyysiseen ja psyykkiseen jakamisen ja kykenemiseen liittyvien seikkojen koettiin osittaisesta toteutumisestaankin huolimatta kaipaavan edelleen työstämistä.

Oili: - - - Että mä saisin nämä mun fobiat sillä tavalla, että mä voisin niinkun, et mä saisin uskallusta tehdä jotain muutakin, kun olla täällä. (Joo) Mut mulla ei ole sitä uskallusta. Ja sen verran nyt täytyy sanoa se, et kun sit mieltii sitä tulevaisuutta, niin

ajattelin sitä että joo, et mä haluan tehdä nyt sillä tavalla, että mä teen niinku, mä teenkin neljä päivää. Et mä alan joulu, tammikuusta alkaen mä alankin tehdä neljää päivää. Elikkä että haluan mennä eteenpäin. (Joo) Tässä hommassa. (Jeps) Eli se oli niinku semmonen, mutta se että kuitenkin se päämäärä on mennä eteenpäin muualla myöskin. Että, että ei vaan täällä, vaan muuallakin...

Kuntouttavan työtoiminnan koettiin kuitenkin tuoneen taitoja ja osaamista elämän suunnitteluun. Osa haastatelluista kuvasi työskentelyn oman elämäntilanteen muutosten eteen alkaneen tuntua normaalimmalta. Suunnitelmia oli myös opittu tekemään pidemmällä tähtäimellä, tavoitteiden toteuttamiselle oli opittu antamaan aikaa ja työskentelystä tavoitteita kohti oli tullut päättäväisempää.

5.3.4. Osana yhteiskuntaa

Vaikka kuntouttava työtoiminta ei ollut avannut ovia työmarkkinoille, arvostivat haastatteluun osallistuneet sen tekemättömyyden vastapainoksi tuomaa piristystä elämään. Moni kuvasi kuntouttavan työtoiminnan vaikutuksesta aktivoituneensa myös vapaaajallaan sekä harrastusten, että arjen rutiinien hoitamisen suhteen. Neljä haastatelluista kertoi myös kotoa lähtemisen tulleen helpommaksi ja kontaktien ystäviin ja tuttaviiin lisääntyneen.

Haastattelija: Mistä se koostuu se tämänhetkinen elämä?

Saara: Mmmm. No nyt mulla menee siis elämä paremmin, koska mä alotin täällä työt ja sain säännöllisen niinku päivärytmin. En jää enää sinne kotiin nukkumaan. Ja että mä oon paljo enemmän niinku ulkona kavereitten kanssa. Ja niinku mun mielestä tämä yhteisö, tai tämä työpaikka, on auttanu minua monessakin niinku asiassa.

Kuntouttavan työtoiminnan myötä saatua bussilippua arvostettiin. Kahdelle valmentautujalle tämä oli tuonut uudenlaista itsenäisyyttä.

Risto: ... No varmaan se, seki tuli tää bussi, bussihomma. Kun ennen tuli aina jollain kyydillä, niin nyt on seki sitten, että ei tarvii niinku luottaa johonkii että saako kyyvin. Että pystyy ite kulkemaan bussilla nytten. Seki oli silleen aika iso muutos.

Bussilipun sekä kuntouttavasta työtoiminnasta saadun ylläpitokorvauksen katsottiin vaikuttaneen myös omaan toimeentuloon positiivisesti. Kolme haastatelluista toi esiin tyytymättömyyttä saamansa korvauksen suuruuteen, mutta pääosin tämä koettiin riittäväksi. Kuitenkin vain kaksi kertoi kuntouttavan työtoiminnan avanneen itselleen mahdollisuuksia kuluttamisen ja valtaosa koki edelleen olevansa taloudellisesti ahtaalla. Kuntouttavan työtoiminnan kautta parantuneen elämänhallinnan sekä tulojen säännöllisyyden katsottiin kuitenkin vaikuttaneen osaltaan positiivisesti taloudellisen tilanteeseen.

Antti: Ja sit toi, raha-asiat on muutenkin on paremmassa kunnossa. Sillon kun joi, niin silloin oli koko ajan semmonen, ööö, taludelliset, taludellisti huonompi tilanne. Nyt on parempi.

Haastattelija: Joo. Onko se kuntouttava työtoiminta avannu sulle mahdollisuuksia kuluttamiseen?

Antti: Ei nyt silleen mitenkään hirveesti. Että mä edelleenkin elän aika säästeliäästi.

Useampi haastatelluista kuvasi kuntouttavan työtoiminnan lisänneen tunnetta oman itsen hyödyllisyydestä. Uudenlainen aktiivisuus oli avannut mahdollisuuksia muiden auttamiseen ja kahdella haastatellulla taloudellisen tilanteen selkeytyminen oli auttanut osallistumaan perheen yhteisiin menoihin.

Pirkko: ... poijjat töissä, hyvissä hankkeissa hyvillä palakoilla ovat, niin tuota, ei tarvii niiihen niinku aina maksoo kaikkee. (Joo.) Että minäkin voin sannaoo että minä laitan sen verran sinne talotilille. Kun meillä on niinku yhteinen talotili.

Haastatellut kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat olivat tulleet monin tavoin aktiivisemmiksi omassa elämässään. He eivät kuitenkaan pääsääntöisesti hahmottaneet valmennusjaksojen tavoitteiden tai -sisältöjen osalta tietoista toimintaa laajemman yhteiskuntaosallisuuden edistämiseksi. He eivät myöskään mieltäneet kuntouttavaa työtoimintaa yhteiskunnalliseksi toiminnaksi, vaikka tämä oli tapahtunut kierrätystoimintaan keskittyneessä organisaatiossa.

Oili: No mehän tavallaan tehään sitä työtä kun me käydään ihmisten ovilla ja jutellaan ja näin. (Niin.) Et kyllä se sillä tavalla on, että mun on paljo helpompi niinku ottaa, niinku ihmiset ja nuoretkin, tuolla ovilla. (Joo). Et kyllä se on silleen, silleen auttanu mua. (Joo) Että, mut en tiedä onko se muuten silleen. Mähän en oo niin yhteiskunnalliseti, mä en halua. (Niin) Mä en oo politiikkaan yhtään kiinnostunu, enkä halua niinku silleen... ...kaks ihan eri asiaa, kun yhteiskunnallinen toiminta ja sitten tää kuntouttava toiminta. (Joo.) Mun mielestä ne on kaks ihan eri asiaa. Mä en niinku osaa niitä yhittää silleen varmaankaan.

Valta-osa haastatelluista ei kokenut tarvetta yhteiskunnalliseen toimintaan osallistumiseen, mutta kolme kertoi kuitenkin olleensa osana valmennustaan mukana myös paja-toiminnan ulkopuolisen tapahtuman järjestämisessä. Kaksi koki mahdollisesti myös jatkossa voivansa olla kiinnostuneita tämän kaltaisesta toiminnasta. Ajatusta siitä mitä tämä voisi olla, ei kuitenkaan vielä ollut vielä syntynyt.

Risto: Sekin ois mahdollista, että menis sinne vaikka just kokkivaatteet päällä sinne ja sit jos on jottain kyseltävää joillain, niin sitten vois kertoa että tämmöstä. Ja sitte se mun työpäiväkirjavihko, se on niin aika hyvä esimerkki, niin siitä semmonen kopio sinne. Tai sanoin että voi laittaa.

Haastattelija: Aiku hienoo. Tosi mukavaa. Miltä se on tuntunu että on päässy tälleen vaikuttamaan isommallaki, tai pääsee?

Risto: No jos siitä ois, jollekin vaikka hyötyä sattus olemaan. Niin hyvä asiahan se sitten on.

Haastattelija: Ootkos ajatellu, tai ootko saanu vahvistusta sille, että voisit olla mukana tämmösessä yhteiskunnallisessa toiminnassa jatkossakin?

Risto: No ehkä vois. En ossaa sanoo.

Vaikkei kuntouttavaa työtoimintaa mielletty yhteiskunnalliseksi toiminnaksi, oli sen aikana tehty paljon yhteistyötä viranomaisten sekä muiden valmennukseen liittyneiden tahojen kanssa. Yhteistyö kuntouttavan työtoiminnan jaksoon liittyneiden verkostojen kanssa oli sujunut hyvin, mutta viranomaisten toiminta yleisesti sai neljältä haastatellulta myös kritiikkiä. Kelan papereiden täyttäminen koettiin hankalaksi ja yhteistyö työvoimatoimen sekä sosiaalitoimen kanssa haastavaksi. Haastatellut kertoivat kuitenkin saaneensa kuntouttavan työtoiminnan aikana apua ja neuvoja viranomaisyhteistyöhön. Kolmen haastatelluista kuvasi oppineensa hoitamaan asioitaan entistä itsenäisemmin. Osa kertoi puolestaan viranomaisasioiden hoitamisen taitojensa lisääntyneen jopa niin, että ovat pystyneet auttamaan niiden kanssa myös muita. Jotkut kuvasivat lisäksi mielikuvansa viranomaisista tulleen positiivisemmaksi

Oili: No siitä mä oon, mä oon siis hirveen yllättyny tästä sosiaalisesta puolesta, että oikeesti nää ymmärtää ihmisiä. Koska mä oon käsittäny aivan eri tavalla.

Haastattelija: Siis tarkoitatko sosiaalitoimea tai työvoimaa?

O: Niin. Ja positiivisesti nimenomaan. Joo. Kyllä. Positiivisesti oon yllättyny siihen työkkärin ja niinku että ne antaa tämmösen mahdollisuuden. (Joo) Että minäkin pääsin tänne. Ja tuota silleen, että on niinku se, on jotain ihan käsittämätöntä. Ja että ne niinku ymmärtää - - -

Kuntouttavassa työtoiminnassa olo ja toisten ihmisten elämäntilanteisiin perehtyminen oli kirvoittanut osan valmentautujista pohtimaan uudella tavalla myös yhteiskunnallisia asioita. Ajankohtaisten aiheiden, kuten pakolaisten maahantulon sekä valtion säättöimien ohella osa valmentautujista kertoi kiinnittäneensä uudella tavalla huomiota myös nuorten ja työttömien saaman tuen riittämättömyyteen.

Antti: No kyllä nyt määrärahoja sais enemmän laittaa tähän, että

Haastattelija: Mihin sä käyttäisit ne

Antti: Mut se nyt ei varmaan oo tässä taloustilanteessa mahdollista.

Haastattelija: Mihin sä käyttäisit ne rahat jos ois mahollisuus?

Antti: No parempaa korvausta työntekijöille. Että me saadan vaan mat, mikä se on kulukorvaus. (Joo.) Parempaa palkkaa työntekijöille. Enemmän ehkä henkilökuntaa vois olla täälläkii. Ehkä. Välillä tuntuu että ei oo tarpeeks työntekijöitä.

Valtion säästötoimien koettiin vaikuttaneen kuntouttavan työtoiminnan arkeen, kuten työpäivien- ja tuntien sekä valmentautujien määrään. Useammalta haastatellulta löytyi kuitenkin myös ymmärrystä yhteiskunnan määrärahojen rajallisuuteen.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Etsin tutkimukseni kautta vastausta siihen, kuinka kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat määrittävät hyvinvoinnin, minkä seikkojen he katsovat vaikuttavan omaan hyvinvointiinsa ja kuinka he katsovat kuntouttavan työtoiminnan vaikuttaneen hyvinvointiinsa. Kuntouttava työtoiminta määriteltiin sosiaalipalveluksi, sosiaalisen osallisuuden sekä täysivaltaisen kansalaisuuden edistämiseen tähtääväksi, vuorovaikutukseen perustavaksi asiakas suhteeksi. Hyvinvointia lähestyttiin eudamonisten hyvinvointiteorioiden kautta ja kiinnitettiin huomiota yksilön mahdollisuuksiin vaikuttaa omaan toimintamahdollisuuksiensa kenttäänsä. Tähän pyrittiin tarkastelemalla kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden haastatteluissaan esiin tuomia eudamonian osatekijöiksi määriteltyjen sosiaalisen ja psykologisen hyvinvoinnin osa-alueisiin kohdistuneita muutoksia.

Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat liittivät hyvinvoinnin positiivisiin tunteisiin sekä negatiivisten tunteiden puuttumiseen. Hyvinvointiin liittyvien tekijöiden katsottiin kuuluvan hyvään elämään. Hedoniseen hyvinvointiin liitetystä puhtaasti ärsykkeeseen reaktionä syntyvästä hyvinvoinnista poiketen tämän kokemiseen koettiin voitavan vaikuttaa oman toiminnan lisäksi myös ajattelulla. Hyvä elämä näyttäytyi hyvinvointia ja on-

nellisuuden tunnetta voimakkaammin harkinnan tuloksena syntyneenä ja muutokseen pidemmän ajan vaativana kokemuksena. Yksilön toimintakyvyn nähtiin puolestaan vaikuttavan hänen mahdollisuuksiinsa työstää elämästään oman näköinen hyvä elämä.

Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat liittivät hyvinvointiin vaikuttaviksi tekijöiksi sekä sosiaaliset suhteet, fyysisen ja psyykkisen toimintakyvyn, että toimimisen mahdollisuudet. Sosiaaliset suhteet avasivat mahdollisuuksia toimintaan, omien ajatusten jakamiseen sekä vertaistuen saamiseen. Sosiaalisten suhteisiin liittyi kuitenkin myös hyvinvointia vähentäviä ja hyvän elämän kokemusta heikentäviä tekijöitä. Toimintakykyyn sekä toiminnan mahdollisuuksiin liitettiin fyysinen ja psyykkinen terveys, terveyden ylläpitäminen, kipujen puuttuminen sekä yleinen jaksaminen. Merkittävässä roolissa kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden hyvinvointiin sekä toimintakykyyn liittyen esiintyi arjen sujuminen. Tähän liitettiin vuorokausirytmä, lepääminen ja unen määrä, sekä syömiseen ja ruokailun säännöllisyyteen liittyvät asiat. Arjen sujuminen näyttäytyi myös yhtenä onnen tunteen syntylähteenä.

Hyvinvointiin ja hyvään elämään liitettiin sosiaalisen kanssakäymisen sekä toimintakyvyn lisäksi myös mahdollisuudet erilaiseen tekemiseen. Yhtenä seikkana nostettiin esiin itsestä hyvältä tuntuvien sekä mielekkäältä tuntuvien asioiden tekemisen merkityksellisyys. Vain yksi haastatelluista liitti työn tekemisen hyvinvointiin mutta tähän liittyvät teemat nousivat esiin kolmen haastatellun kuvauksissa hyvästä elämästä.

Kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat kuvasivat kuntouttavan työtoiminnan vaikuttaneen ajatteluunsa, toimintaansa sekä elinpiiriinsä. Sen vaikutukset eudamonisen hyvinvoinnin lisääntyminen näyttäytyivät merkittävinä. Eudamoniaan liitettävän psykologisen hyvinvoinnin suhteen haastatellut kuvaisivat mahdollisuuksien lisääntymistä itsensä toteuttamiseen ja kehittämiseen, ihmissuhteiden luomiseen, omien asioidensa itsenäisempään hoitamiseen sekä oman tulevaisuutensa suunnittelemiseen. Kuntouttava työtoiminta oli auttanut vahvistamaan erilaisia taitoja, tarjonnut tilaisuuksia uuden oppimiseen, sekä tuonut selkeyttä omiin kiinnostuksen kohteisiin. Positiivisemmasta asenteesta itseä kohtaan kertoivat muun muassa luottamuksen kasvu omia taitoja ja -kuntoa kohtaan sekä uskon lisääntyminen oman elämään vaikuttamisen mahdollisuuksiin. Elämää oli ryhdytty suunnittelemaan pidemmälle, sekä alettu tekemään konkreettisia tekoja suunnitelmien eteenpäinviemiseksi. Ennen tavoittamattomilta tuntuneet asiat, kuten työ- tai koulutuspaikan saaminen, olivat alkaneet näyttää saavutettavissa olevailta.

Eudamoniaan liittyvään sosiaaliseen hyvinvointiin liittyen haastattelut kuvaisivat muun muassa kokemuksia toisten ihmisten ymmärtämisen lisääntymisestä sekä sosiaalisen osallisuuden vahvistumisesta. Kuntouttava työtoiminnan tarjoama paikka mihin mennä oli mahdollistanut sosiaalisten kontaktien syntymisen ja uusien ystävyysuhteiden luomisen. Työn tekeminen sekä muiden auttaminen oli luonut tunnetta siitä, että itsellä on annettavaa toisille. Osallistuminen toimintaan oli edistänyt myös säännöllisen päivärytmin saavuttamista ja aktivoinut valmentautujia myös vapaa-ajallaan. Osa valmentautujista katsoi kuntouttavasta työtoiminnasta saadun bussikortin sekä ylläpitokorvauksen parantaneen myös taloudellista tilannettaan. Tunne taloudellisesti ahtaalla olemisesta oli kuitenkin edelleen yleinen, eikä kuntouttavasta työtoiminnasta saatu korvaus ollut juurikaan lisännyt osallistujien mahdollisuuksia kuluttamiseen.

Kuntouttavaan työtoiminnan asiakkaat kokivat päässeensä vaikuttamaan kuntouttavan työtoiminnan jaksoonsa, mutta eivät tunteneet tarvetta laajemmin kuntouttavan työtoiminnan käytäntöjen kehittämiseen tai yhteiskunnalliseen toimintaan osallistumiseen. Kuntouttavaa työtoimintaa ei myöskään mielletty yhteiskunnalliseksi toiminnaksi, joskin sen aikana oli jollain tasolla pohtimaan myös yhteiskunnallisia asioita. Haastattelut kertoivat myös saaneensa lisää osaamista viranomaisasioiden hoitamiseen ja osalla mielikuva viranomaisista oli muuttunut positiivisemmaksi.

Koetut, subjektiiviseen hyvinvointiin liittyvät tekijät, voivat oman näkemykseni mukaan muodostua esteiksi yksilön toimintamahdollisuuksien kentän laajenemiselle. Opinnäytetyöni perusteella kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden suhde yhteiskuntaan näyttäytyi eräänlaisella rajapinnalla olemisena. Yhteistyö yhteiskunnan palveluverkostoon näyttäytyi tiiviinä, mutta samaan aikaan valmentautujien vastauksista heijastui kokemus osattomuudesta. Kuntouttavan työtoiminnan kautta osa valmentautujista oli aktivoitunut toimintaan vapaa-ajallaan ja näin päässyt paremmin osalliseksi kansalaisyhtesikunnan tarjoamasta osallisuudesta. Työpaikka ei kuitenkaan vaikuttanut vielä kuuluvan valmentautujien toiminnan mahdollisuuksien kenttään.

Jos elinoloja muutetaan, ei tämä automaattisesti muuta siinä asuvien yksilöiden toiminnan mahdollisuuksien kenttään. Tämä selittää osaltaan sitä, etteivät puhtaasti työllisyys-

poliittiset keinot riitä auttamaan kuntouttavan työtoiminnan asiakkaita eteenpäin elämässä. Vaikka työpaikkoja olisi tarjolla, voivat nämä yksilön näkökulmasta tuntua mahdolltomilta saavuttaa ja motivoituminen työpaikan hakemiseen olla haastavaa. Ihmisiä voidaan kuitenkin auttaa laajentamaan toiminnan mahdollisuuksiensa kenttäänsä. Tätä ei voida tehdä pakolla, sillä kuten Conti ym. totesivat, motivoituvat ihmiset parhaiten tehtäviin ja jatkavat tehtävien suorittamista pidempään, jos nämä tuottavat sekä eudamonista että hedonista nautintoa. Pakko voi kuitenkin viedä nautinnon myös itselle aiemmin mieluisista tehtävistä. (Conti ym. 2008, 62, 71-72) Henkilön eudamonisen hyvinvoinnin tilan laskiessa hänen toimintakykynsä heikkenee ja toiminnan mahdollisuuksien kenttäänsä pienenee. Tarjoamalla ihmiselle mahdollisuuksia eudamonisen hyvinvointinsa lisäämiseen hänen oman toimintamahdollisuuksien kenttäänsä sisällä, voidaan kuitenkin auttaa häntä kehittymään kukoistavaksi, oman näköistä hyvää elämäänsä eläväksi yksilöksi. Tämä auttaa yksilöä laajentamaan toimintamahdollisuuksien kenttäänsä ja vaikuttamaan tämän kautta pikkuhiljaa enemmän myös sekä yhteisössään että yhteiskunnassa.

Haastattelujen perusteella työpajatoiminnassa toteutettava kuntouttava työtoiminta oli toiminut sosiaalipalveluna joka lisää asiakkaidensa eudamonista hyvinvointia. Sen lisäksi, että tämä oli aidon kohtaamisen kautta mahdollistanut asiakkaille konkreettisen avun elämäntilanteensa eteenpäin viemiseksi, oli se auttanut heitä laajentamaan toimintamahdollisuuden kenttäänsä. Se oli auttanut valmentautujia myös saavuttamaan valmiuksia, joiden tukemana he pystyvät myös jatkossa hakeutumaan uusiin toimintaympäristöihin. Kuten aiempi kuntouttavaa työtoimintaa tarkastellut tutkimuskin on antanut ymmärtää, näyttäytyivät kuntouttavan työtoiminnan mahdollisuudet auttaa asiakkaitaan liittymään kokonaisvaltaisesti yhteiskuntaan rajallisina. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että toiminta olisi tämän tavoitteen suhteen merkityksetöntä.

Opinnäytetyöni tulokset myötäilivät Karjalaisen ja Karjalaisen (2010, 18) näkemystä kuntouttavasta työtoiminnasta osallistujiensa hyvinvointia ja osallisuutta lisäävänä osa-siirtymänä kohti työmarkkinoita. Vaikka kaikilla haastatelluilla valmentautujilla tavoitteena oli työelämään palaaminen, suurin osa koki, ettei tämä ollut heidän omalla kohdallaan vielä ajankohtaista. Kuntouttava työtoiminta oli kuitenkin monilta osin palvellut

haastateltuja Luhtaselan (2009, 27) kuntouttavalle sosiaalityölle tavoitteeksi määrittelemän asiakkaiden valtauttamisen näkökulmasta. Kaikki haastatellut olivat päässeet sekä suunnittelemaan valmennusjaksojensa tavoitteita, että tarkentamaan niitä valmennuksen edetessä. Näin tavoitteissa näyttäisi pystytyn huomioimaan osallistujien voimavarat ja vältetyn Tervon (2012, 68) esittämien korostetusti työvoimapolitiittisista näkökulmista asetettujen tavoitteiden riskit negatiivisten vaikutusten aikaansaamisesta valmentautujien hyvinvointiin.

Sain tutkimuksen kautta sekä uutta näkemystä kuntouttavan työtoiminnan käytänteiden toimivuudesta, että vavistusta sen kehittämistarpeiksi kokemieni seikkojen suhteen. Eniten ajatteluni ravistelivat kuvaukset työtehtäviin liittyvästä oppimisesta. Myös ulkopuolisen silmin varsin rutiininomaisilta vaikuttavat työtehtävät oli koettu mielekkäiksi ja niiden kerrottiin tarjonneen mahdollisuuksia erilaisten työtaitojen opetteluun. Työpajakentällä kauan toimineena olin kuitenkin yllättynyt tutkimukseni tulosten huomattavasta yhteneväisyydestä aiemman aihetta käsitelleiden tutkimusten tulosten kanssa. Kuntouttavaa työtoimintaa tuotetaan erilaisissa organisaatioissa ja myös työpajakentän toimijat eroavat toisistaan. Toiminnan merkitys vaikuttaisi kuitenkin olevan siihen osallistuville asiakkaille varsin saman suuntainen. Haastattelututkimuksen keinoin voi kuitenkin olla vaikeaa tavoittaa kaikista vaikeimmissa elämäntilanteissa olevia ja kuntouttavan työtoiminnan kentällä haastatteluun suostuvista jaksonsa negatiivisesti suhtautuvia ihmisiä. Myös omaan tutkimukseeni voisi siis olettaa valikoituneen lähinnä ihmisiä, joille yhteistyö pajan valmentajien kanssa sekä suhteellisen vieraalle ihmiselle omasta elämäntilanteesta puhuminen tuntuvat luontevilta.

Hirsjärvi ja Remes (2001) määrittelevät kvalitatiivisen tutkimuksen pyrkimyksiksi löytää tai paljastaa tosiasioita todellista elämää kokonaisvaltaisesti kuvaten. Heidän mukaansa tutkijan arvot muokkaavat kuitenkin ilmiötä lähestyttäessä sitä mitä ja miten tutkija pyrkii sitä hahmottamaan. Kun tutkija tässä tietäjänä kietoutuu yhteen sen kanssa mitä tiedetään, ei tutkimuksen tuloksenkaan voida katsoa olevan perinteisessä mielessä objektiivinen tai arvovapaa. Tämän kaltaisen tutkimuksen tulos on siis aina ehdollinen, johonkin aikaan ja paikkaan rajoittuva selitys. (Hirsjärvi ja Remes 2001, 152)

Olen itse kiinteä osa organisaatiota, jonka asiakkaita haastattelin ja tutkimukseeni liittyvät haastattelut tapahtuivat itselleni tuttuun kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden arkeen liittyvässä kontekstissa. Myöskään tämä ei voi olla värittämättä tekemääni tutkimusta tai sen tulkintaa. Valikoin haastateltavat kuitenkin kuntouttavan työtoiminnan asiakkaista, joiden kanssa minulla ei ollut valmennussuhdetta ja suoritin haastattelut useammassa organisaatiomme yksikössä.

Tutkimusaiheena hyvinvointi on todettu monin tavoin haastavaksi. Vaikka eudamonisen hyvinvointikäsitteen henki näyttäytyy Arsitotelisen tutkimusperinteen kautta osana hyvinvointitutkimusta, näyttäytyi suoraan siihen liittyvän tutkimuksen määrä suomessa kuitenkin varsin vähäiseltä. Tämän vuoksi jouduin turvautumaan osin englanninkieliseen aineistoon, jonka suomennoksen tein itse. Pyrin avaamaan raportissani tapaan tulkita eudamonisen hyvinvoinnin käsitettä, sekä tuomaan esille tutkimusprosessini eri vaiheet ja sen aikana tekemäni päätelmäkätjut. Tutkimukseni voidaan näiden perusteella asettaa kriittisen tarkastelun alle, sekä toistaa uudelleen.

Tapani lähestyä eudamonista hyvinvointia heijastuu raportin liitteenä (liite 1.) oleviin teemahaastattelukysymyksiin. Laadin teemahaastattelurungon tukeutuen hyvinvointitutkimuksen teoriaan ja tarkastelin kysymyksiäni kriittisesti koehaastattelun kautta. Pyrin kuitenkin sekä varsinaisissa haastattelutilanteissa, että analyysissäni tuomaan esiin myös haastateltavieni moniäänisyyden. Tarkastellessani kysymystä siitä, kuinka kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat määrittelevät hyvinvoinnin, koin yleistyksien tekemisen kuitenkin perustelluksi. Muiden tutkimuskysymysten kautta pystyin kuitenkin syventämään myös tämän tutkimuskysymyksen tematiikka ja tuomaan laajemmin esiin haastateltujen valmentautujien näkemyksiä erilaisista hyvinvointiinsa vaikuttavista tekijöistä.

Toivon tutkimukseni syventäneen kuvaa kuntouttavan työtoiminnan ja hyvinvoinnin välisestä yhteydestä. Oman tutkimukseni tavoin kuntouttavaa työtoimintaa on tarkasteltu runsaasti siihen osallistuvien asiakkaiden näkökulmasta. Olisi kuitenkin mielenkiintoista tutkia, millaisiin yksittäisten asiakkaidensa palvelutarpeisiin kuntouttavaa työtoimintaa asiakkailleen tarjoavat tahot, kuten sosiaali- ja työvoimaviranomaiset, odottavat sillä vastattavan ja millainen kuva hyvästä elämästä näiden tavoitteiden aset-

telujen kautta välittyy? Tämän tiedon tukemana päästäisiin tarkastelemaan myös kriittisemmin sitä, josko kuntouttavalle työtoiminnalle osoitetut resurssit sekä sen sisälle rakentuneet toimintatavat mahdollistavat sille asetettuihin tavoitteisiin vastaamisen. Lisäksi tämä avaisi kiinnostavan tarkastelunäkökulman siihen, josko kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden ja heitä kuntouttavaan työtoimintaan lähettävien viranomaisten tavoitteet toiminnalle, sekä tätä kautta heijastuvat mielikuvat asiakkaiden toiminnan mahdollisuuksien kentästä, vastaavat toisiaan? Vaikka oman tutkimukseni mukaan asiakkaat olivat päässeet vaikuttamaan omien kuntouttavan työtoiminnan jaksojensa tavoitteisiin, ovat kuntouttavan työtoiminnan tavoitteiksi hyväksyttävien tavoitteiden kirjoa asetettu yksilön ulkopuolelta. Siihen ei myöskään näyttäisi olevan sisäänrakennettuna omia toimintaan kohtaan muutosvoimaa tuottavia käytänteitä. Olisiko tällaisten rakentaminen lopulta uhka yhteiskuntajärjestykselle, vai voisiko tämän kautta tuottaa jatkuvasti uusiintuvaa, osallistujiensa sekä yhteiskunnan tarpeita monipuolisesti palvelevaa kuntouttavaa työtoimintaa?

LÄHTEET

- Bauer, J. & Mc Adams, D. & Pals, J. 2006. Narrative identity and eudamonic well-being. *Journal on Happiness Studies* 9, 81-104. E-julkaisu. Saatavilla: <http://link.springer.com/article/10.1007/s10902-006-9021-6> [viitattu 19.7.2016]
- Deci, E. ja Ryan, R. 2008. Hedonia, eudamonia, and well-being: An introduction. *Journal on Happiness Studies* 9, 1-11. PDF-julkaisu. Saatavissa: <https://scn612final.wikispaces.com/file/view/Hedonia,+Eudaimonia,+An+Introduction.pdf> [viitattu 20.2.2015]
- Conti, R. & Schwartz, J. & Waterman, S. 2008. The implications of two conceptions on happiness (Hedonic enjoyment and eudamonia) for the understanding of insight motivation. *Journal of Happiness Studies*. 9, 41-79. E-julkaisu. Saatavilla: <http://link.springer.com/article/10.1007/s10902-006-9020-7> [viitattu 18.7.2016]
- Eskola, J. 2007. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. 2. painos. Jyväskylä: PS-kustannus. 133-157
- Eskola, J. & Vastamäki, J. 2007. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Juva. WS Bookwell Oy. 25-43
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2001. Tutki ja kirjoita. Painos 6-7. Helsinki. Tammi.
- Hjerpe, R. 2011. Teoksessa Kontula, O. (toim.) Suomalaisen hyvinvoinnin ja onnellisuuden tulevaisuus. Hyvinvointi, hyvä elämä ja onnellisuus. Helsinki. Väestöliitto 210-230
- Huta, V ja Ryan, R. 2009. Pursuing Pleasure or Virtue: The Differential and Overlapping Well-Being Benefits of Hedonic and Eudaimonic Motives. *Journal of Happiness Studies* 11, 735–762. Päivitetty 31.10.2009. E-julkaisu. Saatavilla: http://selfdeterminationtheory.org/SDT/documents/2010_HutaRyan_JOHS.pdf [viitattu 14.7.2016]
- Hämäläinen, T. ja Palo, S. 2014: Työpajapedagogiikka. Valmennuksen pedagogisia lähtökohtia työpajalla. Helsinki: Valtakunnallisen työpajayhdisty ry.
- Ilmoitus kuntouttavan työtoiminnan palvelutuottajien hausta. 2015. Kuopion kaupunki. Ilmoitus verkkosivustolla. Päivitetty 8.1.2015. Saatavissa: https://www.kuopio.fi/web/sosiaalipalvelut/tyollistymisen_tuki. [viitattu 14.5.2015]
- Karjalainen, J. & Karjalainen, V. 2011. Kuntouttava työtoiminta kunnissa. Arvioita toiminnan järjestämistavasta ja kehityssuunnista. Terveys- ja hyvinvoinninlaitoksen raportti 46/ 2011. PDF-julkaisu. Päivitetty 13.3.2013. Saatavissa: <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80041/c7db7901-6ac7-422b-b09f-b62c88a3737a.pdf?sequence=1>. [viitattu 7.8.2016]

Kiviniemi, K, 2007. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Laadullinen tutkimus prosessina. 2. painos. Jyväskylä: PS kustannus 70–85

Korhonen, J. 2012. Yliopisto -opetuksella kukoistusta – elämänfilosofisen luentosarjan vaikuttavuus hyvinvointiin. Aalto-yliopisto. Sähkötekniikan korkeakoulu. Tietoliikennetekniikan koulutusohjelman diplomityö. PDF-dokumentti. Päivitetty 1.3.2012. Saatavissa: <http://lib.tkk.fi/Dipl/2012/urn100573.pdf> [viitattu 18.7.2016]

Kuntouttavan työtoiminnan sisältö. 2014 Kuntouttavan työtoiminnan käsikirja. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos. Verkkojulkaisu. Päivitetty 23.9.2014. Saatavissa: <http://www.thl.fi/fi/web/kuntouttavan-tyotoiminnan-kasikirja/kuntouttavan-tyotoiminnan-kasikirja/kuntouttava-tyotoiminta/kuntouttavan-tyotoiminnan-sisalto> [viitattu 20.10.2014]

Kuurre, T. 2010. Nuorten työpajat – palvelumuotoilua, hallinnointia ja aktiivista kansalaisuutta. Pajaverkko-projekti 2010. Tutkimusraportti. PDF-julkaisu. Päivitetty 21.10.2010. Saatavissa: <http://www.ula.fi/assets/Public-files/Suomenkieliset-kirjat/Kuolemansuudelma-loppuraportti.pdf> [viitattu 20.10.2014].

Laine, T. 2007. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohhtiin ja analyysimenetelmiin. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. 2. painos. Jyväskylä: PS-kustannus 28–45

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain 13 §:n muuttamisesta. Verkkojulkaisu. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150142> [viitattu 14.5.2015]

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain 22 §:n muuttamisesta 751/2002. Verkkojulkaisu. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2002/20020751> [viitattu 14.5.2015]

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2.3.2001/189. Verkkojulkaisu. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2001/20010189> [viitattu 14.5.2015]

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä 569/2009. Verkkojulkaisu. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2009/20090569> [viitattu 4.8.2015]

Luhtasela, L. 2009. Osallisuuden rakentuminen kuntouttavassa työtoiminnassa. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Kuntouttavan sosiaalityön erikoisala. Sosiaalityön erikoistumiskoulutuksen lisensiaatintutkimus. PDF-dokumentti. Päivitetty 1.10.2009. Saatavilla: <http://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=e7fa5820-ad67-4a88-9e11-1ee31427325c> [viitattu 1.2.2015]

Marniemi, J. & Pekkala, T. & Virtanen, P. 2004. Kuoleman suudelma 1990-luvun työpajatoiminnalle. Pake- Suomalaisen pajatoiminnan kehittämishankkeen loppujulkaisu. Valtakunnallisen työpajayhdistyksen julkaisu. PDF-julkaisu. Saatavissa: <http://www.tpy.fi/@Bin/33408/Kuoleman+suudelma-loppuraportti.pdf>. [viitattu 20.10.2014].

- Mattila, A. 2009. Hyvinvoinnin teorit. Onnentaidot. *Duodecim Terveyskirjasto*. Verkkojulkaisu. Päivietty 16.12.2009. Saatavissa: http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=ont00039 [viitattu 8.4. 2015]
- Mitä toimintakyky on? Toimintakyky. 2014. Terveys- ja hyvinvoinninlaitos. Artikkelit verkkojulkaisussa. Saatavissa: <http://www.thl.fi/fi/web/toimintakyky/mita-toimintakyky-on> [viitattu 22.12.2014]
- Moilanen, P. & Rähkä, P. 2007. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Merkitysrakenteiden tulkinta. 2. painos. Jyväskylä. PS-kustannus 46-69
- Moliis, P. Kuntouttava työtoiminta jatkuvassa kasvussa. *Kuntalehti.fi*. Verkkojulkaisu. Päivitetty 16.4.2016. Saatavissa: <http://kuntalehti.fi/kuntauutiset/sote/kuntouttava-tyotoiminta-jatkuvassa-kasvussa>. [viitattu 9.8.2016]
- Niemelä, P. 2011. Teoksessa Pehkonen, A. & Väänänen-Fomin, M. (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Sosiaalityö hyvinvointietiikan toteuttajana. Juva. PS-Kustannus 13-43
- Närhi, K. & Kokkonen, T. & Matthies, A. 2013. Teoksessa Laitinen, M. & Niskala, A. (toim.) Nuorten aikuisten miesten osallisuuden ja toimijuuden reunaehtoja sosiaali- ja työvoimapalveluissa. Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere. Vastapaino, 113-145
- Pyykkönen, T. 2012. Yksi käsite, monta merkitystä. Käsitetutkimus 2000-luvun hyvinvointitutkimuksesta. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Pro gradu tutkielma. PDF-dokumentti. Päivitetty 21.4.2015. Saatavissa: <http://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61570/Pyykk%C3%B6nen.Topias.pdf?sequence=1> [viitattu 12.12.2014].
- Raibley, J. 2011. Happiness is not Well-Being. *Journal of Happiness Studies* 13, 1105–1129. E -julkaisu. Päivitetty 19.11.2011. Saatavilla: <http://link.springer.com/article/10.1007/s10902-011-9309-z> [viitattu 20.7.2016]
- Raitakari, S. & Juhila, K. 2013. Teoksessa Laitinen, M. & Niskala, A. (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Kuluttajuusdiskurssit ja palveluvalinnat mielenterveyskuntoutuksen asiakaspalaverissa. Tampere. Vastapaino 167-195
- Rostila, I. & Vinnurva, J. 2013. Teoksessa Laitinen, M. & Niskala, A. (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Sosiaalityön asiakkaan toimijuus ja täysimittainen professionaalisuus. Tampere. Vastapaino 196-208
- Ryff, C. & Singer, B. 2008. Know thyself and become what you are: A eudamonic approach to psychological well-being. *Journal of Happiness Studies* 9, 13-39. E-julkaisu. Saatavilla: <http://aging.wisc.edu/pdfs/1808.pdf> [viitattu 18.7.2016]
- Sandelin, I. 2004. Kuntouttava työtoiminta asiakkaiden kokemana. Kirjallisuuskatsaus asiakkaiden toiminnalle antamista merkityksistä. Terveys- ja hyvinvointilaitoksen

työlaitos. Työpäperi 8/2004. PDF-julkaisu. Päivitetty 4.3.2014. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/114912/URN_ISBN_978-952-302-154-9.pdf?sequence=1 [viitattu 19.2.2015]

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301. Verkkojulkaisu. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301> [viitattu 14.5.2015]

Sääntökirja palvelusetelimenettelyyn. Työllistymisen palvelut, kuntouttava työtoiminta. Liite 1. Kuopion kaupungin ilmoitukseen kuntouttavan työtoiminnan palvelutuottajien hausta. Verkkojulkaisu. Päivitetty 8.1.2015. Saatavissa: http://www.kuopio.fi/c/document_library/get_file?uuid=d0635712-619e-4215-9638-9bd81e2e6826&groupId=12153. [viitattu 14.5.2015]

Tervo, S. 2013. "Jonku kanssa niinku jutteli ja yhdessä teki": Tutkimus kuntouttavan työtoiminnan vaikutuksista 17-29 -vuotiaan kainuulaisen nuoren elämässä. Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. Sosiaalityö. Pro-gradu -tutkielma. PDF-dokumentti. Päivitetty 3.8.2015. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/37666>. [viitattu 11.7.2016].

Toikko, T. 2012. Sosiaalipalveluiden kehityssuunnat. Tampere. Tampereen yliopistopaino Oy –Juves Print.

Tukeva-työvalmennussäätiön toimintakertomus vuodesta 2015. PDF-tiedosto.

Tuomi, J. ja Sarajärvi, A. 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Vantaa. Tammi.

Wolf, E.2014. Hermeneutics and the capabilities approach: a thick heuristic tool for a thin normative standard of well-being. *South African Journal of Philosophy* 33, 487–500. E-julkaisu. Saatavilla:<http://tandfonline.com/toc/RSPH/33/4> [Viitattu 20.8.2015]

Ylistö, S. 2006. Vastuussa omasta elämästä: Elämänhallinta sosiologisena näkökulmana jälkimodernin ihmisen elämään. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Pro-gradu-työ. Päivitetty 21.8.2015. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/11617/URN_NBN_fi_jyu-2007346.pdf?sequence=1 [viitattu 22.12.2014].

Liite 1. Haastattelurunko

Taustakysymykset:

- Kuinka kauan olet ollut kuntouttavassa työtoiminnassa? Oletko aiemmin ollut kuntouttavassa työtoiminnassa? Milloin?
- Millaisia töitä/tehtäviä olet tehnyt?
- Kerro siitä kun tulit kuntouttavaan työtoimintaan? / Kuinka tulit kuntouttavaan työtoimintaan? (Ohjattuna, omasta aloitteesta?), Millaista tänne oli tulla?
- Kerro tavoitteistasi kuntouttavalle työtoiminnalle?

Määrittely/ Hyvinvointi, hyvä elämä, onnellisuus

- Mitä on hyvinvointi? Mistä se koostuu? Millaiset asiat siihen vaikuttavat?
- Millaista on hyvä elämä? Mistä se koostuu? Minkälaiset asiat siihen vaikuttavat?
- Tämänhetkinen elämäntilanne ja tyytyväisyys siihen? Mitkä asiat elämäntilanteessasi ovat sellaisia joiden ajattelet vaikuttavan hyvinvointiisi? Miten ne vaikuttavat?
- Mitä on mielestäsi onnellisuus? Mitä se sisältää? Mitkä asiat siihen vaikuttavat? Tunnetko itsesi onnelliseksi? Millaisia muutoksia toivoisit että voisit tuntea itsesi enemmän onnelliseksi?
- Elätkö sellaista elämää, mitä ajattelet että sinun pitäisi elää? Millaista sen pitäisi olla? Mistä se koostuisi?

Kuntouttavan työtoiminnan rakenteeseen liittyvät tekijät

- Millaiselta kuntouttavassa työtoiminnassa oleminen on sinusta tuntunut? Miksi? Mistä pidät kuntouttavassa työtoiminnassa? Mistä et pidä? Miksi? Pitäisikö jotain muuttaa?
- Kerro yhteistyöstäsi kuntouttavan työtoiminnan ohjaajien (työ ja yksilövalmentajat) kanssa. Mitä se on ollut? Miltä se on tuntunut? Pitäisikö jotain muuttaa? Miksi?

- Oletko päässyt vaikuttamaan kuntouttavan työtoiminnan sisältöön? Kuinka? Entä kuntouttavan työtoiminnan jaksosi arviointiin? Kuinka? Miltä se on tuntunut? Jos et, miksi? Miltä se on tuntunut? Oletko päässyt vaikuttamaan siihen mitä kuntouttava työtoiminta joko täällä tai yleisesti on? Kuinka? Miltä se on tuntunut? Pitäisikö jotain muuttaa?
- Oletko saanut kuntouttavan työtoiminnan jaksosi aikana apua omien asioidesi hoitoon? Miten? Mitä? Miltä se on tuntunut? Oletko saanut apua omaan hyvinvointiisi liittyviin asioihin? Tuki arkipäivän asioihin: asuminen, päivätoiminta, työ, vapaa-aika. Miltä se on tuntunut? Jos et, miksi? Miltä se on tuntunut? Pitäisikö jotain muuttaa?
- Onko kuntouttava työtoiminta auttanut sinua selkeyttämään tavoitteitasi? Kuinka? Jos ei, miksi? Mitä pitäisi muuttaa? Millaisia tavoitteita sinulla on?

Arvio kuntouttavan työtoiminnan vaikutuksesta hyvinvointiin

- Koetko kuntouttavan työtoiminnan vaikuttaneen hyvinvointiisi? Miten? Jos ei, miksei? Pitäisikö jotain muuttaa?
- Koetko kuntouttavan työtoiminnan jakson vaikuttaneen mahdollisuuksiisi oman hyvinvointisi edistämiseen? Kuinka? Jos et ole, miksi? Pitäisikö jotain muuttaa?

Sosiaalinen ympäristö

- Oletko sinulle tarjottu mahdollisuutta osallistua kuntouttavaan työtoimintaan liittyvään ryhmätoimintaan? Kuinka? Mitä mieltä olet toiminnasta? Oletko osallistunut siihen? Jos et, miksi?
- Onko kuntouttava työtoiminta on vaikuttanut sosiaalisiin suhteisiisi? Oletko tutustunut uusiin ihmisiin tai muutoin saanut uusia sosiaalisia suhteita? Miltä se on tuntunut? Jos ei, miksi? Miltä se on tuntunut? Pitäisikö jotain muuttaa?
- Onko sinulla ollut tunne että kuulut joukkoon? Miltä se on tuntunut? Jos ei, miksi? Miltä se on tuntunut? Pitäisikö jotain muuttaa?
- Millaista toimiminen muiden ihmisten kanssa on ollut? Oletko saanut tehdä asioita toisten kanssa? Mitä? Miten? Miltä se on tuntunut? Jos et, miksi? Miltä se on tuntunut? Oletko saanut uusia ystäviä? Miten? Onko jotain mitä pitäisi muuttaa?
- Luuletko että pidät tapaamiisi ihmisiin yhteyttä kuntouttavan työtoiminnan jakson jälkeenkin? Miksi? Miltä se tuntuu? Jos et, miksi? Miltä se tuntuu?

Arvio kuntouttavan työtoiminnan vaikutuksista elämän eri osa-alueilla

- Jos ajattelet aikaa ennen kun tulit kuntouttavaan työtoimintaan, ja vertaat sitä tähän hetkeen, niin onko kuntouttava työtoiminta vaikuttanut mahdollisuuksiisi vaikuttaa omaan elämääsi? Onko kuntouttava työtoiminta vaikuttanut elämääsi? Kuinka? Onko se tuonut elämääsi jotain uutta? Mitä? Onko joku asia muuttunut? Mikä? Koetko näiden asioiden vaikuttaneen hyvinvointiisi? Kuinka? Miltä se on tuntunut? Jos ei, miksi? Miltä se on tuntunut? Pitäisikö jotain muuttaa?
- Onko kuntouttava vaikuttanut toimeentuloosi? Miten? Miltä se on tuntunut? Onko kuntouttava työtoiminta avannut sinulle mahdollisuuksia kuluttamiseen? Miten? Miltä se on tuntunut? Jos ei, miksi? Miltä se on tuntunut? Pitäisikö jotain muuttaa?
- Onko kuntouttava työtoiminta on vaikuttanut mahdollisuuksiisi vaikuttaa elinoloihisi, kuten asuinoloihisi tai ympäristöösi?

Itsensä toteuttaminen

- Oletko kuntouttava työtoiminta vaikuttanut mahdollisuuksiisi tehdä asioita joista pidät tai joista nautit? Mitä? Miltä se on tuntunut? Jos et, miksi? Miltä se on tuntunut? Pitäisikö jotain muuttaa?
- Onko kuntouttava työtoiminta vaikuttanut mahdollisuuksiisi käyttää osaamistasi? Kuinka? Miltä se tuntui? Jos ei, miksi? Miltä se tuntui? Pitäisikö jotain muuttaa?
- Onko kuntouttava työtoiminta vaikuttanut mahdollisuuksiisi toteuttaa itseäsi? Miten? Miltä se tuntui? Jos ei, miksi? Miltä se on tuntunut? Pitäisikö jotain muuttaa?
- Onko kuntouttava työtoiminta vaikuttanut mahdollisuuksiisi päästä vahvistamaan taitojasi? Kuinka? Miltä se tuntui? Jos ei, miksi? Pitäisikö jotain muuttaa?
- Onko kuntouttava työtoiminta vaikuttanut mahdollisuuksiisi päästä oppimaan uusia taitoja? Kuinka? Mitä? Miltä se on tuntunut? Voitko käyttää oppimiasi taitoja myös myöhemmin/ kutyn ulkopuolella? Jos ei, miksi? Miltä se on tuntunut? Pitäisikö jotain muuttaa?
- Onko kuntouttava työtoiminta vaikuttanut mahdollisuuksiisi päästä oppimaan uusia taitoja? Kuinka? Mitä? Miltä se on tuntunut? Voitko hyödyntää oppimaasi myöhemmin tai kutyn olkopuolella? Jos ei, miksi? Miltä se on tuntunut? Pitäisikö jotain muuttaa?
- Oletko saanut uutta tietoa? Kuinka? Mitä? Miltä se on tuntunut? Voitko hyödyntää saamaasi tietoa myös myöhemmin tai kutyn ulkopuolella? Jos et, miksi? Miltä se on tuntunut? Pitäisikö jotain muuttaa?

- Onko työtoiminta avannut sinulle mahdollisuuksia päästä osallistumaan yhteiskunnalliseen toimintaan? Kuinka? Miltä se on tuntunut? Oletko saanut vahvistusta sille että voisit olla mukana yhteiskunnallisessa toiminnassa? Missä? Kuinka? Millaista? Miltä se on tuntunut? Jos et, miksi? Miltä se on tuntunut?

Oivallukset

- Oletko kuntouttava työtoiminta saanut sinut ajattelemaan asioista eri tavalla? Miten? Miltä se on tuntunut? Jos ei, miksi? Miltä se on tuntunut? Pitäisikö jotain muuttaa?
- Oletko oivaltanut jotain uutta itsestäsi tai elämästäsi? Kuinka? Mitä? Jos et, miksi? Pitäisikö jotain muuttaa?
- Oletko oivaltanut jotain uutta muista ihmisistä? Mitä? Jos et miksi?
- Oletko oppinut jotain ympäröivästä yhteiskunnasta? Mitä? Jos et, miksi? Pitäisikö jotain muuttaa?

Lopetus

- Haluaisitko vielä kertoa tai kysyä jotain hyvinvointiin liittyen? Haluatko vielä kertoa tai kysyä jotain kuntouttavaan työtoimintaan liittyen? Haluatko vielä kertoa tai kysyä jotain tähän haastatteluun tai tutkimukseen liittyen?